

ELŐZMÉNYEK

FAZEKAS JÁNOS: Hát hogyha megengednéd, akkor én eztet a hatvannyolcat hatvannal kezdeném, mert az egész megyésítésnek a célja az ország nemzeti homogenizálásának volt alárendelve. A Ceaușescu soha nem értett egyet a Magyar Autonóm Tartománnyal. Tehát ő ötvennégyben a párt vezetőségébe került, minden módszert felhasznált arra, hogy a Magyar Autonóm Tartománynak a létét kompromittálni, és úgy beállítani azt, hogy ez veszélyezteti Romániának a szuverenitását és területi integritását. Tehát ő már a Dej idejében megkezdte a Magyar Autonóm Tartománynak a felszámolását. Ezért mondom, hogy hatvannyolc csak egy része, a befejező része. A Magyar Autonóm Tartomány megszüntetésének a megkezdését Ceaușescu hazug okmányok alapján javasolta Gheorghiu-Dejnek 1960-ban. Akkor, amikor a háromszéki részt Sztálin tartományhoz csatolták. Akkor ő megszervezte a Székelyföldön, a háromszéki részen az ún. memóriumokat, amiket küldtek Gheorghiu-Dejnek, hogy kéri, hogy Brassóhoz legyen csatolva. Itten szeretném megjegyezni, hogy maga az elnevezés Maros Autonóm Tartományként volt javasolva. Tehát a magyar jelző kimaradt. Ezt Gheorghiu-Dej vette észre, mert én azon a gyűlésen nem vettem részt. És akkor Gheorghiu-Dej és Mogyorósi mondták neki: Bine, bine, dar unde e maghiara?¹ S akkor így került vissza, hogy Maros Magyar Autonóm Tartomány. Tehát a Ceaușescu javaslata volt, hogy Maros Autonóm Tartomány. S akkor azt mondotta Gheorghiu-Dej: itt nincs semmi különbség a többi tartományok

¹ Jó, jó, de hol a magyar? (román)

között, holott ez egy speciális statútummal rendelkező tartomány. Már innen elindult, hogy a nemzeti jellegét megváltoztassa a Magyar Autonóm Tartománynak. Tehát ötvenkettőben megalakult a Magyar Autonóm Tartomány, hatvanig működött úgy, ahogy az alkotmányban le volt szövegezve, hatvanban megváltozott az összetétele és hatvannyolcban jött a végleges megszüntetése. Emiatt nagyon nagy harcok voltak a pártvezetőségben, különösen köztem és Ceaușescu között.

KIRÁLY KÁROLY: Az történt, hogy a Román Kommunista Párt és az állam úgy döntött, hogy megszünteti a Magyar Autonóm Tartományt illetve az utóbbi időben Maros Magyar Autonóm Tartományt. A Maros-Magyar Autonóm Tartomány megszüntetése új adminisztratív megyésítési szándékkal tulajdonképpen a Székelyföld földarabolásának célját követte. Ez megmutatkozott akkor, amikor Székelykeresztúrt és vidékét Segesvárhoz akarták csatolni, akkor amikor Sepsiszentgyörgyöt, Kovásznát, Csernátont egészen fel Bükszádig Erdővidékkel együtt Brassóhoz akarták csatolni s akkor amikor akarták, hogy a peremvidékeken Tölgyes, a Hollók és egy egész sor más, a Békási-szoros a Békási-tóval együtt – átmenjen szintén a moldovai vidékekre. Számítottak ellenállásra, de a nagy megtévesztésben kimagyarázzák, hogy ez azért történik, hogy közelebb legyen az adminisztratív központ és érdekeltség. Például a Gyilkostónak, és a ottani fürdőnek nagy jövőt szántak azzal, hogy Piatra-Neamț-hoz csatolják, na most persze ebbe benne volt Bodzaforduló átcsatolása Buzáu megyéhez.

ERŐSS ISTVÁN: A megyésítés előtt Románia tartományokra volt felosztva, egy tartomány több rajont foglalt magába. Amikor megalakították a Magyar Autonóm Tartományt, előirányozták, hogy külön statútumot fognak kidolgozni e tartomány számára. Ide tartozott Csík rajon is. A statútum csak ígélet maradt, sohase dolgozták ki. Bugyi elvtársat nevezték ki a tartomány főnökének, mellette pedig Szeke-

res, Kőműves, Szabó stb. elvtársak intézték a tartomány ügyeit. Később új nevet kapott a tartomány, Maros-Magyar Autonóm Tartomány lett, új vezetőséggel. Elérkezett az 1967-es esztendő, amikor az RKP Központi Bizottsága elhatározta, hogy Romániát átszervezi megyékre. Az újságokban megjelent a tervezet, a megfelelő gazdasági előnyök ismertetésével. Ezen tervezet szerint Hargita megye létesült volna, amely magába foglalta volna: Gyergyó, Csík, Udvarhely, Sepsí, Kézdi és Keresztúr rajonokat. Hargita megye székhelyül Csíkszeredát irányozták elő. A megye létesítéséért a Központi Bizottság részéről Fazekas János elvtárs felelt, aki többször járt a helyszínen és a sajtóban is nyilatkozott.

KIRÁLY KÁROLY: Nem ez volt az első kísérlet, ilyen még volt a kisebbségi sorsunk nyolcvan évében, de most is, úgy mint máskor, a székely nép veszélyérzete, veszélyeztettsége nagy ellenállást váltott ki. Tulajdonképpen a Székelyföld megbontása a székelység egységének is megbontását jelentette.

HAJDU GÁBOR: Egy ország közigazgatási átszervezése óriási emberi és anyagi hozzájárulást igényel. Indulatokat kelt, annál is inkább, mivel munkahelyek garmadája szűnik meg, illetve alakul újra más helyeken, mint ahogy az megtörtént 1968-ban is. Hatvannyolcig Romániában is a tartományi beosztás volt érvényben. Az ország tizenhat tartományra volt felosztva, a tartományok pedig rajonokból álltak. Az új közigazgatási beosztás szerint megszűntek a tartományok és a rajonok, és helyettük alakultak a megyék, amelyek a községek és városok irányítását voltak hivatottak ellátni. Mindez egynéhány évvel a kollektivizálás befejezése után történt. A megyésítést megelőző időszakban újra nagyon sokat beszéltek a hajdani székely megyékről. Nyilvánvaló volt, hogy a Maros-Magyar Autonóm Tartományt felszámolják, de úgy nézett ki, hogy a párt és az ország vezetői vagy egy erős, vagy két kisebb székely megye létrehozását határozták el, amely vagy amelyek magukba foglalták volna Háromszék-, Kézdi-, Udvarhely-, Csík-, Gyergyó- és

Marosszék székelylakta részeit. Én akkor meg voltam győződve, hogy ez a leendő egy vagy két székely megye országvilág előtt kirakatcélokat fog szolgálni, és hogy éppen ezért gyakorlatilag magyar nyelven lesz a közigazgatás s az igazságszolgáltatás. Mindez azonban hiú ábrándnak bizonyult, ugyanis már menet közben aggálykeltő korrekciókat, módosításokat eszközöltek. Így a leendő Háromszékhez csatolták Bodzafordulót, Hargita megyéhez a maroshévízi részeket, ugyanakkor lecsatolták az addig idetartozó Gyimesbükköt.

FAZEKAS JÁNOS: Szóval én követeltem, hogy állítsuk vissza a Magyar Autonóm Tartományt úgy, ahogy volt. Ebben engemet fenntartott Maurer és Alexandru Drăghici, a belügyminiszter. Mikor láttam, hogy semmiféleképpen nem sikerül a Magyar Autonóm Tartományt visszaállítani, vagy legalább megőrizni abban az állapotban, ahogy volt, követeltem a négy székely megyének a visszaállítását olyan etnikai határokkal, ami volt negyvennégy-negyvenötben. Tehát a történelmi Maros megye, Székelyudvarhely vármegye, Csíkvármegye és Háromszék vármegye. Nem akarta semmiféleképpen. Mert nem jött ki neki a fő cél, a lakosság nemzeti homogenizálása. Sőt, az elvekből kihagyták az etnikai elvet. Addig, amíg ez visszakerült a dokumentumba, a többi gazdasági, történelmi, politikai, kulturális elvek mellett az etnikai elv is legyen fő vezérlő elv egy megyének a megalakításához. Na, hosszú, erős viták, veszekedések, összetűzések után megegyeztünk egy nagy székely megyének a létrehozásán. Tehát a volt Udvarhely megye, a volt Csík megye és a volt Háromszék megye, amelynek központja Csíkszereda legyen és a két volt megyeszékhely, Udvarhely és Sepsiszentgyörgy legyenek municípiumok², annak ellenére, hogy lakosságuk még kevés létszámú. Na, megegyeztünk ebben a formában és az országos konferencián én előadom. Jóváhagyták a javaslatomat.

² megyei jogú városok

PATAKI IMRE: A területi-gazdasági átszervezésre való előkészületek két éven keresztül történtek. 1968. január 14-én közzétettek egy tervezetet, amelyben elfogadták az alulról jött javaslatokat. A sors úgy adta, hogy sok társammal együtt, akikkel munkánk mellett hónapokon keresztül dolgoztunk a javaslatok előkészítésében, benne voltam. És javaslataink eléggé jól megindokoltak voltak, ez az igazság. Nem hiába a tartománynál, a fenntartásnál is ott voltam én is, vagy két társammal. És még az akkori elnök, Branis, azt mondta, kérem, tetszik nekem, ami van, de jegyezzék meg, lehet, hogy még más kritériumok is lesznek. Tehát itt azért ő rést hagyott.

HAJDU BÉLA: A kezdeti elgondolás szerint – és ez lényeges, mert ebből indult ki aztán az egész – az új megye Hargita megyeként volt javasolva, és csíkszeredai székhellyel. Tehát a térkép így jelent meg a javaslatban. S aztán mindenki olyan boldog volt, hogy lesz egy ilyen megye, s a nagy megyének Csíkszereda lesz a központja.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Megjelent, azt hiszem január közepén, egy térkép, amelyen úgy volt feltüntetve Csíkszereda mint megyeszékhely. Ez magába foglalta a Székelyföldnek egy bizonyos részét. Ide tartozott különben Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, egész Maroshévízig az a rész, és mi ezt a térképet tanulmányozgattuk, utána volt egy megbeszélő gyűlés ahol, hát tényleg bejelentették, hogy ez lesz az ország új területi közigazgatási beosztása.

BOJTOR LÁSZLÓ: Meg is voltunk nyugodva, hogy Csíkszereda lesz a központ – több hetes, mindenféle, s minden szinten lefolytatott vita után. Nyugodtan aludtunk, dolgoztunk, ment az élet tovább. S egy adott pillanatban feltevődött a kérdés, hogy van még három-négy nap, amíg bukaresti szinten, ugye fogják véglegesíteni a pontos területi átszervezést, megfelelő székhellyel.

ORBÁN ISTVÁN: [naplófeljegyzés³]... és még hátralevő tíz nap lázas tevékenységgel telt. Jöttek a megyei székhely előkészítésével foglalkozó elvtársak, szervezők – Koppándi S., Branis L., Király, Schlesinger elvtárs –. Megkezdődött az épület belső átalakítása, ajtóvágások, különböző javítások, úgy ahogy az új megyei szervek munkája majd azt igényelni kéri!

Aztán ezekben az örömteli boldog napokban ünnepeltünk is. Fazekas elv. néhány napig Tusnádfürdön pihent. Az idő éppen a január végi erejét mutogatta, de tudunkra adta, hogy február sem kutya. Havazott és fűjt, ítéletidő volt, főleg a Hargitán. A tartományi és rajoni vezetők szerre keresték fel a nagy vendéget tiszteletüket téve – nos aztán újdonságképpen szerették volna egy kis „bitangbárány” pecsenyére meghívni Fazekas elvt-at –. De az idő, a hóvihar megakadályozta a tervezettek egészbeni kivitelezését. Miközben rákészültek a rajoniak, Fazekas elvt-nak haza kellett mennie, s így történt, hogy a Tolvajos-tetői „Pásztor-házban” csak a tartományiak és az új megyéhez tartozó rajoniak gyűltek össze. Itt voltak Veress elvt., Branis elvt., Csík, Udvh és Gyergyó rajonok vezető embereivel és jól érezték magukat. A tartalmi célja „luat rāmas bun⁴”, de nem utolsó sorban a Fazekas elvt-al való szívélyes találkozó lett volna.

Volt itt báránypaprikás 2 féle, bárány és sertés flekken, puliszka, káposztacika, alma, tészta és válogatott jó italok a fenyővízig bezárólag.

³ A fenti szövegre az Orbán István hagyatékából származó egyik füzetben bukkantunk. A füzetbe 1967 januárjától a rajoni vezető a pártgyűlések lefolyását, napi tennivalóit jegyezte fel. A szigorúan vett jegyzetelés 1968. január 29-én abbamaradt. A továbbiakat felváltva románul és magyarul – valószínűleg röviddel az eseményeket követően – jegyezte fel, mintegy kilenc oldalon keresztül. A február 12-i történések felsorolásánál a visszaemlékezés egy mondat közepénél szakad meg

⁴ búcsúzás (románul)

A rend kedvéért a felszolgálat a rajoni néptanács egyik mérnök alelnöke és titkára végezte – zene is jó volt, de dumálni jött Salló P. is.

PATAKI IMRE: Fő az, hogy január 14-én megjelent az országos javaslat, amiben összehozták majdnem azt, amit mi javasoltunk. Mi egy nagy székely megyének az indoklását csináltuk meg. Persze, miután megjelent, megjelentek az ellenlábások is.

FÜSTÖS JENŐ: Persze, hogy nem ízlett a román nacionalista köröknek, hogy ilyen székely megye jön létre. Pană, a brassói első titkár megfúrta. Ezt onnan tudom, hogy én akkor az ifjúsági szervezetnél dolgoztam, s utána itt a Kabinetnél. Király is, mert első alelnöknek ő volt idetéve.

PATAKI IMRE: Kovászna város környékéről és Brassóból jöttek a nyomások, hogy kérem szépen, ez így nem jó. De nem mondták ki sehol, hogy miért nem jó, senki, csak hogy nem jó. Az akkori brassói tartományban az első titkár mintha Pană volt, egy nagyon erős ember. Mozgolódott a szekuritate Brassó és Kovászna környékén, meg mások, vallási oldalon is. Rájöttek, hogy no, itt megjelent valami, amit be kell buktatni.

HAJDU BÉLA: Sikerült Sepsiszentgyörgyön létrehozni egy ellenállást, hogy mondjanak le Hargita megyéről és ragaszkodjanak Brassóhoz. Szerintem a fő cél az volt, hogy szétszakítsák a kompakt magyar lakosságot, s ez sikerült is, azután pedig jöttek azzal a javaslattal, hogy Csíknak egy részét Háromszék megyéhez csatolják, s akkor Brassóból is elvesznek, illetve Brassóhoz is csatolják, nem emlékszem, hogy honnan, hát valami ilyesmi volt, hogy az alsíki rész az oda fog kerülni ahhoz a megyéhez. Ami megmarad, az a rész lesz Hargita megye, megyeszékhely pediglen Udvarhely.

JÁNOS PÁL: A januárban közvitára bocsátott tervjavaslatban sem Székelyudvarhely, sem Sepsiszentgyörgy nem szerepelt a municípiumok között, mint ahogyan azt Fazekas János feltüntette.

BOJTOR LÁSZLÓ: Egy Branis nevezetű valaki volt központilag kinevezve Hargita megyébe vezetőnek s ő már azelőtt ide is költözött. Úgy érte, ideiglenesen. Lehet, hogy az illetővel nem is lett volna baj, de a felesége állítólag tett egy olyan kijelentést, – akkor így szűk körben beszéltek és beszéltek, – hogy Csíkszereda neki nem tetszik, mert zord, hideg, ködös, és nem tudom milyen hátrányai vannak időjárás szempontjából.

FAZEKAS JÁNOS: Miután megjelenik a térkép a megyéknek a határaitól, Ceaușescu, Patilineț Vasilénak a segítségével, Pană Gheorghe, aki volt az első titkár Brassóban, Szász József, aki volt Brassóban a szervezési osztály helyettese, Sántha Károly, aki volt a sepsiszentgyörgyi rajonnak az első titkára, megkezdik a harcot, hogy Háromszék egy részét Brassóhoz csatolják. És ezek a talpnyalók különösen azt a részét akarták, amelyik vadászterület volt. Na, erre a háromszékiek megkezdik a felkelésüket, nagy ellenülések vannak minden gyárban, minden községben, minden faluban, összeverekednek románok, magyarok, akkor kialakul Háromszéken az úgynevezett két párt: Hargita-pártiak a magyarok, a Brassó-pártiak a románok. A cigányok, ahol többségben magyarok voltak, a magyarok mellé álltak, ahol a románok voltak többségben, ott a románokhoz állottak. És ez alkalommal a demokratikus normáknak a nagyon súlyos megszegését követték el Háromszéken. Felső-Háromszék rajonnak az egész vezetőséget – azok mind határozottan Hargita mellett voltak, a probléma a Sepsi rajonban volt, ahol ott volt ez a Sántha Károly, aki Panának, a brassóiaknak volt az embere. Aztán ezután, mondtam, hogy voltak ezek a gyűlések, a hangulat nagyon rossz volt. Aztán be volt tiltva, hogy a kézdi és sepsiszentgyörgyi rajonokból az autók jöjjenek Bukarestbe. S akkor nekem az információk, hogy milyen súlyos hibákat követnek el, hogy több helyen három-négyszer is szavaznak, olyanokat visznek be szavazni, akik nem oda-

valósiak. Nekem volt egy jó emberem, egy Fábián Ernő nevezetű agrártitkár, agrármérnök, aki éjszaka áthozta az ojtozi szoroson a jegyzőkönyveket és az információkat, hogy mi történik Háromszéken. S akkor hív Ceaușescu, hogy menjek le, hogy csendesítsem le a népet. Én megtagadtam. Ti csináltátok – mondtam. Egyben megegyeztünk, azt gondoltam, hogy becsületesek vagytok. Nem voltatok azok, úgyhogy nem vagyok hajlandó részt venni. Na, aztán beszéltem Maurerrel. Maurer odahívott: te János, megcsinálták ezt a hülyeséget, ezt a marhaságot, menjél, próbáld meg, hátha le tudod csendesíteni a dolgokat. S mondtam, na, lemegyek, de csak egy feltétellel: velem egy autóban jön Patilineț és velem egy házban fog aludni, Predealon nem lesz joga adni telefont Panának, hogy valami előkészületeket csináljon. S akkor elmentünk együtt, Predealon megháltunk. Nekem akkor voltak kísérőim, tisztok, oda tettem őket őrségbe, hogy ne tudjon telefonálni, kapcsolatot teremteni. Reggel megérkeztünk Brassóba, s megmondtam a Panának, hogy miért jöttünk, s onnan mentünk Sepsiszentgyörgyre. Oda sem engedtem, hogy telefont adjanak. Megérkeztünk, pár óra alatt összehívták a gyűlést, s ott először én beszéltem. Magyarul beszéltem és elmondottam nekik azokat az áthágásokat, amelyek történtek, s ne, én azért vagyok itten, hogy újra kell szervezni az összes gyűléseket, új szavazások kellenek. Eltartott egy hétig, de a dolgok annyira elmérgesedtek, hogy az összes aktivistákat a falvakból a parasztság elkergette. Maksáról, Barátosról, máshonnan. Zabolán kétszer, vagy háromszor kellett szavazni, mert hamisításokat csináltak. Maksán például elterjesztették, hogy a Brassó és Hargita közti határ majd a főúton megyen. A parasztnak a kollektív gazdaságnak az elnöke, főmérnöke, párttitkára azt mondták: Jól van, ha azt akarjátok, lebontjuk ezen a részen a lakásokat, csűröket és áttesszük a másik részre, de mi nem maradunk Brassó pártján, mi Hargitához akarunk csatlakozni. Na onnat visszajöttem. Mikor láttam,

hogy kettőbe van szakadva, a románok és a sepsiszentgyörgyiek Brassót akarták, a magyarok, a felső-háromszékiek Hargitát akarták, hogy visszaállítsam az egységet, azt javasoltam a Ceaușescunak, hogy hozzuk létre Háromszék megyét. Nem akarta semmiképpen a Háromszék elnevezést. Mondom, akkor legyen Bodok vármegye. Azt se akarta. Mondom, Bodok szép, az a mi havasunk, székelyföldi havasunk. Aztán végül mondtam, hogy legyen Kovászna, hisz Kovászna a mi nemzetközi hírű üdülőtelepünk, kitűnő kezelőbázisokat építhetünk oda. Na, így született meg az elnevezés, Kovászna megye.

KIRÁLY KÁROLY: A legnagyobb ellenállásba ez a szándék kézdivásárhelyi párt és néptanács állami aktivisták körében ütközött. Na most mindenhol ez ellenállásba ütközött és akkor a pártvezetés megpróbált egy belső ellentétet szítani, akkor amikor Csíkvármegye székhelyét Udvarhelyre tette Fazekas János javaslatára, azért, hogy a csíkiak elégedetlenségét próbálják gátolni, annál is inkább, mert az udvarhelyiek kérték, hogy állítsák vissza Udvarhely megyét. Megtörték ebben a küzdelemben a sepsiszentgyörgyi rajoni pártvezetés akaratát, aki bele-belement ebbe a harcba. Én ennek a küzdelemnek részese voltam, mint megbízott. Mondanom se kell, hogy minden igyekezetem azon volt, hogy a Székelyföldet ne lehessen feldarabolni, illetve az megmaradjon úgy, ahogy az évszázadokon keresztül volt. Én személyesen résztvettem a tölgyesi, a gyilkos-tói népgyűléseken, Csomakőrösön, Kovásznán és máshol is, ahol nem sok és nem nagy szavak mellett a dolgokat úgy intéztem, hogy a népnek az óhaja teljesebben, vagyis ne lehessen átcsatolni. Amikor látta a pártvezetés, hogy nagy az ellenállás, megkérdeztek, hogy hogyan lehet ezt megoldani és javasoltam, hogy maradjon meg Háromszék illetve állítsuk vissza Háromszéket, persze Udvarhelyt is, amivel nem értettek egyet.

ERŐSS ISTVÁN: 1968 elején a Központi bizottság úgy határozott, hogy nem létesít egy nagy székely megyét kb. 600.000 lakossal, hanem két kisebb megyét formál. Kiküldték Trofin elvtársat Sepsiszentgyörgyre, hogy tartson gyűlést, és azon határozzák el, hogy alakuljon meg Kovászna megye, Sepsiszentgyörgy székhellyel. A megmaradt terület – a kibővítve a maroshévízi, borszéki területtel – legyen Hargita megye, Székelyudvarhely székhellyel. A háromszékieknek kedvezett az önálló megye létesítése. A tervzet szerint ez magába foglalta volna Alcsíkot is, egészen Csíkszentkirályig. Ezen új változatot 1968. február 13-án reggel hozták nyilvánosságra.

A BEJELENTÉS

PATAKI IMRE: S akkor február kilencedikén összehívnak egy rögtönzött pártgyűlést, egy aktíva ülést. Ott bejelentik nekünk, hogy a felső vezetés úgy döntött, hogy nem az a változat lesz, amit január 14-én hivatalosan térképen közöltek, hanem egy másik, és megalakul egy új megye, ami Kovászna megyét jelenti, s Hargita megye egyik része lecsatoltatik Háromszékhez, de nem tudott senki semmit mondani, hogy mi az.

Krausz Zita: A hír úgy érkezett meg, hogy telefonáltak Bukarestből, hogy gyűlést kell összehívni, mert átviszik a megyeközpontot Udvarhelyre. Akkor összehívták a rajonibürót, a vállalatvezetőket a kultúrházba 12-én. Ott volt Branis, Bukarestből is jöttek, és bejelentették, hogy úgy határozott a Központi Bizottság, hogy a megyeszékhely Udvarhely lesz, és kérnek hozzászólásokat, de nem kommentárt. Nem is volt egy szó sem. Azután az egész főnökség átment Udvarhelyre.

⁵ Orbán István naplójában az e napi eseményekről románul írta feljegyzését. A szöveg eredetiben:

10. II. 1968, Sîmbătă: *Se anunță de la raionul de Partid că la orele 12⁴⁵ vicepreședii, secretarul, șefii de secțiuni, secr. OB PCR să fie prezent la casa de cultură unde vor participa la o ședință a activului de partid – fără însă să se spună scopul.*

– la ora dată toate lumea prezent în sală, dar sosesc și activiști conducători din raioanele Gheorgheni și Odorhei.

La urma urmei în sală sînt vreo 140 persoane.

– Deschiderea ședinței se amîină de 2-3 ori, transmițînd cîte o pauză de 20-30 minute, în care sînt lansate discuții – Oare ptr. ce sîntem adunați – n-o fi ceva schimbare cu formarea județului

– În fine, după o vreme încordată de 2 ore la 15⁴⁰ sosesc în sală Tov. Veress însoșiți de conducătorii raioanelor

În prezidiu: Tov. Veress primsecr. Corn. Reg. Part. R.M.A.M., Tov. Branis, președ. CE sf. P. R.M.A.M., și secretarii com. Rai de part. Odh., Ciuc, Gh.

– Vorba se deschide de Tov. Veress care spunînd că scopul adunării va fi comunicată de Tov. Cozma observă că Tov. Cozma nu e în prezidiu, și îl invită: „haide dragă tovarășe, de ce nu ai venit...”

– Totuși tov. Veress comunică scopul adunării, arătînd că „am mandatul de la CC să vă comunic...” și în continuare vorbește despre situația unor județe mari, în jurul cărora s-a discutat la nivelul conducerii partidului și s-a hotărît ca să facă modificări. „Astfel din proiectatul județ Harghita s-a dezmembrat raioanele Tg. Sec., și Sf. Gh. Formînd din ele județul Covasna și aceasta ca ptr. că în forma inițială teritoriul județului nu era posibilă să fie cuprinsă.... „și astfel județul Harghita va fi compusă din raionul Ciuc fără cîteva comune din Ciucul de jos, din raionul Odorhei, Gheorgheni și o parte – cca 20-23 mii locuitori – din raionul Toplița”. Cele spuse de Tov. Veress au fost ascultate cu gura în jos, cu ochii deschiși de întreaga asistență mai ales cei din Ciuc.

– în continuare Tov. Veress a arătat „cu privire la reședința județului trebuie să comunic hotărîrea conducerii partidului, hotărîrea comit, executiv al PCR că din motivele mai înainte arătate, adică în noua performanță a jud. Harghita, orașul M. Ciuc și-a pierdut locul său central pe teritoriul județului și hotărîrea este ca reședința va fi la Odorhei”. (Cele 40-50 de tov. din Odh. au aplaudat viori!)

– Tov. Veress a repetat și a subliniat că aceasta este hotărîrea conducerii partidului și nu avem decît să luăm la cunoștință – discutînd aici!

La discuții au urmat secretarii de partid ale raioanelor: Tov. Burjan care era de acord, Tov. Kovács la fel, Tov. Szávuj care a arătat că e bună disp. CC-ului că Odh. e mai înaintat din pct de vedere indust, cult și trad-le Odh.-ului mult mai mare decît M-ciucului. Și apoi au discutat în mare majoritate odorheieni afară de Offner I., Kalamár S., și Kiss A., fiecare vrînd să spună o părere, dar au înghițit, fiind vorbă de o hotărîre de partid.

Közlük a rajoni pártbizottságtól, hogy az alelnökök, a titkár, a részlegvezetők, az alapszervezetek titkárai 12⁴⁵-kor legyenek a művelődési házban, a pártaktíva ülésén – a gyűlés célját viszont nem árulták el.

– a kitűzött órára mindenki megjelent, de érkeztek vezető aktivisták Gyergyó és Udvarhely rajonokból is – végül is mintegy 40 személy gyűlt össze.

– az ülés megkezdését 2-szer 3-szor is elhalasztották, mindig újabb 20-30 perces szünetet jelentve be, jó alkalmat teremtve így a találgatásoknak:

„vajon miért hívtak össze? Csak nincs valami változás a megye megalakulása körül?”

– Végül is több órás feszült várakozás után 15⁴⁰-kor megérkezett Veress elvtárs, a rajoni vezetők társaságában

– Az elnökség: Veress elvtárs a Maros Magyar Autonóm Tartományi Pártbizottság első titkára, Branis elvtárs, a tartományi VB elnöke, és a rajoni pártbizottságok titkárai

– a beszélgetést Veress nyitja meg, mondván, hogy a gyűlés célját Cozma elvtárs fogja előterjeszteni. Erre észreveszi, hogy Cozma elvtárs nincs az elnökségben, és felkéri „gyere, drága elvtársam, hát hogy hogy nem jöttél...”

Mégis Veress elvtárs közli a gyűlés célját, rámutatva, hogy „a Központi Bizottság azzal bízott meg, hogy közöljem...” és a továbbiakban az egyes nagy megyék helyzetéről beszél, amelyekről sokat tárgyaltak a párvezetés szintjén és úgy módosításokat határoztak el. „Így a tervezett Hargita megyéből leválasztották Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonokat, létrehozva Kovászna megyét, azért, mert az eredeti elképzelés szerinti megyét nem lehetett volna összefogni... így Hargita megyét a Csíki rajon (néhány alsíki község kivételével) Udvarhely rajon, Gyergyó és a maroshévízi rajon egy része – kb. 20-23 ezer lakos – alkotja”.

Adunarea a durat o jumătate de oră la sfârșitul căreia Tov. Veress a indicat, „nu se face nici o adunare în OB-uri, la unități, doar se va spune de noi, de cei prezenți la locurile de muncă de cele auzite spunând că asta este o hotărâre de partid.”

Veress elvtárs szavait minden jelenlévő tátott szájjal és tégra nyitott szemekkel hallgatta, főként a csíkiak.

A továbbiakban Veress elvtárs rámutatott „a megyeszékhelyre vonatkozóan közölnöm kell a pártvezetés és a RKP Végrehajtó Bizottságának azon határozatát, hogy az előbb említett okokból, vagyis Hargita megye új formája miatt Csíkszereda elvesztette a területen elfoglalt központi helyzetét és a határozat szerint a megyeszékhely Székelyudvarhely lesz.”. (A 40-50 udvarhelyi elvtárs lelkes tapsban tört ki!)

Veress elvtárs elismételte és hangsúlyozta hogy a párt vezetőségének határozta, mi csak tudomásul vehetjük és megtárgyalhatjuk – itt és most!

A következőkben a rajoni pártbizottságok titkárai szóltak hozzá: Burjan elvtárs egyetértett, Kovács elvtárs úgyszintén, Szávuj elvtárs rámutatott, hogy jó a KB határozata, mert Udvarhely ipari és kulturális téren is Csíkszeredánál fejlettebb és nagyobb hagyományokkal rendelkezik, mint Szereda. Ezután főként az udvarhelyiek szóltak hozzá, Offner I., Kalamár S., és Kiss A. kivételével mindegyikük akart véleményt nyilvánítani, de lenyelte, lévén hogy párt-határozatról volt szó.

A gyűlés mindössze fél órát tartott, majd Veress elvtárs úgy rendelkezett, hogy „az alapszervezeteknél, az egységeknél nem kell semmiféle ülést tartani csak mi, a jelenlévők számoljunk be a munkahelyeinken a hallottakról és hangsúlyozzuk, hogy ez párthatározat.”

Albert András: Két héttel azután, hogy az új székhely átalakítás megkezdődött, tudomásunkra hozták a központi és a tartományi kiküldöttek, hogy megváltoztatták a megyeszékhelyet és Csíkszeredából áthelyezik Székelyudvarhelyre, ott lesz a megyeszékhely. Azt hiszem, hogy Fazekas János elvtárs, Király Károly elvtárs, Patilineț Vasile elvtárs, ők hozták a rajoni pártbizottság tudomására, hogy a székhelyet áthelyezték Udvarhelyre.

FÜSTÖS JENŐ: Egy szombat délután hívtak át a kultúrházba gyűlésbe s hát akkor ismertették ezt. Nem szoktam káromkodni, de akkor... A tömeg fel volt készülve, ugye, tudtuk, mit jelentett, milyen fejlődési lehetőségek lennének, mert láttuk, minden tartomány hogy fejlődött és mi hogy fejlődtünk Vásárhely mellett.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Úgy emlékszem egy szombaton délután egy alkalommal a városba rendkívül sok lógóorrú emberrel találkoztam, és kérdeztem, hogy milyen baj van, s azt mondják, elvitték a megyeszékhelyet Udvarhelyre és Csíkszereda székhely nélkül marad.

PATAKI IMRE: Elégedetlenség, az óriási volt a városi tanács gyűléstermében, zúgás, ordibálás, nem adott senki magyarázatot.

KRAUSZ ZITA: Az volt a legjobb, hogy amikor mentem vissza a jegyzőkönyvvel a pártszékházba a gyűlés után, – mert sürgősen le kellett közölni a kormánnyal, a kultúrház kapusfülkéjében ott ült Salló Pista és énekelgette, hogy „Miért múlik el minden, ami szép...” Érzésem szerint Salló Pista már akkor kezdte összehívni a gyűlést másnapra, felhívta a vállalatokat és azt mondta, hogy a kultúrházban nagygyűlés lesz. Különben csend volt.

ANTAL ADOLF: Azon az emlékezetes szomorú vasárnap délelőtt, amikor kijött a Scânteia újságba a térkép, megjelent délelőtt, szaladt hozzánk egy 60 éven felüli ember, Domokos Ignác, nagy lélekszakadva. S mondom: mi van Náci, csak nincs valami baj? Elég nagy baj van, azt mondja, elég jól megjártuk. S mondom: mi a helyzet? Azt mondja: Udvarhely lett a megyeszékhely s Pálfalvát felcsatolták Szépvízhez, s elhatároztuk együtt, hogy egy delegációt kellene indítsunk fel Bukarestbe. Felvettük a kapcsolatot a pálfalviakkal is, ők is szervezkedjenek meg és akkor úgy váltunk el, hogy másnap, hétfőn én bemegyek Szeredába Kis elvtárshoz. S úgy is volt, bementem Szeredába Kis elvtárshoz.

Jöttem, Kis elvtárs mit lehet csinálni ezzel az ügygel. Én nem tudok semmit tenni, se ellene, se mellette, hanem önöktől függ minden. S mondom, vajon a milícia, hogy vélekedik. Azt mondja, a milícia semleges, mert ők is úgy szeretnék, hogy Szereda maradjon a megyeszékhely. Azonnal telefonáltam Domokos Imrének, Offnernak, akkor Kovács Bandinak, átmentünk Bajkó doktorhoz, Dénes doktorhoz, Csíszér Csabához a törvényszékhez, az összes vállalatot összehívtam, hogy azonnal jöjjenek a rajoni néptanácsokhoz egy sürgős megbeszélésre. Nem is telt bele egy fél óra, az összes vezető ott volt. S akkor megmondtam, hogy mi a helyzet. Alakítsunk bizottságot, küldjük fel, gyorsan jöjjenek fel Bukarestbe, ők is egyet értettek evvel, de falként kellene megszervezzük, legalább két ember jöjjön.

HAJDU BÉLA: Kijöttek, tudomásunkra hozták – nem nagyon tapsoltunk, sem én, sem más a dolognak. Ez volt délelőtt folyamán, és délután, mit tudom, két óra körül, – annyit tudok, hogy téli időszakban, már sötétedés előtt értünk Udvarhelyre, – autóbuszra raktak néhány embert, vezetőkérdőket s pártaktivistákat, s elvittek Udvarhelyre.

ORBÁN ISTVÁN: [naplófeljegyzés⁶] A gyűlés végén Kovács bemutatott egy névsort, amelyen 40 párttag szerepelt, akik

⁶ A románul készült feljegyzés eredeti szövege:

După terminarea ședinței Tov. Kovács a publicat un tabel cu 40 de membrii de partid care vor participa la Odorhei la o adunare cu activul de acolo, între care eram și eu.

Observații: tabelul era întocmit de secretarul raional cu probleme organizatorice cuprinzând oameni supuși, chiar cei mai supuși, cere au luat parte în orice acțiune spusă de partid: Kovács, Kiss, Barabás, Simon, Goldenberg, Offner, Bálint I., Hajdu B., Kedves, Bíró, Orbán I., Orbán Z., György A., Bokor M., Orbán K, Németh, etc.

Eu de exemplu am înterbat între patru ochi de ce să mergem la Odorhei, să ne ride cei de acolo – de la tov. Kovács – și am avut răspunsul. „că asta nu se discută, e sarcină de partid și gata, trebuie să merg.” Erau BA, GyA, KS, și alții care nu s-au dus nici după căutări și chemări insistente.

Unii la Odorhei erau la restaurant fără să participe la adunare, SA, BL, SV, TI, BE.

részt kell vegyenek az udvarhelyi pártaktíva gyűlésén. Köztük voltam én is.

Megjegyzés: a névsort a rajoni szervezési titkár állította össze, a hűséges, talán a leghűségesebb emberek nevét tartalmazva, akik minden olyan tevékenységben részt vettek, amellyel a párt bízta meg őket: Kovács, Kiss, Barabás, Simon, Goldenberg, Offner, Bálint I., Hajdu B., Kedves, Bíró, Orbán I., Orbán Z., György A., Bokor M., Orbán K., Németh stb.

Én négy szemközt megkérdeztem Kovács elvtársat, hogy miért menjünk Udvarhelyre, hogy az ottaniak kikacagjanak, de azt a választ kaptam, hogy „ez nem vita tárgya, hanem pártfeladat, el kell mennem és kész!”

Néhányan, BA, GyA, KS és mások semmiféle hívás és megkeresés dacára nem voltak hajlandóak eljönni. Egyesek (SA, BL, SV, TI, BE) beültek Udvarhelyen egy vendéglőbe, s nem vettek részt az ülésen.

GYŰLÉS UDVARHELYEN

PATAKI IMRE: Nem akartunk menni. Mégiscsak összeszedtek a vállalatoktól négy autóbuszra és pár kiskocsira való embert, de szinte lasszóval szedték össze, mert nem nagyon akartunk menni. De nyomás is volt már. Mi egy páran azt mondtuk, menjünk el, lássuk, hogy valaki ad-e választ, hogy mi történt, mi van itten. Elindul a négy autóbusz, én a másodikban ültem, megérkezünk Székelyudvarhelyre. A Művelődési Házban volt a gyűlés, persze mindjárt tessékeltek, hogy menjünk elől, voltak elől is helyek, de mi hátul ültünk le. Ott már folyt a gyűlés. Persze, ahogy mi megjelentünk, egy kicsit megdöbbenek, hogy három autóbusznyi ember mégiscsak megérkezett innen. Meglepődött a társaság. Vártak, mi lesz itt. Bár ők tudták, hogy csak ennyi.

HAJDU BÉLA: Udvarhelyen pedig elmondták, hogy vég-eredményben mi van, mi történt: hogy a sepsiszentgyörgyiek kérték és ezért létrehoznak egy külön Kovászna megyét. Itt pedig létrehozzák Hargita megyét, amelynek székhelye Udvarhely lesz. Világos, hogy az udvarhelyiek őrzöngve tapsoltak, mi pedig csak hallgatoztunk a padokban, ahol ültünk.

PATAKI IMRE: Ion Cosma, az egyik legvéresebb felfogású ember volt az egyik, aki a gyűlésen felszólalt. Ő tartományi szervezési titkár volt. (Meghalt már.) Közben mi zúgtunk, csörömpöltünk, beleszóltunk, bekiabáltunk – ez az igazság.

FÜSTÖS JENŐ: Kovács B. Mihály (ő volt az első titkár) mind győzködött, hogy szóljak hozzá. De Csíkból senkit nem tudtak meggyőzni, hogy hozzászóljon. Olyat, aki hozzászólott volna s egyetértett volna, hogy Székelyudvarhely legyen a központ. Hozzászólott valaki Gyergyóból, hozzászóltak Udvarhelyről is többen. Csíkszeredából senki.

PATAKI IMRE: Eléggé feszült helyzetben ért véget a gyűlés, s jöttünk hazafelé. Egyik autóbussz társasága még Homoródfürdőn leszakadt. Az is hozzánk csatlakozott s mi ott elmondtuk nekik, hogy ott senki választ nem adott. Jöttünk haza. Csüggedés nagy volt.

ORBÁN ISTVÁN: [naplófeljegyzés⁷] Az emberek nagy része egy autóbusszal jött. Az elromlott és engem küldtek, hogy ha már úgyis elkéstek, forduljanak vissza, de időközben megérkeztek és lehajtott fejjel, a jelenlévők mosolya közepe-
pette vonultak be a terembe.

Gyűlés után Kiss elvtárssal jöttem haza, egészen hazáig és egész éjszaka azon töprengtem, miért is történt ez így?

⁷ A románul készült feljegyzés eredeti szövege:

Oamenii – grosul – era cu un autobus care s-a defectat și eu eram trimis să întorc acasă, fiind întîrziat, dar între timp au sosit și au intrat în sala adunării cu capul în jos și pe lîngă zîmbetul celor prezenți.

După adunare m-am reîntors acasă împreună cu tov. Kiss, chiar acasă și am avut o noapte cu gînduri oare de ce și cum s-a întîmplat așa.

HAJDU GÁBOR: Arról már szó volt, hogy a felszámolandó rajonközpontban adminisztratív és pártmunkahelyek szűnnek meg, a megyeközpontban pedig nem remélt lehetőségek nyíltak meg sokak előtt – így eléggé megrázta a közvéleményt, amikor az eredetileg Csíkszereda központtal tervezett Hargita megye székhelyévé Székelyudvarhelyt jelölték. Így került sor az 1968 februári megmozdulásokra, amelyeknek a háta mögött megítélésem szerint csíkszeredai illetékességű párt- és állami aktivisták is álltak, illetve főképp azok, mert hiszen sokan közülük már beleélték magukat a funkciójuk fellényegülésébe s most az új változat azt jelentette volna, hogy nem hogy előléptetéssel, hanem vesztesként kerülnek ki az átalakításokból. Végeredményben a Csíkszereda-Székelyudvarhely versenyfutásban az utóbbi mellett egyéb nem szólt, csak a jobb vasúti összeköttetése, hisz az ügyes-bajos dolgaikat intézni akarók számára elvileg mindegy, hogy Udvarhelyről kell-e átmenni Szeredába, vagy Szeredából Udvarhelyre. Persze, konturálódott a nagyobb fokú ipari és városfejlesztés lehetősége is a megyeszékhely javára, ami befolyásolta az emberek hangulatát – annál is inkább, mert akkor még nem lehetett előre látni az ilyen jellegű fejlődés minden következményét: többek között az erdélyi szellemtől idegen mentalitású tömegek beáramlását. Azt is el kell ismerni, hogy 1968-ban Csíkszereda egy másodosztályú vidéki városocska volt, viszont eléggé bensőséges hangulat jellemezte. Az emberek, a város lakosai ismerték és számon tartották egymást, szinte azt lehet mondani, mindenki tudott mindenkiről, ami ma persze már nehezen képzelhető el, hiszen a lakosok száma megközelíti a félszázezretet.

VALAMI KÉSZÜL

FÜSTÖS JENŐ: EZ volt szombat délután, hazajöttünk. Vasárnap a tömeg csak forrt, forrt magában. Akikkel kimentünk, mindenki mérgelődött, s akkor hétfő reggel összehívtak minket a gyűlésterembe, és Németh Pista, én, meg Pócsa, – akkor ő volt a rajoni törvényszék elnöke, – hozzászólunk. Egyéb nem volt, mindenki mérgelődött, veszekedett.

BOJTOR LÁSZLÓ: Pontosán február tizenharmadikán be-mentünk a munkahelyünkre és egy páran kezdtünk beszélgetni, hogy nem létezik, hogy ez így maradjon és mit tudnánk csinálni. S akkor elhatároztuk, hogy tizenhárom tagú küldöttséget nevezünk ki üzemi szinten, s meg is neveztük, a műhelyben, lenn a termelésben, hogy kik legyenek azok, hogy menjünk fel a pártbizottsághoz, és kérjünk véleményt az első titkártól, Kovács B. Mihálytól, hogy mi az oka, hogy az utolsó pillanatig Csíkszereda volt a megyeszékhely s most változtatják meg, amikor már nincs idő cselekedni. S reggel kb. nyolc órakor, mi már ott megbeszéltük üzemi szinten. Mi is értünk ki nyolc óra körül a pártbizottsághoz. Nem dolgoztak a gyárak. Kilencedikétől tizenötödikéig gyakorlatilag nem dolgoztak Csíkban a gyárakban s a gazdasági egységekben. Senki nem akarta tudomásul se venni. Feszültség, feszültség, feszültség mindenhol. Mindenütt gyűltek össze, hogy mi van, mi van, mi van. Nem látták az emberek, hogy bizonyos helyeken elkezdtek már az elbocsátásokat. Pl. a volt rajoni posta- és telefonhivattól, az útügytől, meg még nem tudom, honnan.

FERENCZ ANTALNÉ: Egy vasárnap disznót vágtunk. S jó az egyik itteni tanár, Antal Adi, s azt mondja: itt a térkép. Képzeljétek el, hogy Hargita megyének Udvarhely a központja. Ej, mondom, azt a csillagos egít, Adi, meg kell indulni. Meg kell indulni s valamit kell csinálni, hát ezt ne engedjük meg, hát Udvarhelyre menni se vonat, se semmi.

Éppen reggelizünk s akkor még, mondom, Adi, holnap reggel indulj meg. Hát neki mondtuk, aki számított akkor, akinek szava lehetett, aztán volt Offner, Biró Bandi s Kovács Bandi – ezek voltak s ezekhez aztán ő mindegyikhez elment, hogy hát ezt ne engedjük meg, s valamit csináljunk s induljunk meg.

JÁNOS JÓZSEF: Mi úgy véltük, habár volt bennünk egy úgynevezett lokálpatriotizmusi érzelem is, hogy Hargita megyének a legalkalmasabb volna Szereda. S aztán erre fel megindult a lavina s valahogy úgy pengették a dolgot, s nem is tudom, hogy hívták, amelyik a pártközpontba volt, egy magyar, ilyen kövér tanár... Fazekas János. Ő mindenáron azt akarta, hogy Udvarhely legyen a székhely. S aztán ebből kifolyólag, ugye a nép felháborodott itt, s aztán megkezdődött a lavina.

ORBÁN ISTVÁN: [naplófeljegyzés] 11. II. 1968. Vasárnap. Egész nap otthonomban voltam, a családdal tárgyalgattuk. Hogy miként is lehetünk meg a jövőben s találunk kiutat még arra az esetre is ha az új átszervezéssel kiesnek a jobb fizetésű tisztviselők-aktivisták sorából. De az első számú probléma mégis csak az maradt, hogy ez a határozat, ez a változás miért történt így és miért verte így csak és ki-mondottan Csíkszeredát. Nem szomorúan, de gondterhelten indultam munkába hétfőn,...

1968. II. 12-én. Kiss elvtárssal közölte Kedves S., hogy a hangulat nagyon kedvezőtlen az új hírrel kapcsolatban, a város zúg, utcán, üzemekben, autóbuszokon, vendéglőkben és azt hangoztatják, hogy a csíkiak eladták a megyeszékhelyet, gyávák, szótlank voltak szombaton, sőt jót ittak Udvarhelyen.

Kiss elvtárs emeletenként gyűjtötte össze a néptanácsi alkalmazottakat, hogy helyreállítsa a kedélyeket. Mérgesen kiabálta az alkalmazottakra, hogy nem aggódni, hanem dolgozni kell, hiszen fizetést kapnak és mindenkiről gondoskodnak.

De mert senkinek semmi közelebbit nem tudott mondani, sőt az emberek csak az ideges magatartását hallották-látták, annyi sőt több gonddal távoztak a „rendtartó gyűlésről”. Kiss elvtárs a gyűlés után a párthoz ment, hívták – bizonyára az új hírrel kapcsolatosan kialakult helyzet miatt.

A néptanácsnál már a korábban beindított javítási munkálatok miatt, az egyes munkahelyeken a munkafegyelem nem volt éppen stabil. 2 alelnököt el kellett vinni a régi munkahelyéről, a káder[osztály]t, tanügyet ideiglenes helyre költöztették, a tervet és a SSA[?] megfűrták-falazták, a városi néptanácsot összezsúfolták, a raktárak költöztek, a levéltár autóság hurcolkodott s mindez előbb pozitív hangulatban ment, de hétfőtől az embereken egy bizonyos aggodás látszott, ami az új hír hallatára elborult: lézengtek, diskuráltak s tényleg nem dolgoztak.

A megtartott munkagyűlések után Dávidné, Székediné és még néhányan jöttek hozzám, hogy ők panaszra mennek Bukarestbe a P[árt] K[özponti] B[izottság]-hoz, hogy elmondják, mi bántja őket, s főleg azt akarták, hogy az intézmény vezetői ez irányban legyenek mellettük.

Ebben az időben csak a Kiss elvtárs és az én irodám volt a látogatott, de Kiss elvtárs ekkor a pártnál volt. Én nem adhattam és nem adtam helyet a „bünnyögés”-nek, kértem, hogy menjenek, dolgozzanak tovább, sorsuk – természetesen az enyémmel együtt – nem marad megoldatlan, gondoskodik rólunk is a Párt – valamelyes kenyérünk csak lesz!

Közben nálam is, Kedvesnél is, Bíró B.-nál is össze-összetalálkoztunk; megegyeztünk abban, ha valamelyes néptanácsi munkára kellene menjünk Udvarhelyre, az nem volna éppen konveniálós⁸, még akkor sem, ha 2000 leit⁹ fizetnének – merthogy rangos pacákok nem lehetünk a megyénél – mert 270 abonament-navéta¹⁰, 200 kantin¹¹,

⁸ megfelelő (román – a convine)

⁹ lejt (románul)

¹⁰ bérlet-ingázás (románul)

150 egy ágy esetleg s nem szoba, 100 vacsora, s egyebek, vagyis 1000 leit kér az udvarhelyi állás s akkor a család, ha 1000 leit kap mi lesz egyébbel, megélhetés, ráta¹² s más adósággal. Szóval itt kell maradni Szeredába, ha sokkal kevesebért is, mert ide köt a család, de itt vajon egyáltalán lesz-e munka? De mindég az volt a konklúziónk¹³, hogy végképpen párttagok vagyunk, s egyéni érdekeink függvényei kell maradjanak a párt ügyének, mindegy, valahogy leszünk.

És ez a hétfői nap így telegetett, nem panasszal, nem gondnal, de meglehetősen terhelt tudattal, amit nem akartam és nem osztogattam külsőleg, mert hangulatrontó nem voltam a rajoni néptanács dolgozói között.

Délelőtt még behívtak a Párthoz, hogy mondjunk véleményt, milyen termelő vállalatokat[...] *[Itt a visszaemlékezés megszakad.]*

A PÁRTBIZOTTSÁGNÁL

BOJTOR LÁSZLÓ: Tizenhárman kimegyünk a pártbizottsághoz, nem találkoztunk senkivel, egy olyan kellemes, februári enyhe időjárás volt, és pontosan mikor bementünk a főajtón, Kovács B. Mihállyal találkozunk. Mi föl akartunk menni az emeletre, az első emeleten volt az irodája, s ő pontosan jött le. A lépcsőn találkoztunk, összenéztünk, senki nem szólította meg, én szólítottam meg személyesen, s mondtam, hogy Kovács elvtárs, az IMTF-től egy küldöttség jött. Akarjuk tisztázni, hogy miért az utolsó pillanatban határozták meg és miért, milyen jogon, hogy nem Csíkszereda, hanem Udvarhely lesz a székhely? Jó,

¹¹ étkezde (románul)

¹² részlet (románul)

¹³ következtetésünk (románul)

hogy jöttek, Bojtor elvtárs, mondta. (Hát ismert így névileg is, tudta a nevemet, én még jobban az övét.) Menjenek le a gyűlésterembe, várjanak meg. Jó, hogy jöttek, hangsúlyozta. Pontosán itten van Bukarestből egy instruktor, (ha jól emlékszem Cosma volt), amelyik pártvonalon Csíkszeredáért felel. Menjenek le, s aztán fogunk jönni s meghallgassuk a panaszukat.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Hát maguk nincsenek ott? Hát kérdem, hol kellene legyünk? Azt mondják, úgy gyülekezik az egész város tömege, közönsége a kultúrház előtt. Hát menjenek oda. Na jó, persze mi is feltüzültünk, jöttünk le megnézzük, hogy mi van. Egy elég nagy csapat ott már gyülekezett, ismerősök közül sokan, de a textilművekre emlékszem, vagyis nem a textilművek, hanem a készruhágyár dolgozói voltak a legnagyobb számban.

KRAUSZ ZITA: Másnap reggel az aktíva bent volt, a főnökség pedig még Udvarhelyen. Kezdték telefonálni a pártbizottsághoz, hogy az embereket nem tudják benn tartani, mennek a kultúrházba, mert gyűlést hívtak össze. Közben beérkezett a főnökség is, a Központi Bizottságtól egy instruktor volt itt, Trofin nevű, neki jelentettem, hogy a vállalatoktól telefonálgatnak. Egyfolytában jöttek a telefonok, hogy a konfekciógyárban letették a munkát és az emberek azt mondták, hogy a kerten keresztül is jönnek.

BOJTOR LÁSZLÓ: Lementünk a pincébe s vártunk, teltek-múltak a hosszú percek, s nem jött senki. Még menet közben három-négy vállalattól ilyen küldöttség jött. Pl. emlékszem, jöttek az akkori IPICCF-től s jöttek az ILEFOR-tól is. S azokat is leküldték oda. S még aztán jöttek ilyen küldöttségek. A pince adott pillanatban már félig megtelt. (Kb. száz, százhusz férőhelyes gyűlésterem volt.) Azt mondtuk, hogy kezdjünk énekelni. Hogy vegyenek észre, hogy ott vagyunk, hogy ne menjünk fel, ne zavarjuk meg, hanem jöjjenek le. S valójában kezdtünk énekelni. Különféle forradalmi dalokat énekeltünk, hát ugye életkorunk is

mind harminc-egyven év között volt. A lényeg az, hogy adott pillanatban néztünk ki a gyűlésterem ablakából (olyan kicsi pinceablakok voltak), s hát gyűlnek az emberek. Jöttek még ilyen küldöttek s mondták, – mi nem mentünk ki, – hogy különféle jelszavas táblákkal jönnek már nagyobb tömegek is. Erre fel az első titkárek a gyűlésüket megszakították, lejöttek a pincébe és helyet foglaltak az elnökségbe. A terem teljesen meg volt már telve. Na akkor, milyen kifogásunk van és mi az óhajunk, mi a panaszunk. S akkor egy páran fölszólaltak, feltették a kérdést annak a bukarestinek, amelyik felelt a megyéért. Hát egyet tudok, az IMTF-től amelyik hozzászólt, Both Jóska volt. Aztán a másik a vállalatunk részéről, amelyik feltette a kérdést, hogy mi az oka, hogy éppen az utolsó pillanatban. S akkor választ nem tudtak ők. Azt mondta az illető, nincsen felhatalmazva, hogy milyen választ adjon. Hanem Kovács B. Mihály kijelentette, hogy forró vonalat fognak létesíteni, hogy nekünk, ami a véleményünk volt, Bukarestnek direkt közvetítsék. Megvolt a forró vonal, az illető ment el, jött, s mondta, hogy Bukarest is mit mondott, de nem tudott konkrétat mondani, mert nem volt felhatalmazva semmiféle szinten, hogy megmondja, hogy hol mi lesz. Várakozó álláspontra helyezkedett mindenki. Közben meg a nép kezdett tombolni. Mi is kimentünk az utcára. Akkor mondták, hogy minden vállalat javasoljon egy pár embert és menjünk be a kultúrházba.

A KULTÚRHÁZNÁL

FÜSTÖS MÁRIA: Én tulajdonképpen akkor a könyvesbolt-nak voltam a felelőse. Mivel fafűtéssel fűtöttünk, én pont hétfői nap akartam kimenni a fát rendezni az üzletnek. S megálltam, vettem egy nagy kenyeret, s húsz tojást. S mondom az alkalmazottaknak, hogy én megyek ki a

COMLEMN-hez intézzem el a fát. S amikor én itt jöttem, – mert ott laktunk az állomás mellett gondoltam, hogy hazaviszem s leteszem egyúttal a kenyeret és a tojást. S közben szembetalálkoztam egy férfivel. S azt mondja: Te Marika, tudod-e, hogy mi van? Mondom, én nem tudom, miről van szó. Azt mondja, gyorsan indulj, a kultúrházhoz. Mondom, miért? Mert megycsínást akarunk csinálni. Mondom, rendben van. Nem tudom pontosan Gál Vili volt-e, de mintha, úgy emlékszem, ő, vagy Sipos Bandi. Tudom, hogy vele is találkoztam. Sipos Bandit biztosan tudom. S azt mondja, menj gyorsan, Marika. Mondom, te jössz-e. Igen, igen, mondja. Ezt biztosan tudom. Nos, közben kenyeret és tojást vásároltam, s azzal elindultam a könyvesbolt helyett a kultúrházba. Elmentünk a kultúrházhoz, s akkor egy pár embert már láttunk, hogy hát gyülekeznek.

PATAKI IMRE: A Nemzeti Bank például elsők között jött ki. Valami táblájuk volt felírva, előttem van ma is, papírra kifeszítve: Térkép szerint akarjuk! vagy valami ilyesmi volt rajta, de lehetett hosszabb is a szöveg, én csak úgy mentem el mellettük. Bertalan Jóska is köztük volt, a volt igazgató, becsületére váljon. Tehát elsők között ők jöttek ki a művelődési házba, aztán Salló Pista kinyitotta, mert mínusz tíz fok volt, s mindenki fázott, s akkor Salló Pista oda beengedte.

KRAUSZ ZITA: Végül is annyira megtelt a kultúrház, hogy már az emberek nem fértek be, több volt a nép kint, mint bent. Akkor kezdték kiabálni, hogy választ várunk, választ várunk.

KRAUSZ KÁROLY: Elöl kiabálták, hogy választ várunk, hátul már úgy értették, hogy László Károly.

FAZEKAS JÁNOS: Persze, miután a csíkiak megtudták, hogy Kovászna lesz az új megye, kimentek az utcára. Az egész város. Már készültek Balánbányáról, Szentdomokosról, Szentmártonból. Mindenesetre hatalmas nagy gyűlés lett, elfoglalták a pártszékházat, senki sem tudott se bemenni, se kijönni. Bekerítették a milíciát, azok se nagyon tudtak mozogni.

A SZERVEZŐK

PATAKI IMRE: A láthatáron nem voltak szervezők. De valakik telefonáltak a művelődési házból, az ügyi osztályról, a telefonközpontból, a múzeumból, a művelődési bizottságtól, a rajonitól, valakik telefonáltak a vállalatokhoz. Kell menni gyűlésbe, nagy gyűlés van, kinn a főtéren. Ez volt reggeli órákban.

FÜSTÖS MÁRIA: „Na megjöttél Mari, na jól van.” Ismerősök voltak. „Gyere gyorsan, kezdjünk telefonálgatni.” S kezdtünk telefonálni a kultúrházból a vállalatoknak. Engemet a konfekciógyár-beli munkások ismertek a legjobban, mert én ott dolgoztam, ott voltam bérelszámoló, hát oda telefonáltam. Elmondtam az akkori igazgatónak, Kovács Bandinak, hogy jöjjön le a munkásokkal a kultúrház elé. Miközben telefonálgattunk, már úgy gyűltek, gyűltek. Azt mondtuk, hogy jöjjenek. Miért jöjjenek? Azért, mert megysítést akarunk.

BOJTOR LÁSZLÓ: Valaki a kultúrházból volt a közvetítő, hogy ki, azt nem tudom, de Balánbányáig az összes falvak, az összes intézmények le voltak értesítve. S a balánbányaiakat nem engedték bé. De tizenegy órakor már a tér tele volt. A kultúrháztól Salló Pista tudna sokat mondani, mert állítólag, – így jött a visszhang, – ő hívta fel a községet, a vállalatokat más kollégáival, munkatársaival együtt, s ők mozgósították a vállalatokat, hogy jöjjenek, hogy tiltakozzunk és megfelelő szinten, egy ilyen nagygyűlésen, igenis követeljük, hogy maradjon úgy, ahogy előre volt tervezve, Csíkszereda központtal.

PATAKI IMRE: Salló Pista azt írta nekem levélben, hogy ő nem volt szervező. Leírja. Én őt gyanítottam szervezőnek. Persze, minket az egészünket gyanítanak szervezőknek. Mi csak úgy kerültünk oda, mondtam, hogy annak a tanulmánynak az elkészítésén éveken keresztül, másfél-két

éven keresztül dolgoztunk, és tudták, hogy dolgozunk valamin, mert tudták. Az be is ment a köztudatba, mert azt jóváhagyta a rajoni tanács, a tartományi. A pártnak az emberei, akik ott voltak, azok is ismerték a munkát ebben a csapatban.

FÜSTÖS MÁRIA: Akik telefonáltak, azok szervezők voltak. Kató Vilmos, ő volt az egyik, aki telefonálgatott és Sipos Bandi, tudom, ott állt a kultúrháznak a telefonja mellett és állandóan beszélt. Én a konfekciógyárral beszéltem. Őket ismertem. Gál Vilit kéne még megkérdezni, mert úgy emlékszem, hogy Gál Vili is benne volt. Főkönyvelő volt, azt hiszem, ennél a Hargita Bányavállalatnál.

JÁNOS JÓZSEF: A dolog úgy történt, hogy akkor a telefonközpontnál valamelyik hölgyike szerre a vállalatokat felhívta. Erre határozottan emlékszem, mert egy beszélgetés alkalmával Kedves Sanyi mondta volt, hogy valamelyik bitang központos nő telefonált a vállalatoknak, hogy a nép jöjjön ki tiltakozni. Ez a Kedves Sanyi is benne volt, azt hiszem. Ő szekuritatés volt. (S aztán őt valamiért kitűrték a szekutól. Hatvannyolc után, akkor lett aztán az ARTA Szövetkezet elnöke. Mindenesetre egy nagy semmirevaló bitang ember volt.)

HAJDU BÉLA: Hogy kik voltak ott legelőször a kultúrházban, arra nem emlékszem. Én amikor oda kikerültem, akkor Kiss Albert volt, a volt rajonnak az elnöke. (Akkor még nem volt megalakítva a megye vezetősége, csak ki volt jelölve, de a régi vezetőség az még a helyén volt.) Engemet felhívott, hogy menjek fel gyorsan hozza. S mikor mentem fel, én akkor jöttem rá, hogy végeredményben mi van, s akkor kérdezte, hogy nálunk a tömeg mozgolódik-e, megye tüntetni? Mondom igen, ott is felvetődik a probléma. Még nálatok is, ehhez hasonló, s engemet ott letegezett. Menjek vissza azonnal s intézkedjek, hogy ne jöjjön senki. Na, s akkor tudtam meg én is, hogy mi van a kultúrháznál s ott meg is álltam, s ott érdeklődtem, hogy mi van, és

akkor újságolták el, hogy kérték, hogy álljanak szóba a vezetőséggel. Most nem tudom, hogy ki volt, Kovács B. Mihály-e vagy pedig Kiss Albert, de valamelyik a kettőjük közül, bement a tömegbe és nem úgy álltak szóba a tömeggel, mint ahogy kellett volna. Tehát nem adtak semmi választ, hogy végeredményben hogy van és miért van s ehhez hasonló, s mert a tömeg nem kapott megfelelő választ, utána kezdtek jobbra-balra, de onnan a kultúrházról telefonálgatni. Hogy kik mentek oda először be és kik nem, de ott kezdődött bent a kultúrházban, nem kint, mint ahogy ez aztán elfajult a végén. Azoknak az volt a véleményük, hogy álljanak szóba a vezetőséggel és azokkal, akik ott vannak, végrehajtani ezt a meggyesítést. Tehát jöttek a követeléssel, hogy szóba akarnak állni a volt vezetőséggel és az elkövetkezendő megyei vezetőséggel. Talán Kovács B. Mihály tudná konkrétan megmondani, hogy kik voltak azok a személyek, akikkel az emberek a kultúrházba szóba álltak. Vagy ő volt, vagy pedig Kiss Albert. Nem úgy álltak szóba, ahogy kellett volna, ez az őszinteség. Ez akkor kitűnt, megmondták, hogy ők akkor azt akarták, hogy ott szóba álljanak a vezetőkkel, mert kezdetben a gyáráktól is voltak delegátusok, de tudja kik? Küldték a szakszervezet elnököt, küldték a pártbizottság titkárt, küldtek még három-négy személyt. S öt-hat személy ment minden vállalattól, minden olyan egységtől a kultúrházba, hogy tárgyaljanak az illetékesekkel. Így volt megoldva. Utána pedig a tömegmozgósítás azért ment olyan gyorsan és hamar, mert ezek, hogy ott kint voltak és nem boldogultak, nem fogadták őket megfelelőképpen, és nem álltak szóba velük, akkor ezek azt mondták, hogy tömegtüntetés, s mindjárt szóba állnak. Így kezdődött a telefonálás vissza. Tehát minden vállalattól volt ott valaki már, a kultúrházba mentek tárgyalni, ott meg nem úgy fogadták, hogy nem érdemben, hanem elutasítóan.

SZENTE SÁNDOR: Egyes visszaemlékezők meggondolatlanul, alapos tájékozottság hiányában olyan valótlan állításokkal szédítik saját magukat és az azóta felnövekedett nemzedéket, miszerint 1968 februárjában, tehát harminc évvel ezelőtt, a megyésítéskor Csíkszeredában lezajlott tüntetés szervezett tüntetés volt – szervezők nélkül. Ez valahogy úgy hangzik, mint az a képtelenség, hogy János bácsi nyeleden bicskával, aminek még éle sem volt, szeletelte fel a szalonnáját. Az ilyen és hasonló badarságokat azok állítják, akik a kultúrház előtti népgyűlésen, illetve az azt követő tüntetésen akkor jelentek meg, amikor a szervezésben részt vevő más személyek tevékenysége már órákkal azelőtt befejeződött. A szervezők csoportja a városi kultúrház irodájában dolgozott, a szervezési munkában magam is részt vettem. Az irodahelyiséget és a telefonkészülékeket a kultúrház akkori igazgatója, Salló István bocsátotta rendelkezésünkre. A népgyűlés, illetve a tüntetés megszervezését az akkori rajoni vezetők szűk körű csoportja határozta el a szekuritate és a rendőrség parancsnokaival egyetértésben. Ezek a személyek abban reménykedtek, hogy a megyésítés után nagyobb fizetéssel járó vezető beosztásokba kerülnek, továbbra is megtartják csíkszeredai lakásaikat, családtagjaik megmaradhatnak munkahelyeiken. Ezzel magyarázható, hogy az állambiztonsági szervek nem akadályozták meg a kultúrházban kibontakozó szervező munkát, és a szervezésben részt vevő személyeket sem akkor, sem azután nem tartóztatták le. Különben ez utóbbiak azonosítása mindmáig nem történt meg. A szervezők telefonon hívták a vállalatokat, intézményeket, kérve azok vezetőségét, hogy alkalmazottaik élén délelőtt tíz órakor jelenjenek meg a kultúrház előtt tartandó népgyűlésen, kifejezve tiltakozásukat a központi pártvezetés ama határozata ellen, amelyben az új megye székhelyeként – az eredeti döntést felrúgva – Csíkszereda helyett Székelyudvarhelyt jelölte meg.

A szervezési munkába délelőtt fél kilenc óra körül kapcsolódtam be, munkatársaimmal együtt végigjártam a város vendéglőit, cukrászdáit, üzleteit, a járókelőket is biztatva, hogy menjenek a kultúrház elé, mert ezen múlik, hogy Csíkszereda vagy Udvarhely lesz-e a megyeszékhely. Végül a Nemzeti Bankban kötöttem ki, ahol azelőtt dolgoztam. Sikerült meggyőzőm Bertalan József igazgatót, hogy beosztottjai élén vonuljon a kultúrház elé. Arról, hogy a délelőtt folyamán tiltakozó népgyűlésre kerül sor, reggel nyolc órakor értesültem Búzás Balázstól, aki akkoriban a Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Rajoni Szövetsége (URCAP) elnöke volt. A banktól a kultúrházhoz mentem, ahol a szervezők – miután megtudták, hogy a kollektív gazdaságok ellenőrzésével foglalkozom – rám bízta a falusi lakosság mozgósítását. A telefonközpont egymás után kapcsolta a zsögödi, taplocai, csíkpálfalvi, csíkszentkirályi, csíkszentléleki, csíkmindszenti, csíkszentimrei, csíkcsicsói stb. kollektív gazdaságok irodáit. A falusiak nyitott teherautókon érkeztek, pedig azon a napon különösen hideg volt.

ALBERT ANDRÁS: Így volt erre egy megállapítás, hogy mekkora terület s egy telken mennyi ember fér el, e szerint volt erre egy megállapítás, hogy körülbelül milyen tömeg lehetett, nagy tömeg volt, mert nem csak itt a város gyűlt, hanem jöttek a szomszédos falvak is: Pálfalva, Csomortán, Csicsó, akkor jöttek a vasúttól s aztán Alcsíkról, Szentkirályról, ott is gyár volt dongagyár, meg volt a nép mozdulva.

PATAKI IMRE: Felhívtak Marosvásárhelyről, hogy tizenharmadikára, (de ez csak már személyi ügy) reggel menjek át Székelyudvarhelyre, mert a bizottság ott velem szóba akar állni. Volt szolgálati kocs, azzal átmegek. Odaérkezve beszóltam az IFET-hez a kollégáimnak, aztán mentem a bizottság elé. (A Május 1 utcába, a mostani Kossuth utcában,

balra ott volt a rajoni pártszékház, egy olyan vasrácsos kapu, vasrácsos ablakok. Azt hiszem, a Múzeum van most ott.) Bemegyek, hát van ott még egy várakozó, most már meghalt, Burján József, aki Gyergyóba volt aztán valami titkár, nem tudom már, milyen. Mutatkozik be. Még valahol láttam, de nem ismertem meg Burjánt. Nincs ott még Branis. Mert Branis kellett jöjjön, ő már elfoglalta volt az udvarhelyi megyeszékhelyet. De Vásárhelyről járt ki. Ahogy megérkezett, mondja, hogy szervusztok. (Hát Branissal ismertük egymást, ez az igazság. A felesége munkatársam volt, akkor a faipari trösztnél dolgozott az asszony. Branissal sem volt baj, mert ő egy normális gondolkodású ember volt. Valamikor a gazdasági osztályon dolgozott a pártnál, aztán a kesztyűgyárnál. Jól képzett ember volt.) Elsőnek szólított be engem. Többen voltak, őt és még egyet ismertem, de kettőt biztosan nem. Ebbe a változatba, nem tudtam én addig, nekem soha senki ilyet nem mondott, – te vagy kijelölve, hogy te leszel első alelnök Székelyudvarhelyen – mondják. Na mondom, ilyent azért ne csináljanak velem. Na, aztán kezdődött ott az erőszakoskodás, húzd meg-ereszd meg, beszélgetés, tárgyalás. Közben hívják Branist telefonon. Onnan tudtam, meg, hogy Csíkban baj van. Visszajön: – Mi van nálatok? – Mi lenne? Elcsüggedés, elkeseredés, elégedetlenség, de nagy. Még mond nekem egy olyan csúnyát. Mondom, hagyjuk ezt a felét. Erre ő: De mit akartok? Mondom: Branis elvtárs, én nem jövök első alelnöknek. De ilyen nincs, de ilyen nincs. Vállaljam el, hogy egy évre átmegek dolgozni. (Munkaképességemet Branis elég jól ismerte ebből a munkából, aminek az átvételénél ő ott volt. És ismerte a felesége révén és a többi vásárhelyi barátom révén.) A végére, a veszekedések nyomására, erőszakoskodásokra, – mert aztán átvették a Központi Bizottságiak a fenyegetőzést, meg ehhez hasonló dolgokat – mondom: egy évet akkor is kibírok, hogyha mindennap egy csutakot elhasítanak a vállamon. Na,

rendben, menj haza és csillapítsátok le az embereket. Ő nem jön még. Akkor hívták be Burján Jóskát. Délután jövök haza, de a vállalatnál, az IFET-nél senki. Az igazgató, Munteanu volt csak. Azt mondja: marhaságot csináltál Imre, miért vállaltad el, hát itt akkora problémák vannak, itt guttaútás van. Én is kijártam kétszer már a központba, itt akkora cirkusz van, agyonvernek még a végén minket. Mondom, én sehol semmi rosszat nem csináltam, az erőszakoskodás következtében elvállaltam. Nem ezért, azt mondja, azt se tudjuk, hogy mi lesz. Nem volt mit csináljunk, mentünk haza.

A KULTÚRHÁZ ELŐTT

KRAUSZ ZITA: Mind próbálták tisztázni, hogy ki hívta össze az embereket s miért, végül Trofin bement a kultúrba. Kezdték kiabálni, hogy menjen ki, mert ott többen vannak, ott adjon választ. Kijött, hát egyszer emelkedik az emberek feje fölé. Úgy tették fel, hogy beszéljen. Elmondta, hogy így döntött a Központi Bizottság, ezen nem lehet változtatni. A nép kérte, hogy mondja meg, miért döntöttek így. Nem tudott választ adni, aztán valahogy visszamenekült.

BOJTOR LÁSZLÓ: Már tíz óra után kezdtek a vállalatoktól tömegesen, szervezeten jönni a dolgozók, különféle jelszavakkal, zászlókkal.

BOJTOR LÁSZLÓNÉ: Tizenegy órakor már a tér tele volt. Pedig nekünk azt mondták a néptanácsnál, hogy mind kirúgnak az egészet, aki oda mer menni.

HAJDU BÉLA: Aztán nem voltam ott, mert engemet visszaküldték, hogy a vállalatnál, ugye oldjam meg. Az, tetszik tudni, hogy volt. Visszamentünk, s amikor visszaértem, akkorra már a telefon ott is megvolt. S aztán mit csináljon

az ember? Aki akart menni, ment, aki pedig nem akart menni, az nem ment. De többnyire és többségükben az emberek mentek, volt aki direkt a tüntetés végett, volt aki kíváncsiságból, de a többség azért, mert féltette a megyeszékhelynek a megváltoztatását. Szerintem volt is valami igazuk, mert történelmileg mindig együvé tartozó területet kell kettőbevágni és ezen kívül pedig felszámolni, s a megyeszékhelyet máshová vinni. Hát ezeknek is volt igazuk. S aztán nem lehetett senkit megállítani. A tömeg arra haragudott fel, hogy nem álltak becsületesen szóba velük, nem adtak nekik választ, hogy ők ne foglalkozzanak ezzel, hogy ez a Központi Bizottságnak a határozata, ezen változtatni nem lehet. Akkor ezt, szerintem úgy kellett volna megoldani, hogy az emberekkel becsületesen szóba álljanak, s legfennebb felhívni a Központi Bizottságot és megmondani, hogy itt az embereknek mi a véleményük és az emberek nem engednek a dologból, követelik, hogy a megyeszékhely maradjon itt. S hogy ne legyen probléma, jöjjön le valaki a központi vezetőségből beszélni, tárgyaljanak becsületesen. Lehet, hogy akkor, attól függ, hogy viszonyultak volna fenn, nem került volna sor az egész dologra – na de végeredményben nem történt annál több semmi, a tömeg kivonult, s abba a hidegbe, mindenki megfagyott, tüntettek addig, amíg aztán a végén csak megoldódott a probléma.

BOJTOR LÁSZLÓ: Az erkélyről álltak ki és mondták, hogy menjünk be a kultúrházba. Minden vállalat képviselői és ott mindenki szintén mondja el a véleményét. És ott is átjöttek megfelelő szinten a vezetőség. Gondolom, ott volt Kovács B. Mihály, ott volt Kiss, és bukaresti szinten, akit mondtam és kisebb helyi aktivisták.

ERŐSS ISTVÁN: Csíkszeredában futótűzként terjedt a felháborodás, és délután több ezer ember gyűlt össze a párt székháza előtt, tüntetve, hangosan kiabálva, követelve, hogy Csíkszereda maradjon meg Hargita megye székhelyeül.

Ilyen tömegtüntetés nem volt még Romániában 1945 után, és meglepetten, tehetetlenül tűrte a hatóság a kibontakozást.

ZÖLD LAJOS: Egy új korszakot nyitott egy vidéknek az életében. Az az érzésem, hogy vannak évtizedek, sőt évszázadok, amikor nem történt semmi. Egy ilyen helyen megmozdult az élet, hirtelen összesűrűsödtek a dolgok és egyetlen óra vagy egy perc vagy egy nap, felért egy azelőtt való egész korszakkal. Bármennyire is, ahogy én látom az ügyet egy kicsit groteszk volt a dolog, de... Szóval az az igazság, hogy az én életemben is ez mutatta az új korszakot.

A JELSZAVAK

SZENTE SÁNDOR: A népgyűlés résztvevői – miután a szervezők felkérték őket – a kultúrházból átvonultak a szomszédos pártszékház elé, és ezzel elkezdődött a tüntetés. Ennek során a csíkiak a rajoni és a központi pártvezetőség tudomására hozták, nem éppen békés hangon, hogy nem fogadják el Székelyudvarhelyt megyeszékhelyként. „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk!” – kiabálták egész délután. Ugyanakkor hangos bekiáltásokkal javasolták, hogy Branis elvtárs felesége húzzon magára vastag alsóneműt, ha fél a csíki téltől. A csíkiak úgy tudták – és ebben nem tévedtek –, hogy Fazekas Jánost Branis megyefőnök győzte meg, javasolja székhelyként Udvarhelyt, ahol melegebb az éghajlat, ti. a felesége nem hajlandó Csíkszeredába költözni, mert fél a hideg időjárástól. Az sem volt alaptalan híresztelés, miszerint Fazekas Udvarhely vidéki (andrásfalvi) származású lévén, szerette volna teljesíteni az udvarhelyiek óhaját, akik hallani sem akartak arról, hogy nekik a csíkiak dirigáljanak.

KRAUSZ ZITA: Várta a nép Branist, kezdte kiabálni, hogy le Branissal, hátul kiabálták, hogy le a brancesal. (Branist kereste a nép, hogy mivel jön, kell, hogy érkezen vissza Udvarhelyről. Baszkulántokkal követ hordtak s várták a kocsiját. Leértésítették, hogy várják, többször is autót cserélt, aztán Erdélyi adott neki egy ARO-t, azzal jött be hátulról. A nép nem is tudta, hogy bejött.) Kiáltották, hogy „Branisné húzzon dinamót s nem fagy bé a...” „Le Branissal!” „Választ várunk!” „Műjégpályát akarunk!” Füstös Mari kint állt a nép között s lozinkákat szerkesztett.

FÜSTÖS MÁRIA: Én a húsz tojással s a nagy kenyérral bekerültem a tömegbe. Mert persze a munkások között voltam, ez az igazság, mert ők ismertek, s aztán kiabálgattunk. Kiabáltuk, hogy „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk”. Ezt is mondtuk, s akkor nem tudom milyen bugyigót emlegettünk, szóval ilyesmik voltak.

FÜSTÖS JENŐ: Mert az volt a helyzet, hogy azt mondták, hogy azért nem akarnak itt lenni a vásárhelyiek, mert itt hidegebb van. Hogy azért akarják Udvarhelyt.

RÁDULY ELEK: Éltették az ország vezetőit, Ceaușecut személyesen, de kérték a megyeszékhely legyen visszahozva Csíkszeredába. Nem volt ilyen ellenséges, nem hallottam ellenséges szavakat. Lehet ott hátul vaegyét bekiabáltak, de a tömeg annyira zúgott, a kedélyek annyira fel voltak borzolva, hogy ...

FÜLÖP LÁSZLÓ: A gond akkor kezdődött inkább s akkor lázadt fel a tömeg, ami a sötétség beálltával inkább kezdődött, amikor megérkeztek a hadseregnek a gépkocsijai. Akkor itt a Lenin utcában volt az akkori rendőrségnek, a milíciának a székhelye s oda húztak be a kocsik, ilyen nagy vásznas kocsik. Nem tudom Szentgyörgyről, Udvarhely mellől jöttek, hát mozgósították a hadsereget. Akkor kezdett kiabálni a tömeg, a hadsereg ellen kezdett tüntetni, hogy hadsereget ide miért hoztak és akkor az erkélyre,

a párt erkélyre, az első emeleten – ott volt a titkári szoba, oda jöttek ki különböző elvtársak, akik hát egy része él ma is, a többiek már nincsenek az élők között. Emlékszem a tömeg megfélemezésére, csitítására, s a központi bizottságtól is itt volt a titkár Patilineţ és azt hiszem, hogy Kozma titkár, aki később rajoni titkár, azaz, hogy megyei titkár lett, ezek próbálták a tömeget megnyugtatni, hogy ne legyen baj. Az erkélyre kijött, emlékszem, Patilineţ, megpróbált magyarul beszélni.

FÜSTÖS MÁRIA: Közben gyűlt a tömeg. A nép kiabált össze-vissza, de nem volt ellenségeskedés. Megjegyzések hangzottak el, mint például az, hogy Kiss elvtárs vegye ki a kezét a zsebéből, mikor az emberekkel beszél.

BOJTOR LÁSZLÓ: Közbe lejöttek, de már a nép tombolt és kiabált kint a kultúrház előtt. Kiabáltuk, hogy: Udvarhelyre nem megyünk, s aszalt szilvát nem eszünk! S még azt, hogy megyét akarunk, Csíkszereda központtal – nem tudom már pontosan meghatározni, hogy hogy volt ez megszerkesztve, de rímelt.

HAJDU BÉLA: Szidták a vezetőséget, a jelenlegi vezetőséget, hogy takarodjon el onnan, (Kovács B. Mihály, Kiss Albert, stb.) és, hogy a megyeszékhelyet nem engedik, hogy innen elvigyék, és Branisra voltak nagyon kitörve, rá is kiabáltak, hogy igaz, nem igaz, de ott az emberek úgy tételezték fel, hogy ő az udvarhelyiekkal tart, és azért van ez így lerendezve.

ERŐSS ISTVÁN: Az új Hargita megye főnökéül Branis elvtársat nevezték ki, aki addig a tartomány ipari titkára volt. A tüntető nép ilyeneket is kiabált: „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk”, „Branis elvtárs fázik Csíkszeredában” stb.

JÁNOS JÓZSEFNÉ: Ami mocskot kitaláltak, mindenfélét kiabáltak. A fene tudja, hogy miket. Mindenesetre a nép nagyon ügyelt arra, hogy kommunista-, párt- és államellenes jelszavak ne legyenek. Hanem inkább a megýsítésre

vonatkozó jelszavakat kiabáltak, mert a nép akkor még nem mert épp olyan nagyon...

PATAKI IMRE: Becsületére váljon az embereknek, egy emberhez hozza nem nyúlt senki. Egy embert meg nem gyaláztak, de viszont a pártot azt csúfolták. Hazugoknak, meg mindennek nevezték. S az államot is úgy közbe-közbe. Az csak egyik része volt, hogy Udvarhelyre nem megyünk s Csíkvármegyét akarunk. A lényeg az volt: térkép szerint akarjuk. A térkép, az volt a lényeg, a nagy elképzelés.

KRAUSZ ZITA: Mikor megjött a főnökség, az aktivistákat küldték a nép közé.

RÁDULY ELEK: Ki voltak küldve az összes aktivisták különböző vállalatokhoz, intézményekhez, köztük én is el voltam küldve a Márton Áron gimnáziumba, hogy nézzem meg mi a helyzet, milyen a hangulat a tanári kar és maga az iskolások között. Én ott szolgáltam az akkori vezetőséggel és a helyzet az volt, hogy a hangulat nagyon rossz volt.

BOJTOR LÁSZLÓNÉ: Aztán kijöttek a pártaktivisták, nagyon ügyesen, s nem engedték, hogy politikai szempontból elfajuljon. Kiabáltuk az aktivistákkal, hogy éljen a párt, éljen a párt, éljen a Román Kommunista Párt, megyét akarunk, csíki székhellyel, s ilyen jellegű jelszavak voltak kiabálva, mert azok aztán ügyesen irányították, hogy ne tudjanak a bukarestiek egyéb dolgot csinálni.

BARTALIS IMRE: Nagy-nagy szerencsére a jelszavak nem voltak párt- és államellenesek – ezért nem volt megtorlás, ezért nem lépett közbe a felvonultatott katonaság. Egyik fő okát én abban látom, hogy az átszervezés nyilvánosságra hozatala után indult be a változtatást igénylők tevékenysége, melyet az ideiglenesen Csíkszeredába áthelyezett marosvásárhelyiek is támogattak s kijelentéseikkel bántották, megalázták a csíkszeredaiak önértetét (nem is város, elhanyagolt település, zord éghajlat).

ZÖLD LAJOS: Éppen Udvarhelyről jöttem át Csíkszeredába, hatalmas tömeg fogad a központba. Kértem valakitől, hogy uram, mi van itt s azt mondja, hogy Csíkszereda játszik Udvarhellyel. Hát mondom, hogy hogy-hogy nem hokipályán zajlik ez a játék?

A BŐRKABÁTOSOK

BOJTOR LÁSZLÓ: S akkor közben átmentünk délutánba, konkrét, biztató előjelzést nem tudott senki mondani, a nép tüntetett, háborgott, egyesek be akartak mászni a kerten keresztül a pártszékházba, csillapítottuk őket, tart-suk meg a fegyelmet, stb. Itt, ahogy mutassa ez a fénykép is, az épület, a pártbizottság teljesen körbe volt véve, hátul a kertben is. Aztán mentek ezek a hangzatos beszédek s akkor tevődött a kérdés, hogy a nép, mivel kezdett már forradalmibb hangulatba lenni s már be akartak az épü-letbe is hatolni, hát gondolom, hogy segítséget kértek, úgy értve, nem volt elég a helyi rendőrség, szekusok, stb. Jöttek vidékről is, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Gyergyó, stb. Csíkszereda körbe volt akkor éjjel véve. Városokból hoztak különféle egyéneket, főleg civileket, civil ruhában, egyszóval adott pillanatban megjelentek, de nagy létszám-ban a bőrkabátosok. Nekem is volt bőrkabátom, na, de nem abban voltam, hanem rendes ruhában. Sőt, munkáskö-penyben. Megjelentek, s akkor a nép között szétszóródtak s ottan szimatoltak. Próbáltak, hogy lássák, hogy milyen indulatú ez az akció, rendszer ellen megy-e vagy mi ellen megy. Énszerintem akkor nem tevődött a kérdés rendszer ellen, csak azért, hogy úgy legyen, ahogy volt javasolva és véglegesítve.

HAJDU BÉLA: Jó sokan voltak ott szekusok, de én megmondom, hogy mi a helyzet. Az ottaniak, a csíkszeredaiak azok nem járkáltak, mert azokat ismerte mindenki, azok nem mertek a tömeg között járni, mert azok le is ütték volna ott kint. Kint tevékenykedhettek, dolgozhattak, de biztos voltak máshonnan behozva oda.

FÉNYKÉPEZÉS

PATAKI IMRE: Egy volt tanárom az erkélyünkről fényképezett több ízben. A fényképei valahol meg kell legyenek. Csakhogy ő meghalt, a felesége kiment Magyarországra, nekünk sohasem mondta, hogy megvannak-e a képek.

BOJTOR LÁSZLÓ: Nem tudom hogy ki fényképezte, a lényeg az, hogy megvan. Kaptam volt. Nem tudom, többen fényképeztek. Én azt sem tudom, hogy került ide, akkor osztogatták egy páran.

BOJTOR LÁSZLÓNÉ: Én ott voltam a néptanácsnál s úgy került hozzám a két fénykép.

FÜSTÖS MÁRIA: Aztán még az is volt, hogy egyszer felmentem az emeletre, hát valaki készítette a képeket, az állambiztonságnak a megbízottja, a kultúrház ablakából akarta a tömeget fényképezni. Én láttam is, mikor fényképezte, mert felmentem, mondom, te itt mit keresel? Nem mondok nevet. Fel volt állva az ablakba s fényképezett. Mondom, te mi az öreg... csúfot mondtam. Te itt mit keresel?

Azt mondja, nem, semmit, csak hát egy kicsit... Mondom, te fényképezel. Szállj le onnan, mondom, mert mindjárt leveszlek tégedet. Nem Marika, há nem, azt mondja nem, ne. Dehogynem. Ő készítette a fényképeket, ez az igazság.

HAJDU BÉLA: Ha fényképezett valaki, akkor csak valaki olyan fényképezhetett, a szekutól. Mert, ha valaki kívülálló tette volna, akkor a dokumentációt meg lehetett volna, és meg lehetne találni. Azt hiszem, hogy akkor jelentkeztek volna. S ha volt is, akkor azok már el vannak tüntetve.

KRAUSZ KÁROLY: Valakinek kivertük a kezéből a gépet, de nem tudom ki volt az.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Én láttam a szekusokat a tetőn, a harmadik blokk tetején állványokra szerelt gépekkel.

PÁLFFY ÁRPÁD: Akkoriban a kultúrházzal átellenben laktam, s mikor láttam, hogy mi készül a kultúrház, illetve a rajoni pártbizottság előtti téren, vettem a fényképezőgépem és a kultúrház mellékhelyiségének ablakából készítettem ezeket a felvételeket. Egy barátom segített, ő tartotta az ajtót, nehogy valaki ránk nyisson. Megegyeztünk, nem dicsekszünk ezekkel a képekkel, hisz nem lehetett tudni, nem követi-e megtorlás a csíkszeredai tömegtüntetést. Izgatott, ideges voltam, emiatt nem állítottam jól be a gépet, ezért elmosódottak kissé a képek. De azért dokumentumértékűek, hisz jól látszik rajtuk, hogy nem pár százas tömeg gyűlt össze a pártszékház előtt, hanem legalább háromezren voltak. A felvételek akkor készültek, amikor a legnagyobb tömeg összegyűlt. Érdekességként megjegyezném – ezt egyetlen visszaemlékező sem mondta el –, hogy a legharciasabbak a nők voltak. Ők zárták el a kijáratokat, ők nem engedtek ki senkit az épületből, s nyomták vissza a menekülni próbáló fekete autót. A férfiak többnyire a nők mögött álltak.

AZ ERKÉLY 1.

BOJTOR LÁSZLÓ: Délelőtt volt az, ami ott a képen van: Kovács B. Mihály, Kiss Albert. De itt már nagy tömeg volt.

FÜSTÖS MÁRIA: Azt hiszem Kissnek mondták, kiabáltak, hogy vegye ki a kezét a zsebéből, nem tárgyalunk magával, s aztán kiabálás, az egyfolytában volt.

SZENTE SÁNDOR: A tömeget csendesíteni próbálókat lehurrogták, kifütyülték, különösen Kiss Albertét, a rajoni néptanács akkori elnökét, aki zsebre dugott kézzel szólt a tüntetőkhöz.

HAJDU BÉLA: Az a tüntetés tartott egész nap. Ez alatt az időszak alatt próbált az akkori vezetőség, tehát Kovács B. Mihály, Kiss Albert, sorra mindenki, az erkélyről a tömeggel beszélni, de Ceaușescu követelte a tömeg, hogy jöjjön le, vele akarnak tárgyalni, kimondottan, ha ők hozták a határozatot, akkor ő jöjjön ide és ő adjon választ.

KRAUSZ ZITA: Aztán az egész főnökség megérkezett. Megjött Cosma. Román volt, de magyarul jobban beszélt. Sorban álltak ki a balkonra, de lehurrogták. Akkor kellett valaki, akit tisztel a város. Kiment Bereczki. Kiabáltak, hogy vegye ki a kezét a zsebéből, amikor a néppel beszél. Aki télen kalapot hord, az ne beszéljen! Beszélt Cosma is.

BOJTOR LÁSZLÓ: Olyan megfelelő embereket próbáltak beszéltetni a balkonról, akik a népet csillapítsák, mint például Bereczki doktor, mivel ő orvos volt, főorvos, a megyei kórháznak az igazgatója, ismert személyiség a megyében. Na, felhívták, hogy itt van-e Bereczki, szólt a mikrofon, hogy menjen föl. Hívták Bajkót is. Bereczki állt ki előre a balkonra, nekikezdett beszélni, és mikor elkezdte, a nép kezdett hujjogtatni. Elismert orvos volt, de a nép nem szimpatizálta. Gondolom, azért, mert pénzeket vett el. Tehát dr. Bereczkit kifütyülte a tömeg. Na de viszont akkor, hogy kifütyülték, le kellett lépjen.

BOJTOR LÁSZLÓ: Következett Bajkó doktor, a nőgyógyász, őt végighallgatták. Elég értelmesen beszélt, szépen kifejezte magát, hát nem mondott semmi nagy dolgot, csak a népet biztatta, csillapította, hogy békésen menjen minden, mert bukaresti szinten mindent hallanak, stb. Bukarestben azt mondták, hogy Patilinețet le fogják küldeni.

KRAUSZ ZITA: Közben Ceaușescu 15 percenként telefonált a kormányvonalon, hogy miért vannak itt, miért nem csinálnak semmit. Senki nem mert dönten. Ceaușescu aztán később is egész éjszaka telefonálgatott.

JÁNOS JÓZSEF: Bereczkit nem hallgatták meg, mert ő olyan orvos volt, hogy szerette a spádát¹⁴, és sokan haragudtak azért. Elterjedt a híre annak, hogy az egyik adott ötszáz lejt, abban az időben az szép pénz volt, de nem vette el, azt mondta, ezt menjen, s vigye a kapusnak. Kiállt volt még Jánosi Karcsi, Károly is, az, amelyik aktivista volt a pártnál, azt is lehurrogták. Valakit végül is végighallgatták. Azt az orvost, amelyik építette a kórházat, talán Dénes doktort. Őt meghallgatták.

PATAKI IMRE: Délután itt volt Király Károly is. Ő is bent volt az épületben, velünk együtt. Egyszer megpróbált valamit mondani a tömegnek. Meg sem hallgatta senki. Olyan személyiségeket nem hallgattak meg, mint a Bajkó Barabás. Az egy csodálatos ember volt. János Palit se, Pali is próbálkozott. Egy csaj úgy rákiabált, hogy maga nem munkás! Vagy valami ilyesmit. Úgy lelépett onnan Pali is, mint a többi. Mert mindenki találtak valamit a tömegből. Nem volt az embereknek maszlagra szükségük. A tömegpszichózis nagyon erős volt. Egymás között, ugye, egész nap beszélgettek és valahol nagyszerűen mozgott az eszük. Semmi olyat el nem fogadtak, amin látszott, hogy nem igaz.

¹⁴ spagă (román) – hálapénz

KIRÁLY KÁROLY: Most mindjárt hozzá kell tennem, hogy a csíki – mondhatom úgy – népfelkelés, elégedetlenkedő nagygyűlés, vagyis az ami ott történt ezzel kapcsolatosan, az tulajdonképpen csak a csattanója volt annak a nagy elégedetlenségnek, amely a Székelyföldön az egész székelységet átfogta. Engem kineveztek az új megye, Kovászna megye első titkárának és én eltávoztam Csíkból, de egy pár nap múlva visszamentem, mert ott maradtak a személyes dolgom. Így kerültem bele az események forgatagába. Amikor Csíkba megérkeztem Sepsiszentgyörgyről, akkor a piac-téren, a volt rajoni székház, a mostani kultúrház mellett is sokezres tömeg volt. Ismertek engem, beengedtek a székházba s egy pár órát ott töltöttem és így ismerem, hogy mi történt belül.

JÁNOS PÁL: A pártszékházat körülfogó tömeg lecsendesítésére ugyan Fazekas János is tett telefonon javaslatot, de a pártszékház erkélyén megjelenő szónokok próbálkozását kevés siker koronázta. Engem is azzal fogadott egy jól ismert elvtársnő: „Szálljon le, nem munkás!” A rávetődő lámpafényben azonnal megismertem. Nevén szólítottam, s válaszul azt mondtam neki és a tömegnek, hogy sokkal fontosabb dologról van szó, mint a személyi torzsalkodás. Egy népet jogsérelem ért, s ezt kell orvosolni. Ezek után kezdődött el a tárgyaló küldöttség tagjainak kijelölése. Közel félszáz személyt javasoltak. Ezek az alagsorba vonultak vissza tárgyalásra, de a tömeg továbbra sem oszlott el.

A LÉTSZÁM, A HIDEG, AZ ITAL

PATAKI IMRE: Olyan csodálatos lélekjelenlét volt ebben az embertömegben, ennek a nyolc-kilenc-tízezer embernek, de lehettek többen is, mert aztán ez hullámozott, hol mentek el, hol jöttek. Mégiscsak tíz, tizenkettő, tizenhárom, tizenöt, egyesek szerint még tizennyolc fok hideg is lehetett egy napszakban. Nem volt olyan nagy hideg. És az emberek váltogatták egymást, voltak, akik ittak közben, ez az igazság, de a többségük nagyon józan volt. Csodálatos volt.

HAJDU BÉLA: Volt egy kicsi alkohol is, mert az is volt. Hideg volt, kb. húsz fokos hideg volt, mindenesetre jól fel kellett öltözni, és kellett mozogni, mert nem lehetett úgy, hogy egy helyben áll az ember. De mozogtak is az emberek, nem volt azzal baj. Mindenesetre, egyesek megszenvédtek a megyéért.

BOJTOR LÁSZLÓ: Ők se tudtak semmit mondani és ígéretet sem tudtak adni, akkor kezdtek aztán faluról is jönni autóbuszok, s egy adott pillanatban több ezres, jópár ezres embertömeg volt ott, lehetett ott húszezer is. A váltásból is, ahogy jöttek ki, úgy maradtak ott a gyűlésen. A délutáni váltás be se ment, egyenesen ottmaradt a gyűlésen.

HAJDU BÉLA: Hát azon a téren, úgy a kultúrház előtt, a parkban is voltak, úgy a parknak az innenső részén, úgy fel a Hargita szálló felé azon az útszakaszon, szerintem úgy 4-5000 ember volt. Ez az én véleményem. Sok olyan volt, hogy jött és ment, ment, ugye megmelegedni. Vándorlás volt, elment, visszajött, én is jártam haza, megittam egy kávé, megebédeltem.

ALBERT ANDRÁS: Hát akkor fel volt mérve, de véleményem szerint olyan háromezeröttszáz-an-négyezren voltak aztán végül, nekem ez a véleményem. Akkor fel volt mérve. Csak nem tudom biztosan megmondani.

RÁDULY ELEK: Körülbelül volt egy ilyen nyolc-kilencszáz, ezer körüli ember volt, ha nem több.

AKIT VISSZADOBTAK

PATAKI IMRE: Délután egy bukaresti erőszakosan ki akart jönni az épületből, erőszakosan kitört az ajtón. Megfogták azt szépen, visszadobták a kerítésen. Ennyi volt az egész. Azonnal takarodjon vissza. Valamilyen Andrei volt, nem tudom a pontos nevét. Mintha Besztercére került volt. Egy barna bőrkabátos volt. Mi felülről néztük a játékot, mert nem engedtek ki.

ZÖLD LAJOS: Látom, egy csomó készruhayári munkásnő kiabálnak, kacagnak, a jóisten tudta, hogy ott mi van, de egyszer csak közelebb menve látom, hogy volt egy kicsi, nagyon kövér férfi, pártaktivista lehetett, valaki hivatalosság. A készruhayári asszonyok mondták, hogy hórukk s ki az elvtárrsal. S még azt gondoltam, hogy szerencsétlen ott leheli ki a lelkét s mondtam az egyik szép menyecskének, hogy mindjárt meghal, ne hülyéskedjenek, s azt mondja, vigyázzon, mert maga is oda kerül. Hát mondom, én magával szívesen, elég szép volt, nem hiányzik semmije, próbáljuk ki s hagyjuk a polgárt legalább élni, s így aztán valahogy keresztül tettük a kerítésen.

BOJTOR LÁSZLÓ: S akkor valakit átadobtak a kerítésen, azt hiszem, azt az inspektort, aki Bukarestből jött. Négyen megfogták és visszadobták. Körbe volt véve, nem lehetett sehol kijönni.

FÜSTÖS JENŐ: A végén már ugye Boldizsárt is megfogták s visszadobták a kerítésen. Bőrkabát volt rajta. Abban dolgozott az apparátus.

SZENTE SÁNDOR: Ismeretes, hogy a pártszékházból nem lehetett kijönni. Boldizsár Balázst, aki megpróbált távozni, úgy dobták vissza a kerítésen, mint a pelyhet.

HAJDU BÉLA: AZ a szekutól volt, nem tudom, melyik. Nem a megyei vezetők közül volt, hanem a szekutól valaki.

JÁNOS JÓZSEF: Ez a hely, ahol Kedves Sándort, volt szekust visszavetették a kertről, mert ugye bent volt, s ki akart itt hátul szökni, s nem sikerült, mert annyira sokan voltak itt, hogy azt mondták, hogy onnan se ki, se bé senkit. S azt mondták, hogy Kedvest itt visszavetették ezen a kerten.

KRAUSZ ZITA: Boldizsár Balázst vették át a kerten, s kiáltották, hogy átdobták a szart a kerítésen.

AKIKET NEM ENGEDTEK KI

PATAKI IMRE: Nincs mit erőszakoskodj olyan tömeggel. Mi is megpróbáltunk hátul kimenni, mert Károly bá' (László Károly – szerk.) még egyszer mondta, hogy próbáljuk meg, de azt mondták, hogy nem mehetek ki, mert ha titeket kiengedünk, akkor mást is ki kell. Ismerem nagyon jól, ma is élnek azok az emberek, akik szemben álltak velünk.

BOJTOR LÁSZLÓ: Volt egy olyan pillanat, amikor a párt-székházból senkit nem engedtek ki, Akkor, mikor egyesek be akartak hatolni, a kerteken próbáltak bemászni, gondolom. Én nem álltam az ajtónál, mint ahogy mondják. Van az a jegyárúsító bódé, s van egy olyan faliújságtábla, na én pontosan ott álltam. A körül, olyan tíz méter körzetben, de nem mentem teljesen az ajtó felé. Mi akkor már ki voltunk a pincéből jöve, csak a pártosok voltak bent az épületben.

SZENTE SÁNDOR: A garázsból kijönni akaró luxusautót, amellyel egyesek menekülni próbáltak, a tömeg visszataszította a helyére és lelakatolta a kaput.

AZ ÉRKEZÉS

FAZEKAS JÁNOS: Ceaușescu leküldte helikopterrel Gere Mihályt és Patilinețet. Én nem tudtam róla. Nekem nem mondták meg. Később, délután úgy öt-hat óra felé hazajöttem a kormányülésről ebédre. Ebéd előtt hív Maurer és mondtotta: Nézz ide János, tovább folyik a buli, mi van, mi történik Csíkszeredában. Leküldte Patilinețet, leküldte Gere Mihályt, azok nem mertek leszállni és a néppel kapcsolatot tartani. Leszálltak a pártszékháznak a tetejére s onnan egy mikrofonnal próbáltak beszélni a néppel. A nép kifütyülte, kiabálták, hogy tanuljatok meg magyarul és azután gyertek nekünk beszélni, mi nem titeket vártunk, jöjjön a Ceaușescu, jöjjön a Fazekas János, aki ösmer minket. Hát visszajöttek. (...) Eszek, kicsit ledőlök, egy fél óra múlva gondolom, visszamegyek a pártközpontba, nehogy valami baj legyen. S visszamegyek. A Trofin Virgil, aki nekem nagyon jó barátom volt – ő volt akkor a szervezési titkár –, azt mondja: Gyere János, mind kerestelek. Ne mi történt Csíkban, mit csináltak ezek a hülyék. Már nem a csíkiakra vonatkozik, hanem a Patilinețre. Azt mondja nekem, hogy veszély van arra, hogy odaküldi a brassói katonákat és bele fog lövetni a tömegbe. És hát le akart küldeni. Én nem, mondom. (...) Ez nem megy nekem.

JÁNOS PÁL: Gere Mihály és Patilineț Mercedeszszel érkezett Szeredába és nem helikopteren. Különbem sem szállhatott volna le semmilyen helikopter a sátorfedelű pártbizottság székházára.

BARTALIS IMRE: Kifogásolom, hogy az írás alapjának elfogadja a Fazekas Jánossal készült interjút – melyet többször is leköszöltek, még az ellenőrizhető hihetlenségeket is. Például: a helikopter leszállt a pártszékház tetejére (ez a mai fogászati poliklinika!!), vagy a pártszékház és a milícia bekerítése – ez valótlan állítás.

ERŐSS ISTVÁN: Már kezdett sötétedni, amikor az erkélyen lévő pártfőnök kérte, hogy a tömegből tegyenek javaslatot egy bizottság létesítésére, amely Bukarestbe utazik megtárgyalni Hargita megye megszervezését. Megérkezett a városba Gere elvtárs is Bukarestből. A tömeg megállította az autóját, kissé megemelte és megéltjezte.

PATAKI IMRE: Mikor megérkeztek, a kocsijukat fel akarták fordítani. Egy pár józan ember ott volt, nem engedték. Tanáreberek. Vegyétek le a kezetek – mert rátették a kezüket, hogy fordítsák fel velük együtt a kocsit. Mert erőszakoskodott a sofőr, túlkölt a tömeg ellen, a tömeg között. Tele volt a Lenin utca, egészen a Hősök emlékművéig, s lefele mind. S akkor, mikor jöttek, hát nyilván az embereket ez zavarta, hogy ők milyen nagy felhajtással jönnek. Gondolták, hogy ezzel úgy megijesztik, hogy ezek el is húznak. Aztán csak rászóltak, hogy na, vegyétek le a kezetek. Hagyjatok békét a kocsinak. Ők aztán bejöttek, kimentek az erkélyre, vita, dialógus, összekiabálás, nem tudtak értekezni.

ERŐSS ISTVÁN: Gere elvtárs bőrkabátos szekusok kíséretében jelent meg a helyszínen, és lecsillapította az összegyűlt munkásokat, kérve, hogy legyenek türelemmel, mert nemsokára kihirdetik az eredményt. Ez így szólt: Kovászna megye határa csak Tusnádfürdőig terjed, Csíkszereda megmarad Hargita megye székhelyéül és a megye területe kibővül Maroshévíz és Borszék térségével.

HAJDU BÉLA: Voltak, akik ordibáltak, kiabáltak, ugye, hogy nem őket várták, hanem Ceaușescut várták, ő jöjjön ide, stb, de mikor jöttek ezek kocsival, akkor mindenki azt hitte, hogy Ceaușescu jön. Mikor kiszálltak és meglátták, hogy kik jöttek, voltak akik fel voltak háborodva és ennek következtében a kocsinak is nekirohantak.

KRAUSZ ZITA: Patilineț valamikor estefelé érkezett meg. Ő is kiállt az erkélyre és mondta, hogy válasszanak delegációt. Bízna-e a pártban, jóemberek? – kérdezte. Erre kiáltották: éljen a párt!

FÜLÖP LÁSZLÓ: Kijött Patilineţ az erkélyre, nem tudott jól magyarul, aztán el is tűnt. (Később még volt vele találkozásom. Bányászgyerek volt, a Zsil völgyéből került fel és lett erdészeti miniszter.)

A KATONASÁG

ERŐSS ISTVÁN: Híre járt, hogy a katonaság az állomás környékén felvonult, és közeledni fog a központ felé.

BOJTOR LÁSZLÓ: Megjelentek egyszer, láttuk a kórház felől, (már sötétedett és hosszú reflektorokkal jöttek) a katonai kocsik. Tehát katonákat hoztak. Gondolom Sepsiszentgyörgyről vagy Brassóból hozták őket. S akkor ott mi mondtuk, hogy na, Csíkszereda biztos körbe van véve. Mentek a milíciára, a rendőrségre, az akkori rendőrségre s ottan sorakoztak fel. Szerintem ott vagy húsz kocsi biztos volt, úgy láttam. (A rendőrség ott volt, a jelenleg postaépületen túl, a placc körül).

FÜSTÖS JENŐ: Én akkor mondtam, hogy **kicsi** tartotta, hogy nem lépett közbe a katonaság. Volt még Brăilán is egy kisebb megmozdulás akkor, Brăila és Galaţi között. Ott is ilyen megye-problémás, de ekkora sehol se volt. Ilyen megnyilvánulás nem volt sehol.

HAJDU BÉLA: Egy adott időben úgy nézett ki, hogy este kilenc óra körül már mozgósítottak, a hadsereget már beléptették volna, mert jött a tömeg, már Balánbányáról is akartak jönni tüntetni.

KRAUSZ ZITA: A placc jól tele volt emberekkel, helikopterekkel katonaságot dobtak be. A balánbányaiakat Szentdomokosnál megállították.

SZENTE SÁNDOR: A balánbányai bányászokat a Sósréten Rákos fölött a milícia feltartóztatta. Erre ezek feldühödtek, és az őket szállító autóbuszok ablakait beverték. Arról, hogy felsőbb parancsra katonaságot és a milíciát készült-ségbe helyezték, nem beszélnek a visszaemlékezők. Szerencsére, a tömeg elleni bevetésükre nem került sor, mert a bányászok nem jutottak el Csíkszeredáig. A tüntetést, a kiabálást az erkélyen elhelyezett telefonkagyló segítségével maga Ceaușescu is hallgatta. Estére leküldte néhány emberét, hogy állítsák helyre a rendet Csíkszeredában.

A RENDŐRSÉG

JÁNOS JÓZSEF: Én nem voltam itt akkor, későbben érdeklődtem, azt mondták, hogy próbálták szétszlatni az embereket, de nem tudták. A hatóságok inkább attól féltek, nehogy felgyútsák az épületet, vagy összetörjenek valamit. Ettől tartottak. Szerették volna, hogy legyen vége.

KRAUSZ ZITA: A volicsapatot egyből felvitték a milíciára.

JÁNOS JÓZSEFNÉ: A milícia sem volt erőszakos egyáltalán. Reggel is, amikor bementünk, s vártuk, hogy jöjjenek, (mert már hajnalban bementünk) s a parkban sétáltunk, ők is csak ott voltak s sétáltak.

KRAUSZ KÁROLY: A nép nem ment el, hanem sétáltak – háromszáz-négyszáz ember állandóan ott maradt, azokat cseréltük. Szólították meg: Circulați, circulați!¹⁵ – mondták, ha két ember megállt együtt.

¹⁵ Közlekedjenek, közlekedjenek! (román)

KÜLDÖTTSÉG SZÜLETIK 1.

HAJDU BÉLA: Este nyolc-kilenc óra között a volt rajoni néptanács gyűléstermébe, (a mostani városi tanácsnál) hívtak össze, a pártaktivisták révén kb. 250 embert, igazgatókat, aligazgatókat, főmérnököt, főkönyvelőt, akiket akkor össze tudtak szedni onnan, akik ott voltak azokból, vagy akik a vállalatnál vagy odahaza voltak a lakásukon. A végén is azt sütötték ki, hogy én csíki származású vagyok s a tömeg előtt tekintélyem van s kell tenni a tömegnek egy olyan javaslatot, hogy válasszanak egy bizottságot, akik felmennek Bukarestbe és beszélnek a vezetőkkel. Akkor mondták, hogy ezt én vállalom magamra. Hát én nem akartam, de ott ült mellettem Kovács András s Geréb Pista (az egyik a csíki textilnek volt az igazgatója, a másik pedig a fakitermelő vállalatnak) s azt mondják: Béla, vállald el. Lemegyünk, s támogatjuk a javaslatot, s mondjuk meg, hogy a tömeg mégis menjen s pihenjen le. Nem lehet így megoldani, hogy mindenki csak ordít, ordít, és senkit nem hallgatnak meg. Másképp nem lehet, csak úgy, hogyha alakítanak egy delegációt vagy egy küldöttséget, aki szóba áll az illetékesekkel s az a nép nevében beszél, s eldöntik a dolgokat, megtárgyalják. S akkor ők is vállalták, hogy lejönnek s én vállalom el, ha már így van. Elvállaltam s akkor azoknak, akik ott voltak fent azon a gyűlésen, az volt a feladatuk, hogy lemenjenek mind, vissza oda a tömegbe. (Hát volt, akik nem voltak a tömegben, mert a tömegből kb. ötvenen voltunk, akik oda fel lettünk híva. A többieket mind hazulról szedték össze.) Na, de a végén úgy jártunk, hogy amikor jöttünk visszafele, akkor öten-haton értünk vissza a pártbizottság székháza elé, tehát a tömegbe, a tüntetők közé. Mások nem mentek oda. Mi aztán felmentünk s elkezdünk ott már a tömegben beszélni, hogy mi a véleményünk. Mi nem mondtuk azt, hogy fent voltunk gyűlésen, s hogy fent

a gyűlésen ezt a feladatot kaptuk stb. Mondtuk, hogy mi a véleményünk. Volt, aki egyetértett, hogy tényleg ezt kell csinálni, mert hát hiába ordibálunk, azzal nem megyünk semmire, így nem lehet megoldani. Volt, aki nem értett egyet, de a többség egyetértett. Mikor mentem, akkor még Kovács is, és Szabó Imre is ott Gerébbel csinálták a helyet, mert a tömeg ott volt a kerítés mellett egészen, s ott csak úgy lehetett menni, hogyha helyet kértél s engedtek, máskülönben ott nem lehetett közlekedni, járni. Aztán sikerült, bementem a székházba és kimentem az erkélyre. Sose felejttem el: priccses nadrágban voltam, csizmában, háromnegyedes kabátban, fekete sapka a fejemen. Kimentem, elkezdtem beszélni, hogy végeredményben mi a véleményem, volt aki helyeselte, s voltak akkor is, akik kiabálták, hogy takarodjak el onnan, szálljak le. Aztán a végén azt mondtam, hogy ne, emberek, így megoldani nem lehet, tessenek javasolni a nagyobb vállalatoktól két személyt, a kisebbektől egyet, akikben maguk a legjobban bíznak, megfelelőt, satöbbi. Akit maguk javasolnak, arról még egyszer megkérdezzük, egyetértnek-e vagy nem s döntsük így el, hanem aztán itt az egész éjszakát hiába töltjük el.

KÜLDÖTTség SZÜLETIK 2.

FAZEKAS JÁNOS: Hanem azt javasoltam, hogy (...) mondjuk meg nekik, hogy a nagy gyűlés válasszon deputációt, s azok másnap reggel jöjjenek fel Bukarestbe egy autóbusszal, mert fogja fogadni Maurer, Ceaușescu és Fazekas János. Éjjel 12 órakor, vagy 1 óra körül megválasztották a csíki népnek a képviselőit, s nagyon fontos dolog az, hogy akiket megválasztottak, mind nagyon derék emberek voltak. Szóval nem tudta senki azt rámondani, hogy valamelyik

közülük huligán, kilencven százalékban mind párttagok voltak. Igazgatók, felelős munkások stb.

BOJTOR LÁSZLÓ: Patilineţ se volt felhatalmazva, hiába, hogy a Központi Bizottság titkára volt, véleményt nem tudott mondani konkrétan. Akkor azt mondták, hogy Ceauşescu is mindent tud, és hogy mindent referálnak a forró dróton keresztül, és akkor tevődött a kérdés, hogy igenis egy húsz tagú vagy nem tudom hány tagú küldöttséget javasoljanak, akik menjenek fel Bukarestbe és hajlandó az államfő őket fogadni és ottan döntsék el végsőben, hogy igenis mit akarnak a székelyek, mert odafent azt mondták, hogy ez egy kisebb székely megmozdulás, ilyen forradalomféleség, és hogy bukaresti szinten tisztázzák igazán. S aztán akkor a tömeg kiabálta, hogy kiket javasol s akkor aztán minden vállalatnál kiabáltak valakit hangosan s akkor a végsőben megszavazták.

PATAKI IMRE: Gere Mihály szólalt meg, és azt mondta: „Mi nem tudjuk megváltoztatni a központi javaslatot”. „Akkor miért jöttek ide?” – hangzott a válasz, és kérték, hogy akkor jöjjön ide olyan, aki az önök hibáját ki tudja javítani. Kiabálás: „Senki ne menjen el!”, „Mindenki maradjon!”.

Most Vasile Patilineţ újból fordított a beszédmódon: „...emberek, így nem tudunk tárgyalni, választaniuk kell egy küldöttséget, amiben legyenek benne az összes vállalatok képviselői, akik a földszinti teremben mondják el nekünk, hogy mit is akarnak, és értsenek meg minket is.” „Mi fogjuk tájékoztatni a legfelsőbb vezetőséget és választ adunk majd, addig is kérjük, hogy menjenek most haza a többiek.” Megválasztotta a tömeg – a név elhangzása után közfelkiáltással – azt a nyolcvan személyből álló küldöttséget, akik a tüntetők nevében tárgyalhatnak. A neveket a tömegből kiabálták be vállalatonként, a tömegből pedig válaszoltak „jó”, vagy „igen”-nel. A tüntetők közül kevesen mentek haza, hiszen időnként bíztatták az emberek egymást, hogy „senki ne hagyja el a teret!”(...)

ERKÉLY 2.

BOJTOR LÁSZLÓ: Arra, hogy Hajdu Béla beszélt volna, nem emlékszem. Tudom, ki az, de nem emlékszem. János Palira sem. De úgy is volt, hogy járkáltunk, hazamentünk ebédeltünk, visszamentünk, elmentünk melegedni, ilyen mozgásban voltunk.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Nem emlékszem arra, hogy Hajdu Béla mondott-e beszédet. Tán Kiss Albert mondott, Kovács B. Mihály mondott, Bajkó is, Bereczkit kifütyülték, Patilineket nem sokat hagyták. De lehet. Nem voltunk ott egész nap, hanem váltással, hol én, hol a feleségem.

ÚT A PINCÉBE

PATAKI IMRE: A nyolcvan embert közfelkiáltással választották ki. Neveket mondtak vállalatonként: Jó lesz! Nem! Melyik nem, az nem mehetett be. Csak az, aki: Jó lesz! S így lett a nyolcvan.

FÜSTÖS MÁRIA: Hazamentem, letettem a tojásokat s éppen jöttem visszafele. Hát olyan fél hat, hat óra körül volt, én sem tudom, hánykor, mert mikor én jöttem, a park tele volt, s hallom, hogy nevetet kiabálnak. Az egyiknél megállók s mondom, milyen nevetet kiabálnak? Azt mondják, hogy ezek delegátusok Bukarestbe. Küldöttséget választanak. Egyszer hallom: Füstös Mária. Hű, mondom, na ne félj. Hát mondták, hogy hetvenet vagy nem tudom hányat javasoltak akkor, bementünk oda a gyűlésterembe, alul. Végül a tömeg nyolcvantagú delegációt választott, aki a pártszékház alagsorában lévő gyűlésteremben előadja óhaját a helyi és a központi pártvezetőknek. Egyszer csak hallom

az én nevemet is, hogy tagja legyek ennek a nyolcvanas küldöttségnek.

PATAKI IMRE: Én László Károllyal kijöttem azalatt, míg Patilineţék az erkélyen voltak. Hát egyszer hallom otthon, hogy kiáltják a nevemet. Kimentem az erkélyre (olyan közel volt az erkélyünk, hogy szinte ott voltam az emberek között), hát ordítják az én nevemet is, kell menni gyűlésbe, le a pincébe.

JÁNOS JÓZSEF: Amikor a tüntetés megkezdődött, én nem is voltam ott, én szolgálatban voltam bent az IRTÁ-nál. Úgy, hogy én a váltásból jöttem ki, hogy megnézzem, hogy mi van itt. Valaki megismert, s akkor javasolt engemet es a bizottságba. Úgy, hogy én ebbe a bizottságba belepottyantam, olyan értelemben, hogy ahogy odaérkeztem, rá már tíz perc múlva kellett bémenni a pincébe. Szétnéztem, hogy kik vannak ott, hát voltak pártönkíüliek is, de a legtöbb párttag volt, s én nem voltam párttag. Mondom, hát én pártönkíüli vagyok, vehetek-e részt ebben. Igen, azt mondja valamelyik, mert maga nem korrüpt és nem gazember, mint a többiek. Azt hiszem János Pali mondta volt ezt a dolgot, mert ő ismert engemet, s még Munteanu Ovidiu.

GYŰLÉS A PINCÉBEN

PATAKI IMRE: Bementünk a gyűlésterembe, ahol megkezdődött a párbeszéd, amit az ablakok mellett kívüli hallottak a tüntetők közül azok, akik odaférköztek, és a lényeges dolgokat tovább közölték társaiknak. Kezdetben egyes felszólalók csak általánosan ismételték a kérdéseket, és egyesek nem indokolták meg azokat. Ehhez az is hozzájárult, hogy Vasile Patilineţ itt már agreszszívabb volt, mint előzőleg, amikor a nyolc-tízezres tömeggel állott szembe. Negyedik,

vagy ötödiknek beszélt dr. Bajkó Barabás főorvos, aki a területi átszervezés fontosságát, a közegészségügy, az egészségcsaládalapítás, a népszaporulat és az egészségügyi hálózat fejlesztése szempontjából tárta fel és adatokkal támasztotta alá. De meggyőzően beszélt a történelmi és a sajátos népi hagyományok megőrzésének fontosságáról is, ami szintén mindenkinek tetszett. Én, Pataki Imre, a vidék gazdasági fejlesztését kértem, és elmondtam, hogy az előző 15 esztendő alatt, Csík, Gyergyó, Kászon és Gyimes településeinek ipari fejlesztése messze elmaradt az országos átlagtól. Több gyárt és szolgáltatási egységet, amelyet előzőleg ide terveztek, máshová telepítettek. Például a csíki kaolin alapanyag feldolgozására épült segesvári porcelángyár előbb Csíkszeredába volt tervezve, a gyergyóremetei tej gyár építését a nyersanyagbázis indoka alapján szintén Csíkszeredába tervezték, és valakik személyes kapcsolatok segítségével átcúsztatták a Maros mentére, és ezért évtizedeken át a tejesautók, főleg a csíki medencéből szállították oda a nyersanyagot. De voltak más esetek is: a villamosági felszerelések-berendezések egyik gyáregységét is ide javasoltuk építeni Csíkba, de a végén Craiova mellett épült fel. A Csíki medence közvetlen környéke jelentős nyersanyagbázissal rendelkezik, mint a rézérc Balánbányán, a kaolin – amiről említést tettem – a Hargita középső vonulatában megtalálható több helyen, a hatalmas mennyiségű mészkő, a vulkáni homok, az építkezések egyik nélkülözhetetlen alapanyaga a kő (andezit stb.), a dolomitok, valamint a márványkő „tartalékok” ismertek ugyan, de azok kitermelése és értékesítése még mindig várat magára. Azt hiszem, Európában még nincs egy olyan hely, ahol annyi ásványvíz, azaz borvíz található, mint a régi Csík vármegyében, és ez állandóan folyik ki a földből, és táplálja az Olt és a többi környező patakok vizét, ahelyett, hogy jobban értékesítsék. Ezeknek a nyersanyagoknak a feltárása és hatékony értékesítése az új megye ipari bázisát képeznék, ha erre területi, gazdasági és szervezési

keretet biztosítanák, úgy ahogy azt az előző javaslat – a január 14-i változat – tükrözte. Még a hagyományok tiszteletben tartásának a szükségességéről szeretnék szólni – mondtam. Én Kászonban születtem, Csík rajon és a volt Csík Vármegye egyik legkeletibb községében. Kászon már a XIV. századtól szerves egységként nőtt bele Csíkszékbe, majd később Csík vármegyébe. De 1951-ben Kézdivásárhelyhez csatolták, csupán azért, mert 10 km-rel közelebb volt. A kászoni emberek életét ez nagyon megnehezítette, mert a tulajdonjogot nyilvántartó telekkönyvek Csíkszeredában maradtak, a lakosság jelentős része nem ismert senkit a kézdivásárhelyi hatóságoknál, sem gazdasági, sem társadalmi-kulturális erő nem volt a kászoniak és a háromszékiek között. Az állandó panaszok, levelek, bejelentések és az elégedetlenségek nyomán, amelyek egészen Bukarestig jutottak, 1953-ban Kászont újból visszacsatolták Csík rajonhoz. Hát ezzel a mostani átszervezéssel is ilyen dolgokat akarnak csinálni? – kérdeztem. Közbeszólt Branis László: „A kászoni eset ez így igaz!” Válaszoltam: igen, de az emberek nem bíznak és nem hisznek az ígéretésekben most sem. Továbbá kértem azt is, hogy a központi irányelvekben szereplő egyéb elveket is tartsák tiszteletben az átszervezési törvényben. Következett Kovács András, aki a gyimesiek panaszát adta elő, hogy Gyimesbükköt, amelyet 1950-ben Bákó tartományhoz csatoltak, bár ez a vidék is szerves része volt Csík vármegyének, kéri visszacsatolni a tervezett Hargita megyéhez, mert ezeknek a településeknek a telekkönyveik is itt, Csíkszeredában vannak, és egy közösségbe tartoznak a csíkiakkal. Ekkor János Pál emelkedett fel és kért szót.

JÁNOS PÁL: Az emberek az ablakokra ráfekve figyelték a gyűlés menetét, s a hozzászólásokat keményen kommentálták. A tömegeből választott küldöttek uralták a helyzetet. Egymást érték a felhozott jogsérelmek. Vádolták a tartomány vezetését, amely az építkezésekre szánt központi alapokat kisajátította, a munkatelepek szervezésére egy

banit sem adott, a lakásépítés nem fedi a valós szükségletet stb. Többek után én is szót kértem. Tettem ezt azért, mert az elnökségben megpillantottam Branis László új megyefőnököt, akivel kevéssel azelőtt azért volt nézeteltérésem, mert azt állította, hogy pedagógusok már azelőtt skandáltatták a tanulókkal a tömeg soraiban felhangzó bekiáltásokat. Én akkor újságírónak véltem és keményen rendreutasítottam. Ezért, „ha veszett a fejsze, menjen a nyele is” elgondolással emelkedtem szólásra és kemény hangon azt kérdeztem meg, hogy ki meri bűnösnek mondani a népet. Hát a nép a bűnös azért, hogy egyesek talán tudatlanul, embereszközként sértegették, mások pedig célzatosan ellentéteket szítottak az új megye egyes vidékei között, hogy a dolgozók egységes sorait megbontsák. Nem a nép a bűnös, hanem azok, akik ezt az elégedetlenséget kiváltották. Ilyen és hasonló hangnemben folyt a tárgyalás, talán túlságosan is egyoldalúan.

FÜSTÖS MÁRIA: Ezen a gyűlésen szót kértem, és elmondtam, hogy engem ide a tömeg küldött és az ő érdekét akarom képviselni. Hogy mik hangzottak el azon a gyűlésen, kiderül a visszaemlékezésekből. Hangsúlyozom, hogy nem Udvarhely ellen szóltunk, hanem csak azt akartuk, hogy Csíkszereda legyen a megyeszékhely, annak minden előnyével együtt, hisz itt nem volt ipar, nem voltak munkahelyek. A tömeg mindenről értesült, mert követelték, hogy nyitott ablaknál történjen minden.

PATAKI IMRE: Persze, kívülről diktálta nekünk az ablakon keresztül a tömeg, hogy mit szabad s mit nem. Nem éppen úgy ment a játék... Egyeztetek belé, s ordibálás. Az összes ablakokat kinyitatták. Odagyültek, továbbította egyik a másiknak, ez jól beszélt, vagy hazudik s ilyenek. A népet hallottuk. Mi állandóan, mondjuk úgy, hogy a tüntetők ellenőrzése alatt voltunk. Ott bent is. Még ha valaki akart volna is, nem tudott, – de nem is volt senkinek esze ágába se – valótlant beszélni.

HAJDU BÉLA: Patilineţ, Gere Mihály, Kovács B. Mihály, ezek ültek azt hiszem, hárman, ha nem tévedek, az asztal mellett. S akkor megkérdezték az embereknek a véleményét, akkor csinálták azt, amit meg kellett volna csináljanak reggel s nem lett volna probléma, szerintem. Legelsőnek Bajkó Barabás szólt hozzá, ő mondta el a véleményét, utána, ha jól emlékszem, János Pali, harmadiknak vagy negyediknek én szóltam hozzá, aztán Munteanu is hozzászólt. (Annyit elmondhatok, hogy magyarul aránylag jól beszélt és akkor még nem is volt sovinizta, mint a megyésítés után, miután felkerült a polcra, mert akkor aztán úgy szerette a magyarokat... nem látni.)

FÜSTÖS MÁRIA: Munteanu nagy székelynek nevezte magát akkor. Az az igazság. Ő mondta, nagy székely vagyok.

KIRÁLY KÁROLY: Én akartam szólni, de nem engedtek. Nem az emberek nem engedtek, a Gere Mihály, a Vasile Pătilineţ, mert ők mind próbálkoztak, persze nem a nép nyelvén, amit ki is füttyültek és nem is nagyon hallgattak rájuk, roppant idegesek voltak, én kértem, hagyják, hogy szóljak én is az emberekhez, nem hagyták s így éjszaka 12 óra után eltávoztam Szentgyörgyre, de tudom határozottan, hogy amennyiben ígéretésekkel nem sikerült volna lecsillapítani a csíki népet, a már megérkezett a belügyi osztagok és a hadsereg körülvették Csíkszeredát és akkor bevetették volna.

FÜSTÖS MÁRIA: Tudom, hogy én is akkor fölálltam, mert az első padban ültem, és mondtam, hogy hát engem tulajdonképpen a nép küldött és a népnek az óhaját akarom tolmácsolni. S mondták, hogy mi az. Mondom, az, hogy legyen a megyeközpont Szeredában. S miért. Hát, mondom én, azért, mert ez mégiscsak központ, és más lehetőségek vannak, vasútvonal, minden.

KI MEGY BUKARESTBE?

FAZEKAS JÁNOS: Közbe én innen közvetítem aztat is, hogy ki beszéljen a nagy gyűlésen: hívjátok oda a Bajkó Barabást, nőgyógyász-főorvos volt, aki kásson-völgyi, nagyon híres ember és nagyon tisztelték, János Palit, aki a múzeumnál volt, Kovács Andrist, aki a készruhágyárnak volt az igazgatója, tehát adtam egy pár nevet, akinek tudtam, hogy van autoritása és befolyása a népre. Hát ezek is beszéltek akkor.

JÁNOS PÁL: Később az elnökség javaslatára azzal egyetértettünk, hogy legtöbb húsz ember mehet Bukarestbe, a központi szervekkel tárgyalni. A húszba én is belekerültem. Persze, több is akadt olyan, aki halaszthatatlan teendőire hivatkozva vált ki, de olyan is, aki az indulás pillanatában angolosan lelépett.

PATAKI IMRE: Aztán a nyolcvanból választottak, hogy húsz megy Bukarestbe. Előre ötöt akartak csak, aztán tizet. Nem, nem, nem – nem egyezett bele a tömeg. Aztán megválasztottak húsz embert. Menjete, öltözzetek fel, tegyétek rendbe magatokat. Aztán indulunk éjfélkor, tizenkettőkor.

BOJTOR LÁSZLÓ: Kiválasztották azokat, akik tudnak reprezentálni, mondjuk, hogy nem mint fizikai személy, hanem beszédmodor, kifejezés szempontjából meg tudják mondani bukaresti szinten, hogy igenis mit akar a tömeg.

PATAKI IMRE: Bajkó Barabást is megválasztották, de Barabás nem vállalta. Kérte, könyörögte a nyolcvannak ott bent és az asztalnál akik vannak, nem tud ő jönni. Sürgős műtéte, meg dolga van másnap, ő nem tud jönni. Előre már bent ott a vezérkar, azoknak, akik ott bent beszélünk, mondta, hát jó lenne, ha ti jönnétek, hát hatunkat-hatunket már bent ott mondták. Kiabálták kívülről, hogy jó-jó menjenek, legyenek ott ezek! Egyből az első hatot vagy

hetet már meg is választottak. Barabás nem vállalta, akkor más kellett. S így aztán feljutott húszig.

JÁNOS JÓZSEF: Aztán mikor reám került a sor, én csak meglepődtem, hát majdnem egyöntetűen mindenki javasolt, aztán úgy kerültem be a bizottságba. Na, mondom, János Jóska, aztán most vagy jötök haza élve, vagy ott haltok meg.

FÜSTÖS MÁRIA: S akkor aztán javasoltak engemet is, hogy legyen egy nő. Én pontosan gyászoltam édesapámat, de hát én, az az igazság, én ezt az aktív dolgot mindig szerettem s itt ismertek is, s itt is végeztem a képzőt. Azt mondták, menjünk haza, s éjjel háromra – azt hiszem három órát mondtak – jöjjünk vissza, mert autóbusz fog bevinni minket Bukarestbe.

A KIVÁLASZTOTTAK

FÜSTÖS MÁRIA: Kovács András, meghalt. Csató István, meghalt. Fülöp László, a mérnök. Orbán István. Ő is meghalt, az volt a titkár. Both József. Szabó Imre. Munteanu Ovidiu. János Pál. Füstös Mária. Kedves Sándor. Ő is meghalt. Bálint József. Ő is meghalt. Offner Hanzi. Ő is meghalt. Erdély Imre. Pataki Imre. János Jóska. Csak négy hiányzik.

Volt még egy férfi, a pékeknél, vagy hol dolgozik, azt sokszor szoktam látni, de nem tudom, hogy hogy hívják.

PATAKI IMRE: A többieket, akik ott voltak, nem tudom mind. Pedig a névsort én diktáltam be. Az embereknek a neveit én diktáltam a Központi Bizottság kapujánál, mikor mentünk be, a C bejáraton, ha a memóriám nem csal. Az Unió szálló felőli oldalon. Oda állt meg a busz. Akkor leírtam magamnak is ceruzával. De féltünk azután na, nem aznap, hanem miután Cosma kétszer-háromszor kijelen-

tette, hogy én ezeket mind letartóztatnám. S akkor a névsort eltüntettem. Azután próbáltam rememorálni. Nem jutok feljebb tizenötnél.

ERŐSS ISTVÁN: Végül megalakult egy bizottság, többek között János Pál múzeumigazgató, Offner János helyipari igazgató, Munteanu Ovidiu erdómérnök-igazgató, dr. Bajkó Barabás kórházigazgató, Füstös Mária stb. részvételével, akik elutaztak Bukarestbe, kivéve dr. Bajkó Barabás orvost, aki elfoglaltsága miatt nem utazhatott. Elég sötét volt, mire a tüntető tömeg eloszlott.

FÜSTÖS MÁRIA: A neveket nem írtuk le. Nem tudtuk, hogy mi lesz a vége. Nem biza.¹⁶ Édesanyám szegény úgy sírt, jaj, Mária, bevernek a fenekedbe. Miért csinálsz ilyeneket. Édesanyám megyünk Bukarestbe, te nyugodtan ülj itthon.

PATAKI IMRE: Kértem, hogy a belügy megadná a neveket. Telefonon megígérték. Úgy ahogy önnek megadták, úgy nekem is megadták. Ennek már van vagy fél éve is. Mert gondolkoztam, kik ezek az emberek? Kedveltek, nem kedveltek, akármik, de szorongtak ezek az emberek jó pár órát itt bent. Szorongtak Bukarestig is. Ott négy órát. Azt se tudtuk, hogy mit csinálnak velünk, ez az igazság. Mi azért akartuk, hogy minél többen menjünk, hogy ne lehessen könnyen elbánni a családdal.

¹⁶ Orbán István hagyatékában a következő, kézzel írt listát találtuk. A „helyesírás” alapján bizonyára román anyanyelvű személy írhatta:

1. *Munteanu Ovidiu IF*; 2. *Pataki Emeric IF*; 3. *Fulep Laslo TRCM*; 4. *Janos Pall Muzeu*; 5. *Kováci Andras Co(n)fectii*; 6. *Szob Imlre IRTA*; 7. *Balint Iosif*; 8. *Kis Albert (kihúzva)*; 9. *Kedves Alex Sfat Or*; 10. *Orban Stefan*; 11. *Offner Ioan IRMC*; 12. *Bot Josif IMTF*; 13. *Székely Antal Confectii*; 14. *Janasi Iosif Ilefor*; 15. *Nagy Karci Ilefor*; 16. *Gorghy Biro Alex*; 17. *Cioto Istva TRCM*; 18. *Fusteos Maria Comert*; 19. *András Ianos Int. miniera*; 20. *Antal Pali IGR*
Azaz: 1. Munteanu Ovidiu, 2. Pataki Imre, 3. Fülöp László, 4. János Pál, 5. Kovács András, 6. Szabó Imre, 7. Bálint József, 8. Kis Albert, 9. Kedves Sándor, 10. Orbán István 11. Offner János, 12. Both József, 13. Székely Antal, 14. Jánosi József, 15. Nagy Károly, 16. György Bíró Sándor, 17. Csató István, 18. Füstös Mária, 19. András János, 20. Antal Pál. A nevek után a munkahely rövidítése szerepel.

JÁNOS JÓZSEF: Volt Ovidiu, János Pali, Csató Pista, Füstös Mária, Pataki Imre, Offner... Ezeket ismertem. Húszan voltak tudja, és mindegyiket nem is ismertem, ez a valóság.

A CSOMORTÁNIAK (ÉS MÁSOK)

FEKENCZ ANTAL: Hazajő Adi, s azt mondja, Anti komám eljössz-e Bukarestbe, menjünk el Ceaușescuhoz. Mondom, hogy hogyste mennék, s még keressünk innen embereket. Elé a fehér harisnyát, s magyar kabátokat, s bé Bukarestbe.

PATAKI IMRE: Hozzánk csatlakozott a másik kettő is, a csomortániak, Bakó, az öreg Bakó már meghalt, s Antal Adi. Mert ők nem volt, amivel jöjjenek. Ők a vonattal mentek be éjjel. Saját lelkesedésből, elképzelésből, önkezdemenyítésből. Lehet, azt akarták tudni, hogy mit csinálnak velünk. Ezt is akarták. Lehetséges az is, hogy a tömeg bírta őket meg, a tömegből valaki, egy csoport, menjetek el, csak szerencsétleneket a vonatban a szekusok kísérték végig. Beültek civil ruhában melléjük és velük jöttek, csak ők nem ismerték. Aztán a repülőben mondtak el adott dolgokat, hazafele.

FERENCZ ANTALNÉ: Haton mentek. De őket kísérte már egy szekus.

PATAKI IMRE: Salló Pista, ő volt kultúrháznak az igazgatója. Domokos Imrével mentek be autóval, hogy ők keressék meg Ceaușescut, mert össze volt hívva Bukarestbe aznapra, már nem csak a Központi Bizottság, hanem a Nagy Nemzetgyűlés is, hogy hagyjanak mindent jóvá, s akkor kész, szentesítve s fel van darabolva minden.

FERENCZ ANTAL: Csomortánból volt Antal Adi, Bakó Jóska, Bakó Gábor, én. De haton voltunk. Csak még gondolkozok azon, hogy ki is lehetett tulajdonképpen. Fene tudta, hogy erre még sor kerül, névileg, s a történelembe bekerül. Antal Adin kívül mind fehér harisnyába voltunk. Fekete zsinóros kabáttal. Magyar kabát.

ITTHON

HAJDU BÉLA: Aztán a tömeg tudomására lett hozva, hogy kik mennek, hogy kik lettek megválasztva, és hogy az éjszaka indulnak Bukarestbe, tárgyalni az illetékesekkel, Ceaușescuval, Maurerrel és Fazekas Jánossal. Így volt bejelentve. Hogy ott várják, s amiután visszajönnek, akkor mindenki a munkahelyén vagy pedig más formában lesz tájékoztatva az eredményről. Kb. éjszaka olyan egy óra körül lehetett szerintem és a tömeg így megnyugodva hazament lepihenni.

BOJTOR LÁSZLÓ: Akkor nem is volt probléma, akkor másnap mindenki visszament dolgozni, nagyjából, csak a hangulat, ugye, olyan forró volt. De akkor már a tüntetés megszűnt, mert úgy egyeztünk meg, és akkor ki volt hirdetve ottan, hogy bukaresti szinten tárgyalnak és az eredményekről be fognak számolni hogy milyen megegyezésre jutottak.

HAJDU BÉLA: Másnap rendesen folyt a munka. Legalábbis nálunk, aztán nem tudom, máshol dolgoztak vagy nem dolgoztak, de én azt hiszem, hogy dolgoztak. Mindenesetre, amikor a tömeg eloszlott, az lehetett úgy egy óra, egy óra után.

AZ ÚT

PATAKI IMRE: Autóbuszt rendeltek. Kerestek gépkocsivezetőket. Péter Laji volt az egyik sofőr és Both István a másik.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Úgy emlékszem, Imre Lajos és Both Imre volt a sofőr.

PATAKI IMRE: Aztán a húszból tizenkilencen jelentkezünk az autóbusznál. Cristi Marin nem jött. Őt tudom, hogy nem jött. Hosszú út volt. Új volt az autóbusz, nem sokkal azelőtt kaphatták a Szállítóvállalatnál. Senki nem ült fel a kocsiba, egyelőre mi indultunk el. Brassóban a benzin-kútnál benzint vesz a kocs. S akkor az autórádióan mit mondhattak, Nicolae Vereş jött utánunk. Aztán Brassóban átült az autóbuszba. Tiszta üresen jött a Mercedese utánunk. Közben elmentek Bukarestbe Patilineţ és Gere az ők kocsijukon. Király Károly is elment Sepsire, vagy valahová, vagy Bukarestbe. De tessék elhinni, hogy féltünk, szabályszerűen. Nem szóltunk szinte egymáshoz, csak a társunkhoz, esetleg. Tettük, hogy alszunk. Nem aludt senki. Comarnic táján eszembe jutott, hogy van kávé. Megnyitottam, s úgy pohárral végigjárt a kávé. Jaj, mindenki felvillant, de jó. Aztán áldották Rózsikát, hogy volt lélekjelemléte kávé csomagolni. Nekem eszembe se jutott. Én föl tettem egy térképet, azt, amin dolgoztunk. Persze, azt mondja Vereş, no emberek készüljete, mert ott hozzá kell szólni. Egyszer, akik ti beszéljete, kell beszéljete. Azt mondja nekem, kezdjed te. (Letegezett, hát idősebb volt mint én.) Különben nem voltunk olyan nagyba, csak ott a szorítóban, amikor ott voltunk, ott ismert meg. (Branis nem volt velünk Bukarestben.) Azt mondja, készüljete fel. Nem lehet így. Legelőre egynek meg kell mondania, hogy itt mi történt, kérem. Akkor megjelöltük, hogy legyen az Orbán István.

ORBÁN ERZSÉBET: Ott a buszban készítette mindenki a saját mondókáját, hogy legyen amit hozzászóljanak.

ORBÁN ISTVÁN: [naplófeljegyzések¹⁷]

Mélyen tisztelt Főtitkár Elvtárs!

– Mi, akik itt állunk Pártunk legfelsőbb vezető szerve előtt Csíkszereda polgárainak küldöttei vagyunk, hogy engedjék meg nekünk kifejezzük mély felelősségünket azok iránt akik ide küldtek, de főként Ön iránt!

– Először is engedje meg, hogy megköszönjük azt, hogy értékes idejéből szakított ránk is, főként most, mikor a plenáris munkájával van elfoglalva. Ugyanakkor megköszönjük Csíkszereda polgárai nevében, hogy felelős elvtársakat küldöttek, akik megoldották...

– Önt tájékoztatták a nálunk történekről

– A tervet szeretettel és örömmel fogadtuk

– És az utolsó pillanatban mint derült égből villámcsapás ért a változtatás.

JÁNOS PÁL: Nem Fazekas János sugalmazta, hogy Bukarestben ki kapjon szót. Vereş Nicolae tartományi első titkár, aki felsőbb utasításra Brassótól velünk egy autóbuszban utazott, valahol Predeal után javasolta, hogy ne menjünk felkészületlenül a felsőbb vezetőség elé. Mi egymás között egyeztünk meg a hozzászólókban és a sorrendben. Felkészülni már nem maradt idő. Megérkezés

¹⁷ Az Orbán István hagyatékában talált hozzászólás-vázlat románul készült:

Mult stimată Tov. Secretar Gen[ral]!

– *Cei prezenți în fața organului superior al Partidului nostru sîntem trimiși de cetățeni din M-Ciuc să ni se îngăduiască exprimarea profundă noastră răspundere atît fața de cei care ne au trimis, dar mai mult față de Dvs.*

– *Mai întîi permiteține să vă mulțumim că din vremea prețioasă al Dvs ne acordați timp tocmai acuma cînd sînteți ocupați de munca plenarei.*

Deasemeni mulțumim în numele cetățenilor t[r]imiterea tovarășilor de mare răspundere care au. soluționat

– *Sînteți informați de cele întîmplate la noi care nu caracterizează și na caracterizat M Ciucul*

– *Primirea proiectului cu drag și cu bucurie*

– *Și în ultimul moment o schimbare care ne a lovit ca fulgerul din cer senin.*

után valamennyire rendbeszedtük magunkat, majd bőséges reggelire vonultunk. Utána csak annyi időnk maradt, hogy egy noteszlapra néhány hevenyében összeszedett gondolatot rögzítsünk. Korántsem volt ez felkészülés, hiszen néhány perc múlva a tárgyalóterembe kellett vonulni. A mondanivaló ott sajgott bennünk.

BUKARESTBEN

FAZEKAS JÁNOS: Aztán feljött a delegáció Bukarestbe, itten a Triumf szállodába, ottan rendbe lettek hozva, megmosakodtak (...), és akkor feljöttek a párthoz. A pártközpontba. A plenáris már össze volt hívva, de nem tudott működni.

FÜSTÖS MÁRIA: Éjszaka indultunk Bukarestbe autóbusszal. Reggel a pártközpontban már tudtak érkezésünkről. A bejáratnál találoztunk a pálfalvi küldöttséggel, de őket nem engedték be, mert nem volt hivatalos meghívójuk. Az épület alagsorában terített asztal várt ránk, megvendégeltek, majd fogadott Ceaușescu. Kíséretében több magas rangú pártvezető volt. Ott volt egy térkép az új közigazgatási felosztás tervezetével, és mindenki elmondhatta róla véleményét. A csíki küldöttség érveit már olvashatták a közölt visszaemlékezésekből. Annyit azonban hozzáfűznék, hogy én voltam az, aki elmondtam, hogy Segesvár érdekeit Maurer képviseli, Udvarhelyét Fazekas, csak éppen Csíknak nincs képviselője a központi vezetésben. Erre mondja Ceaușescu, hogy majd személyesen ő képviseli a csíkiak érdekeit.

JÁNOS JÓZSEF: Hát tanácskoztunk is útközben, nem számítottunk arra, hogy hazajövünk élve. Mert mikor megérkeztünk Bukarestbe a központi bizottsághoz, név szerint szólított a százados (a kapus egy százados volt). S

én akkor úgy megijedtem, hogy ezt ezek honnan tudják, aztán későbben jöttem rá, hogy telefonon közölhették ezt a dolgot. Még a lépcsőkre sem tudtuk a lábunkot feltenni, a százados névsor szerint szólított mindenkit. És amikor az utolsó ember fellépett, akkor az ajtót becsukták, oda bejutni magánosan, a leadott névsoron kívül nem lehetett. Szigorú őrség volt. Soha nem felejttem, legalább vagy tizenkilenc-húsz lépcsőt kellett felmenni, és még csak csoportoslag se mehettünk. Szólította a nevet s akkor letről fel kellett a lépcsőn menni. Szólított, mentünk fel, s amikor az utolsó ember felment, a kaput behúzták. De a legjobban akkor ijedtem meg, s ijedtünk meg az egészen, amikor levetkeztettek, szóval, amikor nagykabátot s sapkát s mindenfélét le kellett tenni egy bizonyos helyre, s onnan mentünk legalább azt hiszem még két emeletet fennebb, de folyosókon jobbra-balra térrengőzve erre-arra, úgy hogy mi onnan ha kellett volna fussunk, nem es tudtuk volna, hogy merrefelé kell kifutni. S mikor láttam ezt, hogy minket így meghordoznak mindenütt, na mondom, itt ha nem egyéb, végünk lesz. Mondtam Pistának: Na, Pista, innen vagy élve, vagy halva, ki tudja, hogy fogunk kimenni.

FERENCZ ANTAL: Minket külön tettek bé Bukarestbe. Úgy, hogy le voltunk tartóztatva: Hogy hát mi hogy mertünk megindulni, mikor elbeszélték, Bukarestbe, hogy Udvarhely lesz a központ, nem Csíkszereda. Akkor megérkeztek János Paliék is. Ott találkoztunk velük egy terembe, ahova münköt is betessékeltek.

JÁNOS JÓZSEF: Egyszer kínáltak meg, úgy emlékszem ebéddel. Volt egy hosszú nagy asztal, mit mondjak, legalább egy húsz-huszonöt méteres hosszú asztal, meg volt terítve, ott aztán az égvilágán mindenféle élelem volt. Amit az égvilágán kívántál, azt ettél meg. Azt soha nem felejttem el, a sajtot szerettem volna megenni, de egy szelet kenyeret ettem meg, egy kicsi szelet kenyeret s egy kicsi sajtocskát, mert nem tudott a torkomon lemenni. Én már el voltam

arra készülve, hogy mi most többet Csíkszeredát nem lássuk meg. Többet nem lássuk meg. Pláne, hogy abban az épületben volt, ahova én annak idején bé voltam zárva. (Mert annak az épületnek a pincéjébe voltam bezárva, ott vallattak engemet annak idején, negyvenhétben.)

FÜSTÖS MÁRIA: S akkor ott pont, azt hiszem, plenáris volt Ceaușescunak. Na de bementünk s akkor alul egy olyan nagy terembe vezettek be, mert az öregnek plenárisa volt, s azt mondták, hogy mikor végez, akkor szóba áll velünk. Na s aztán ott terített asztallal vártak, nagyon szépen elő volt készítve minden, jól is laktunk. Ez az igazság. Én még szegény Offnernek egy körtét s egy almát hamar a zsebembe bedugtam, mert tudtam, hogy a gyümölcsöt szereti, szegény, nyugodjon. Én a kocsonyának fogtam, mert kocsonya is volt, én nagyon szeretem a kocsonyát. Székely étel s szeretem, s azt is ettem, de jóllaktunk.

A TÁRGYALÁS

FÜLÖP LÁSZLÓ: Velünk szemben volt Ceaușescu főtitkár, Maurer a Minisztertanács elnöke, Fazekas János, aki az itteni dolgokat próbálta rendezni. Még voltak olyanok is akik fordítottak, de nem kellett fordítani, mert mindenki tökéletesen beszélt románul.

PATAKI IMRE: Ceaușescu vitázott, a kormányfő, Ion Gheorghie Maurer, Patilineț titkár, Gere Mihály, Fazekas János is oda volt híva, még két osztályvezető, a neveiket nem tudom, és szekusok, de erős szekusok, nem akárhány, nem ilyen hétköznapiak, hanem a nagy vezérkarból. Ezek ültek az asztalsor egyik oldalán, mi ültünk tizenkilencen a másik oldalon, két sorban, és vita, két megszakítással több mint négy órán keresztül.

FÜSTÖS MÁRIA: Akkor aztán fölmentünk oda, abba az irodába. Nagy asztalon ki voltak téve a térképek, ha jól emlékszem, akkor még Szentkirálytól lefele volt Kovásznához csatolva. Vagy Szentkirály. Én mentem volna haza Csatószegre, Kovászna megyébe.

PATAKI IMRE: Orbán István volt a rajoni néptanács titkára, közigazgatási tisztviselő. Ő kezdte.

JÁNOS PÁL: A hozzászólást Orbán István, a rajoni néptanács titkára indította, aki elmondta, hogy mi nem vagyunk valami füttyösök. Kit-kit bemutatott névvel és beosztással. Előljáróban elmondta, hogy az új megye jövőjére akartunk éppen koccintani, amikor valaki vagy valakik kiütötték kezünkől a poharat.

PATAKI IMRE: Orbán ezekkel a szavakkal fordult a pártfőtítkárhoz: „Mi, ezek a személyek ide jöttünk, hogy mondjuk el önöknek, hogy Csíkszeredában a tegnap mi is történt, ami egy békés gyülekezés, egy békésen lezajlott állásfoglalás, vagyis kereste a szavakat..., ekkor közbeszól Ion Gheorghe Maurer kormányfő: „mondd ki, hogy tüntetés volt!” (spune, că a fost a manifestație!). A közbeszólásra Nicolae Ceaușescu ránézett Ion Gheorghe Maurer-re, mondván: „Hagyja őt!” (Lăsați pe el!). Orbán István folytatta, hogy igenis, a megmozdulás nem volt államellenes és még pártellenes jellege sem volt, mi nem vagyunk olyanok, akik kifütyüljük a pártot. Az emberek, a munkások kéréseit mi indokoltnak, jogszerűnek véljük, és ezeket a társaim most előadják. Eléggé ellenünk mutatkozott a Maurer, egészen kezdettől. Sőt, mikor Orbán István mondta, hogy ezek a kollegák, akkor azt mondta: Fluieratorii, tehát a kifütyölők. Aztán nem tudom, hogy ők bekapcsolták-e a tömeget vagy nem, mert volt szó ezekről, hogy bekapcsolják, hogy hallják ők, a pártfőtítkár és a kormányfő, hogy itt mi történik délután, napközben. S azt mondja Orbán Pista: Mi nem vagyunk a kifütyölők, mi egy békés, jóhiszemű tüntetés embereinek a képviselői vagyunk. Eljöttünk azért,

mert elküldött ide tízezer ember, hogy terjesszük elő a kérésüket. Aztán Ceaușescu úgy ránézett a Maurerre. S akkor Maurer aztán többet nem próbált rászökni egyikre sem.

ORBÁN ISTVÁN: [naplófeljegyzések¹⁸]

- A nyilvánosságra hozott változatot!
- Udvarhellyel, Gyergyóval, Maroshévízzel, Csíkszereda székhellyel
- Felhatalmaztak bennünket, hogy lehetséges megoldásként kérjük Csík, Gyergyó, a hévízi részek [Alcsík] kiszakítása nélkül
- Megyei intézményeket Csíkba
- A megígért fejlesztést!
- Biztosítottak bennünket!
- Az erdészeti szervezés marad!
- Jön Patilineț és Fazakas elvtárs
- Itthon egyeztetünk!
- Mit mondjunk? Egyetértünk a KB és a NNGY határozatával.
- Ne határolódjunk el attól, ami itthon történt!
- Munteanu elvtárs késése!
- Füstös elvtárs megjegyzése

¹⁸ Minden bizonnyal a megbeszélés alkalmával jegyezte le az alábbiakat Orbán, román nyelven:

- *Varianta publicată!*
- *Cu Odorhei, Gbeorgheni Toplița Ciuc la sediul M. Ciuc*
- *Sîntem încredințați să solicităm posibilă soluție: Ciuc, Gh[eorgheni], Părții Toplița fără dezlipirea [olvashatatlan] din Ciuc*
- *Instituții județene la Ciuc*
- *Dezvoltarea prevăzută!*
- *Ne a asigurat!*
- *Organizarea silvică rămîne pe picioare*
- *Vine Tov. Patilineț, Tov. Fazakas*
- *Vom consulta aici acasă!*
- *Ce să spunem! Să fim de acord cu hot[ărîrea] CC și MAN*
- *Nu sîntem ptr. județele mici!*
- *Acordăm atenția dezvoltării Ciucului!*
- *Să nu ne derobăm [derogăm???) ce s-a făcut aici!*
- *Intîrzierea Tov. Munteanu!*
- *Observația Tov-ului Füstös*

FAZEKAS JÁNOS: Aztán mind beszéltek, úgy tudom, hogy Pataki Imre is, az IFET-nek volt akkor az igazgatója.(...)

PATAKI IMRE: Én, Pataki Imre, a bemutatkozás után, az elején megismételtem azt, amit megelőző este elmondtam a csíkszeredai gyűlésen, a száz személy hallatára, ami a gyárak telepítésére, az altalajkincsek értékesítésének szükségességére vonatkozott. Elmondtam a kászoniak két éves kálvária-járását is, amíg a volt Kászonszék falvait Kézdi rajontól visszacsatolták Csík rajonhoz, ahová évszázadokon keresztül tartozott. A továbbiakban az 1968. Január 14-én közzétett javaslat előnyéről beszéltem, amivel próbáltam fenntartani a „nagy Hargita megye” változat hatékonyságát, indokaim alátámasztására felhoztam a nagyobb gazdasági potenciált, a nagyobb népességet és a viszonylag alacsonyabb közigazgatási költségeket. Azt is kértem, hogy a nagy megyéhez még csatolják oda azokat a helységeket, amelyek a történelem folyamán együvé tartoztak, így északról dél fele haladva felsoroltam a Gyergyóhoz tartozó Borszék, Holló és Tölgyes vidékét, de Maroshévízt is ide soroltam, ami nélkül az előbb felsorolt helységek nem tudnak kellőképpen fejlődni, mivel a vasúti kapcsolat csak a meglévő hálózaton keresztül, Maroshévíz közvetítésével, különösen a kisvasút megléte és fenntartásának szükségessége miatt is. Javasoltam, hogy csatolják vissza Gyimesbükköt is, a hozzá tartozó falvakkal. Külön kértem azoknak az alapelveknek a tiszteletben tartását, amelyek az irányelvekben szerepeltek és amelyeket már az ígéretük szerint el is fogadtak, az anyanyelv használatára, az arányos és kiegyensúlyozott településfejlesztésre vonatkoztak. Éppen az arányos fejlesztési követelménnyel összefüggésben említettem meg, hogyha nem történik megfelelő intézkedés az utóbbi napokban hozott határozatok nyomán – amivel nem érthetünk egyet –, még a jelenlegi munkahelyeket is megszüntetik a rajonok megszűnésével. Például már személyeket bocsátottak el a Csík rajoni Posta és Telefonszol-

gáltatási Hivataltól, az útügytől és más helyekről. Az államelnök Nicolae Vereşre nézett, aki gyorsan felugrott a székről, és mondta: Főtitkár elvtárs, jelentem önnek, hogy mi erről nem tudtunk mostanig.

JÁNOS PÁL: Munteanu Ovidiu, az IFET igazgatója félig románnak, de félig székelynek vallotta magát, s mint ilyen, foglalt állást az új Hargita megye területét illetően. Sokat nyomott a latban, hogy a zöldaranyra, az országos viszonylatban is jelentős erdőgazdálkodás fontosságára hívta fel a figyelmet.

FERENCZ ANTAL: Munteanu elmondta, hogy ő hány éve itt él, neki soha bántódása nem volt... Szóval jó beszédet mondott román léteire. Dicsérte a magyarokat.

PATAKI IMRE: Munteanu Ovidiu a bemutatkozás után azt mondta, hogy erdészmérnök vagyok, mondhatnám félig már székely lettem – bár erdélyi románnak születtem –, mert az egész szolgálati időmben Csík rajonban éltem és dolgoztam a magyarokkal együtt, akikkel sohasem volt semmi nézeteltérésünk, vagy nemzetiségi problémánk, jól megértjük egymást. Ceauşescu elnök helyeslően szolt közbe: „Ennek így kell lennie”. Most az erdőkről, Románia zöld aranyáról szeretnék beszélni és annak az értékesítéséről, mert a mi vidékünk területének közel 35 százalékát erdő borítja, amelynek a legfontosabb, legértékesebb termékét, a fát, a múltban, de sajnos, még jelenleg is nyersanyag és alig feldolgozott állapotban – mint deszkát – értékesítik külföldön, pedig a feldolgozásban jól szakképesített és sok hozzáértő munkással rendelkezik a vidék. Éppen akarok is utalni arra, hogyha például a második – az általunk most megismert – átszervezési változatot hagynák jóvá, akkor a csíkszentkirályi fafeldolgozó gyárunk is nyersanyagbázis nélkül maradna, mert azon térkép szerint, pontosan a község mellett húzták meg az új megye határát. Hát ez a gyár termelését szinte lehetetlenné tenné, pedig az ideeső fatömeg itt megvan 30-35 kilométer körzetben. Még az

erdők szakszerűbb művelésére több erdei utat, erdei úthálózatot kellene kiépíteni, úgy, ahogyan a csehek, lengyelek és mások csinálják.

FAZEKAS JÁNOS: Az első, aki hozzászólt, János Pali volt, aki fantasztikusan jól beszélt. Örültem neki, hogy ilyen derék, ügyes. (...) Beszédjében az összes székely felkeléseket elmondotta, de olyan érces hangnemben, hogy Ceaușescu el volt sápadva. S egyszer csak ránéz Ceaușescura: Főtítkár elvtárs, mi nem félünk a vértől. S itten egy szünetet tartott. Mi a vért nem dobjuk el, mint maguk – mondta. Mi a tyúkot levágjuk, a vért azt kiengedjük egy tálba, ha ludat, ha rucát, ha disznót vágunk, annak is a vérét felfogjuk és vérest csinálunk. Nem tudom, azt mondja, hogy maga evett-e életében ebből. Kitűnő eledel. (...)

JÁNOS PÁL: Az én szerepem az volt, hogy tárgyalásokhoz megfelelő lélektani pillanatot teremtsék. Amit erről Fazekas János ír, az nem csak kitalált, de sértő is. Nem volt ott szó semmilyen tyúk-, liba-, ruca- vagy disznóvérről, sem pedig véres hurkáról. Arról beszéltem, hogy mi azoknak az utódai vagyunk, akik Podul Înalt-nál mintegy ötezren harcoltak Ștefan cel Mare moldvai uralkodó seregeiben és vérüket sem kímélték, hogy török elleni harcban győzelemre segítsék a fejedelmi zászlót. Arra is hivatkoztam, hogy Havasalföld volt székvárosának, Târgoviște-nak visszafoglalásakor a várfalakon székelyek küzdöttek, akikről a krónikás így írt: „Vérük pirosra festette a patakok vizét, csontjaikból halmok emelkedtek”. Elmondtam azt is, hogy az elveszett székely szabadság visszaszerzésének reményében tízezrek sereglettek Mihai Viteazul zászlai alá, s ott harcoltak Călugăreni-nél, ott Sellembergnél vagy Goroszlónál, s ma se tudni, hányan áldozták életüket a csatamezőn. Persze, azt is megemlítettem, hogy az 1848-49-es szabadságharc vérbefojtása után a világosi fegyverletételt követő mintegy három hónapon át, Gál Sándor legendás hírű székely tábornok katonái Szatmár térségében a nádasokban még gerillaharcot folytattak a

szabadságért, a népek szabadságáért. Arra is jutott idő, hogy felemlítsem, miszerint 1934-ben a Gyimesekben a románokkal együtt felkelt csángók a mi testvéreink és ők is együtt vállalták a harcot a zsarnokság és a kizsákmányolás ellen. Ennek emléket márványtábla hirdeti a csíkszeredai törvényszék falán, s annak tanúsága szerint éppen Maurer elvtárs volt a védőügyvédjük. Elég keményen hangozhatott, hogy mi nem sírni, nem panaszkodni jöttünk, hanem törvényes jogorvoslásért.

PATAKI IMRE: Vita volt, eléggé éles, de nem úgy, hogy ilyen leradírozási játék. Én a gazdasági érveket, Munteanu az erdészeti, faipari érveket, aztán János Pali oldotta fel Maurert végül is, hogy ő védte a csángó felkelőket a csíkszeredai törvényszéken, és nem tudom a pionírok, majd ő jobban tudja, hogyan fogalmazta ezeket meg. Elérzékenyült az öreg. Így akkor aztán már tovább ő nem volt, mondjuk, ellenség.

FAZEKAS JÁNOS: Még visszaemlékszek egy nőre, aki könyvelő volt egyik vállalatnál, aki nem tudott románul jól, s megkért engemet, hogy fordítsak. Nagyon jól beszélt, én úgy mondom, ahogy ő mondta, de ne így jelenjen meg mert... (...) Azt mondta Ceaușescunak: Főtitkár elvtárs, velünk, székelyekkel a történelem folyamán mindig kibasztak a nagykutyák, mi ezt nem engedjük, hogy a kommunista párt vezetői is velünk kibasszanak. Én lefordítottam így. Hát úgy kell írni, hogy kibabráltak.

FÜSTÖS MÁRIA: Aztán nem tudom, melyik húzta ceruzával, ott valamit húzogatótt, hogy Pataki volt-e, Munteanu volt-e, nem emlékszem. Akkor kérdezték, hogy még kinek van mondanivalója. Akkor én is szóltam. Amennyire tudtam románul, megmagyaráztam, hogy tulajdonképpen nekünk senkink sincs, ezt mondtam, ez igaz. Velünk kitoltak. Nem azt mondtam éppen, hogy ki... , mint ahogy Fazekas János állítja. S ha Segesvárnak ott van Maurer, nekünk senkink sincsen és Udvarhelynek ott van Fazekas.

Velünk mindig kibabráltak. S mi kérjük, hogy a megyeszékhely Szeredában legyen, úgy, ahogy meg volt határozva. Na, ennyit mondtam. Akkor aztán még ott nem tudom mit beszélgettek, s aztán ez igaz, hogy mondta az öreg, hogy mondtam, nagyon sok nő van nálunk, és nincs lehetősége a munkahelyre. Erre mondta az öreg, hogy építünk – ezt biztos mondta az öreg – mikor jöttünk kifele, ne búsuljunk, mert a nőknek fognak építeni gyárat, s azután építették fel a Kötöttárugyárat s a Fonodát. Ez igaz. Nekem ennyi volt a feladatom.

ORBÁN ERZSÉBET: Legelőször az uram szólott hozza. S még az uram viccesen köszöntötte – akkoriban születésnapja, vagy ilyesféle volt. És az uram még elmesélte itthon is. Azt mondta: na, velünk úgy csináltak, hogy megtöltik a poharat, hogy igyatok belőle s abba a helybe elütik. S velünk ugyanezt csinálták. Ezt elmondta Ceaușescunak is románul. Ceaușescu felfigyelt: na, spune încă odată, cum s-a întâmplat?¹⁹ Erre válaszolta ő, hogy sunt cu voi.²⁰ Ő elmondta, s azt is, hogy velünk nincs senki.

PATAKI IMRE: Visszajönnék s azt mondják: kérem még valami különleges van-e. S akkor Füstösné is azt mondja, hogy az a különleges, hogy nekünk nincs senki képviselőnk idebent. Segesvárnak van Maurer, aki el is intézte Segesvárnak a dolgait. Udvarhelynek itt a képviselője. Csíknak senki sincsen. Sem a Gyergyó vidékének. De már fáradtak voltunk. – Befejezés előtt azt akarom mondani, hogy nyugodjanak meg, én leszek a csíkiak képviselője – Ceaușescu ezt mondta. De Mária közbe elkezdett sírni. A naptárba (az 1998-as Hargita Kalendáriumban megjelent cikkről van szó,) valami hülyeségeket írnak. Fazekas János mondta, hogy őt felkérte, hogy fordítson az az egy nő. Hát egyáltalán nem fordított senki. Fazekas olyan csendes gyerek volt az asztalnak a túlsó oldalán, mint a többi hangtalanok. Csak hallgatott. Ő a vitának nem volt partnere. Közbe-

¹⁹ Na, mond még egyszer, hogy történt? (románul)

²⁰ Veletek tartok. (románul)

közbe fel-fel szólította a főtitkár Vereş-t, s az, mint a Paprikajancsi ugrott fel, s adott válaszokat: igen, nem, jelentem, ilyen stílusban. Úgy, hogy ő nem fordított semmit. Az is egy hazugság. Olyanokat sem mondott Mária, olyan gyalázatos dolgokat. Az teljesen fantázia. Nem úgy volt egyáltalán. Ott volt Fazekas, de nagyon csúsztatott. Amit ő csinált, s amit leírt, nem úgy volt.

JÁNOS JÓZSEF: S azt mondja Fazekas, mert mellettem volt ugye, hogy nem tudom, maguk mit akarnak. Hát maguk alig vannak egy páran Csíkban, Udvarhelyen sokkal több nép van. Mondom, ilyent ne mondjon, Fazekas elvtárs, hát nálunk, ha csak egy községet veszünk, Szentdomokost, kiteszen maguknál tíz falut. Vagy én, aki Csíkszentgyörgyöt nem Csíkszentgyörgynek neveztem volna el, hanem Hosszú falunak, hát Bánkfalva és Csíkszentgyörgy akkora, hogy maguknál öt-hat község nem teszen ki annyi népet, mint ebbe a két községbe amennyi van. S a többi nagyközségek, Dánfalva, Karcfalva, hát ne beszéljen. Menjen – azt mondja, maga is egy büdös lokálpatriotista! Hát, mondom, Fazekas elvtárs ne haragudjon, hát maga udvarhelyi és maga is lokálpatriotista. S így észrevette Maurer, hogy mű veszekedünk, én s Fazekas, s aztán leintett, hogy ne zavarjuk a többiek beszélgetését. Így aztán szépen még egy páran hozzászóltak, nem tudom most pontosan melyikek szóltak hozzá, s azt az előbb kihagytam, hogy Ceauşescu ahogy jött bé kezét fogott mindegyikkel, aztán egyszer Ceauşescu felállt s azt mondta, na, menjenek haza, tizenegy óra s tizenkettő között az éjen, megkapják a választ, hogy maguk győztek-e, vagy az udvarhelyiek győztek.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Akkor eljöttek, hozták a térképeket, Ovidiu rajzolta a főnöknek, hogy ez itt volt, ez nem itt volt, ez nem ide tartozott... emlékszem a gyergyói részen Tölgyest is idekerekítették, hogy a múltban Csík megyéhez tartozott. Azzal váltunk el, hogy úgy lesz elrendezve, hogy mindenkinek jó lesz.

PATAKI IMRE: S akkor kimentek. Ő úgy vége felé ment ki, s odajött hozzánk Fazekas. Egy csoportba beszélgettünk, Munteanu Ovidiu, Kovács Bandi és én, azt hiszem. Azt mondja nekünk, hogy minden körülmény között azért ti ügyeljete a párttagságotokra. Azt hiszem, Kovács válaszolt: Fazekas elvtárs, hagyjuk ezt a hangnemet, szépen mi megfordultunk Ovidiúval s egyszerűen otthagytuk. Aztán ő is ment tovább el. Ovidiu még mondott is egy csúnyát. Ez volt tehát a dialógus köztünk. Őt senki nem kérte és mondom, olyan hangtalan volt a gyűlésteremben mint a többi kisebbek, pedig ő nagy funkcióban volt, mert ő politbűró-tag volt. Aztán Ceaușescu azzal zárta: olyan érveket hoztak fel, amikről én nem tudtam, engem erről nem így tájékoztattak, ezeket a dolgokat én nem így ismertem. És bízzanak bennünk, hogy a politbűró újratárgyalja, és megkapják ma este a választ. Most egy gyors járatú szállítóeszközt adunk a rendelkezésükre, és menjenek haza, várják a válaszukat.

JÁNOS JÓZSEF: Én csudálkoztam, mikor hazaengedtek. Olyan harc volt Csíkszereda megyésítéséért, hogy mindenki csak amúgy drukkolt és Fazekas János csak amúgy tüzelt, hogy most veszíti el a hogymondjákat. Aztán Ceaușescu, soha el nem felejttem, leintette, hogy hagyjon békét, mert úgyis csak tizenkettő-egy óra felé mondják meg telefonon nekünk a választ. Úgy, hogy ő most választ nem ad, abba a helybe, az asztalnál nem ad. S Maurer nagyon ízélte, hogymondjálolta, mosolyogva, nagyon szimpatikus ember volt az a Maurer. Mosolyogva leintette Fazekast, hogy hagyjon békét, mert Fazekas tüzelt a végtelenségig, hogy nem s nem s nem, hogy Udvarhely kell legyen a megyeszékhely. S aztán tüzeltünk mi is. A delegáció is. Én gondoltam magamba, hogy mivel hogy ennyire fenntartottuk, vajon nem-e túlszöktünk – a lokálpatriotizmuson keresztül – a ló hátán, és a pincébe kötünk ki, ott ahol még egyszer jártam.

FAZEKAS JÁNOS: Nahát az egésznek most már a nyitja az lett, hogy miután láttam, hogy mi a hangulat, láttam, hogy itten föltétlenül szükséges koncessziót csinálni, koncessziót tegyek én, aki nagyon akartam, hogy Székelyudvarhely legyen a megyeszékhely, de hát annyira el voltak a csíkiak keseredve, hogy azt mondtam, hogy hát Csíkszereda legyen a megyeszékhely és megpróbálom meggyőzni az udvarhelyieket, hogy ők maradjanak meg municípiumnak. Na, s így aztán kerültem én le Székelyudvarhelyre, ott voltam két napig és próbáltam őket meggyőzni – és hát a végén sikerült –, hogy elfogadják, hogy Csíkszereda legyen a megyének a székhelye és ők pedig legyenek municípium. De persze nem mentem üres kézzel le, kihasználtam az alkalmat, hogy minél több dolgot csikarjak ki a Ceaușescutól. Úgyhogy, amikor lementem, itt jóváhagyták már egy kórház építését, a gáznak a bevezetését, vagy három gyárnak a megépítését, vagy 500 apartamentet²¹, kanalizálást²² a városnak és hogy kapja vissza a régi nevét, nem Udvarhely, hanem Székelyudvarhely legyen.

ANTAL ADOLF: Elhatároztuk, hogy mi délután úgy három és négy óra között indulunk Bukarestbe a Domokos Imre kocsijával. Jött Domokos Imre, Salló Pista, Dimény. Sötétben értünk Bukarestbe, megszálltunk az Északi szállodában, hajnalban, világodatkor kimentünk az állomásra, hogy fogadjuk ezeket az embereket akik önként, saját költségükre jöttek be Bukarestbe. Elég az hozzá, hogy mi vártunk legalább húsz-harminc embert, de nem jöttek csak öten. S akkor Domokosék azt mondták nekem, hogy én menjek ki villamossal a központi bizottsághoz ezzel az öt emberrel, s ők aztán jönnek gépkocsival utánunk. Mi kimentünk oda s kérdezték, hogy miért jöttünk. S mondtuk

²¹ lakrészt, tömbház lakást

²² csatornázás

delegációba jöttünk Csíkból. Ugye, látták fehér harisnyában vannak az emberek, négyen, ketten nem voltunk abban és azt mondják, akkor menjünk be, hogy hallgassanak ki. S mondtuk, hogy várjuk, hogy érkezzen még négy ember a bizottságba, akikkel jöttünk. De azok nem jöttek.

FERENCZ ANTALNÉ: S amíg ők oda voltak, addig jött a milicista ide. Ide mindegyikhez, hogy hol van. Nincs ide-haza. Hol van? Nem tudom. Hogy hogy nem tudja? Nem tudom. Akkor megyek, futok fel Klárihoz, hogy mondjam meg, s hát érkezik a milicista. Hol van a tanár úr? Nincs. Hol van? Nem tudom. Hát ők azt hitték, hogy nem változtat Cseu, Udvarhely lesz a megyeközpont. Hogy izgattam magam, hogy nem talál sikerülni, s hogy ezeket megölik!

HAZAFELÉ

JÁNOS JÓZSEF: Aztán meg es mondták a hatóságok, hogy mi jövünk haza, igen, de a buszok, amelyikkel bévittek, azok ott maradtak, s hogy mi minél hamarabb haza tudjunk jutni, repülőre tettek. Katonai repülőtérre kivittek s nem tudom, kettő vagy három repülőgép hozott minket Brassóig, s Brassóban aztán tettek buszra, úgy, hogy mi már napvilág itthon voltunk.

FÜSTÖS MÁRIA: A tárgyalás végén nem közölték velünk a döntést, mondván, hogy menjünk haza, csillapítsuk le a kedélyeket, és este megtudjuk, hogy mit döntött a felső vezetés. Katonai repülőgéppel hoztak Brassóig, onnan külön busszal jöttünk haza. Persze kivittek a repülőtérre, három kicsi katonai géppel jöttünk, én az utolsóval jöttem. S akkor én egy Mercedesbe ültem Brassóban. Nagyon jól éreztem magam a Mercedesbe, de ott is, az az igazság, egy kicsit gúnyolódtam a sofőrrel, mert mondtam, hogy mi

van, alul is plüssülés, felül is plüssülés, ezért megy maguknak olyan nagyszerűen, s nekünk nem.

PATAKI IMRE: Hazafelé mondja Patilineţ (mert őt odarendelték, hogy jöjjön velünk vissza): – Arra kérlek, csitítsátok le az embereket – aznap sem dolgoztak Csíkban sehol. – Győzzétek meg, hogy jót akarunk, és ígérjétek meg, bármilyen lesz a határozat, mi akkor mindenfélét megadunk. Mert amikor Ceauşescu megmondta, hogy ő lesz a képviselőnk, akkor változott minden. Pedig a politikai hatalmat ő akkor vette át, hatvanötötől lett főtitkár és éltek még az ellenfelei. Pl. Drăghici-ék. De ő akkor aztán az egész dolgot a maga malmára hajtotta át. Ravasz húzást csinált végül is.

FERENCZ ANTALNÉ: Anti persze tarisnyát vitt magával, tettem belé szál kolbászt, hogy legyen amit egyenek, s kenyeret. S azt mondja, hogy mikor elévette a repülőn, hogy faljanak, hát odament ez a miniszterhelyettes, s azt mondta, hogy ebből a finom kolbászból egy kicsit falhatok-e?

FÜLÖP LÁSZLÓ: Szentgyörgy után megálltunk a busszal. Patilineţnek jött a kocsija, kólákat hozatott a sofőrrel. János bá' húzott el mellettünk. Ment, hogy győzze meg a székelyeit, hogy miért nem lesz ott a megyeközpont.

PATAKI IMRE: Tehát visszajöttünk este. Mondom, elkerült a Mercedes. Azt mondja Patilineţ: Fazekas megy Udvarhelyre. Ő tudta, hogy Fazekast kiküldték Udvarhelyre, hogy az udvarhelyieket győzze meg, hogy azok kérjék, hogy legyen municípium. Persze, az akkor már el volt döntve és ott is lódít Fazekas, hogy: mikor bementem és azt mondtam, hogy meggyőztem, hogy legyen municípium,... szóval bárányflekken s ezek nélkül. Szakáll. Az udvarhelyiek követelték tőle, hogy legyen municípiumi rang, hány gyár legyen, hány intézmény dolgozzon ott, hány lakás legyen, nagyon konkrét ígéreteket kaptak. S nyilván legelső a municípiumi rang. Na most már azoknak is a mézesmadzagot meghúzták az orruk előtt, és akkor azokat meg kellett győzni, hogy ne ők legyenek, hanem egy másik. S akkor gyűlés délután,

este, tovább, megszakítás, ment vissza Fazekas, mondta: újból beszéltem a Ceaușescuval s azt ígérte, hogy megvan a municípium. Persze ő közölte, hogy uram, nem engednek ezek. Nem akarnak. Ott voltak Albert Dávidék, tudom, mert Dáviddal letárgyaltam többször ezt. Dávid engem pontosan tájékoztatott. Fehér Jenő. Ardeleanu Victor ott lehetett, mert ő már a faipari vezetőségbe benne volt. Úgyhogy egyelőre csak annyival jött Fazekas, hogy biztosítják Udvarhely fejlődését, ez volt az általános, de hogy mit, mit nem adnak, nem lehetett tudni.

FERENCZ ANTAL: Hazafele mi es repülővel jöttünk, de csak Brassóig, mert itt nem volt, ahol a repülőnek leszállni. Alelnök volt, aki jött velünk. Aki hozta a hírt. Ki es végezték. Tudott magyarul.

A BEFEJEZÉS 1.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Bementünk a volt székházba, ott röviden beszámoltunk a küldetésünk eredményeiről, akkor bejelentették, hogy Csíkszereda lesz a megyeszékhely és Udvarhely municípium.

ORBÁN ISTVÁN: [naplófeljegyzés] Itthon a beszámoló nál beszélt Orbán, Munteanu, Kovács, Kedves, János P., Pataki, Györbiró, Füstösné, Offner.

– Legyen bizalmunk a problémánkra vonatkozó KB-i és NNGY-i határozathoz mert abba tükröződik Pártunk gondja irántunk és hazánk iránt.

– Értessük meg a dolgozókkal és mélyítsük szélesítsük dolgozóink odaadását Pártunk ügye iránt.

– Csak pártos értelemmel és korrekt szervezettséggel tisztí[t]hatjuk meg a tegnapi dolgok foltját – bízva abban hogy jav(...) [itt megszakad a feljegyzés]

FÜSTÖS MÁRIA: Hazaértünk után, úgy esti fél tizenegy óra tájban tudtuk meg a döntést. A tömeg lassan oszladozni kezdett. Megjegyzem, hogy ott volt a kivezényelt katonaság is. Még csak annyit, hogy másnap virággal vártak a munkatársaim a könyvesboltban.

JÁNOS PÁL: Annyi tény, hogy távollétünkben akadtak olyanok, akik elítélő gyűlésen bélyegeztek meg, s talán furcsán vették tudomásul, hogy Tusnádfürdőtől Csíkszeredáig a községek és falvak lakossága sorfalat állt az út szélén, pedig csak hazaérkezésünk után órákra kaptuk Bukarestből a híradást, hogy a rajonok mind az öten mellettünk szavaztak.

BOJTOR LÁSZLÓ: S Bukarestből, mikor megjött a küldöttség, a pincében megjelentünk, akkor még ők nem jöttek azzal a válasszal, hogy igenis bukaresti szinten mondták volna, hogy biztosan Csíkszereda lesz a székhely. Akkor még kétes volt. János Paliék, s egy páran felálltak, elmondták, hogy ki fogadta őket, mivel kínálták meg, milyen párbeszédet folytattak s többek között akkor azzal jöttek vissza, hogy Bukarest véleményt kér a négy rajontól, Csík, Gyergyó, Udvarhely és Toplica rajontól. A gyűlésteremben voltunk, én is részt vettem a gyűlésteremben amikor visszajöttek a bukaresti küldöttek. Este volt, sötét volt már amikor a gyűlés megkezdődött s egy adott pillanatban, mert Bukarestből is valakik lejöttek, azt mondják, az határozza meg, hogy melyik város lesz a megyeszékhely, hogy véleményt kérnek a megfelelő rajoni vezetőségektől s ők, amelyiket fogják javasolni. S a végsőben az volt, még így mondták, nem kettő-egy Szereda javára, hanem három-egy Csíkszereda javára. Udvarhely ellene volt, a többi Szereda mellett volt.

ORBÁN ISTVÁN: [naplófeljegyzések²³]

²³ Valószínűleg a beszélgetésről tartott csíkszeredai beszámolóra készítette e feljegyzéseket, románul, hisz többnyire a Bukarestben megfogalmazott ígéretek tartalmazza. A feljegyzés eredeti szövege:

- Alcsík községei Hargita megye szerves részét képezik!
- Üdvözlötöket küldik
- Ceauşescu elvtárs a NNGY után jöjjön hozzánk
- Municípium lehet!
- Ha Hévíz Gyergyó Udvarhellyel, akkor Udvarhely, ha fordítva, akkor Csíkkal 3:2, vagy 4-1
- Jégpálya!
- [tovább magyarul folytatódnak a feljegyzések]
- Az a tisztesség amit kaptunk Csíknak szól!
- Vállalatok itt maradnak ahol vannak!
- „Jól felkészítették a CC-nél” (Bálint J.) de nem mert egy gondos tanulmány gyümölcse lesz a hat[ározat].
- Ceauşescu elvt[árs] „én is így mondanám ha idevaló volnék.
- Vállaltuk hogy le mossuk a hibát és teljesítsék a feladatok, ne maradjunk szégyenben.

– Csinálunk hokipályát de „a csapattal győzni kell” (...)

FÜSTÖS MÁRIA: Na de megérkeztünk s akkor itt visszamentünk a gyűlésterembe. Igaz, ott azt mondták, hogy menjünk vissza, s este tizenegyig megkapjuk a választ. Kimegy Fazekas, s akkor Gyergyóba, Udvarhelyre küldnek ki küldötteket, titkárokat, ott gyűléseket tartnak, s tizenegyig megkapjuk a választ. Aztán ide visszajöttünk, s vártuk is. Aztán tömeg még volt, volt, de aztán lassacskán szédelegtek már el, voltak persze katonák is kitéve, ez az igazság, ők is voltak. Ilyen kisebb csoportok azért még maradtak. Akkor aztán este tudtuk meg, hogy igenis az volt a döntés, hogy itt lesz a megyeszékhely.

– *Comunele din Ciucul de jos fac parte componentă al judeţului Harghita!*

– *Transiteri de salutări*

– *Tov. Ceauşescu după M.A.N. să vină la noi*

– *Poate să devină municipiu!*

– *Dacă Topliţa Gheorgheni cu Od[or]h[ei] atunci Odh dacă invers atunci M[iercurea] C[iuc] 3:2 sau 4-1*

– *Patinoar!*

FERENCZ ANTAL: Mikor hazajöttünk, azt mondták, hogy a magik fehérharisnyájába bépallnak. Már akkor fenyegettek az udvarhelyiek. El is búttunk valahova. Azt mondta valaki Adinak, hogy tünjetelek el. Végül is, nem lett bántódásunk. Azzal le is zárult, többet a milicista nem kérdezte, hogy hol vagyok. Hogyha mi ne menjünk, szépen Udvarhely lett volna a megyeközpont.

PATAKI IMRE: Nagy mulatozás, ujjongás, öröm Csíkszeredában. Másnap, hogy menjünk el a gyárakba, hogy vegyék fel a munkát. Engem kirendeltek, hogy menjek fel a ruhagyárba. Ott megbeszélést tartsak. Elmondtuk, hogy hogyan fogadtak, mi az eredmény stb. Lesz munka, lesz jövőnk, lesz gazdasági fejlesztés. Lesz stabilitás, lesznek jogaink. Beszéltünk a beígért önálló nyelvoktatásról, a közigazgatásban a nyelvhasználatról. S másnap a Nagy Nemzetgyűlés törvénybe is iktatta. Megvan még a törvény száma is, hogy módosították az alkotmány szövegét. Tehát akkor már politikai jogokat sikerült kicsikarni, egy kicsi nyomást gyakorolni rá, hogy megvalósuljanak. Amit ma nem tudnánk.

FÜSTÖS MÁRIA: S akkor engemet másnap reggel – persze nagyon boldogan mentünk haza – a könyvesbolt előtt azt hiszem – három vagy négy munkás cserép virággal várt a konfekciógyárból. Oda volt írva, hogy Marika néninek, há-lából. Ennyi volt. Azt hiszem, hogy négy vagy öt cserép virággal a munkások ott vártak engemet. S ez volt nekem a legnagyobb elégtétel, hogy mégiscsak, valahol én is valamit tudtam tenni ezért. Nem tudom aztán, hogy lett volna jobb, de ennyi volt az én szerepem.

ERŐSS ISTVÁN: A tömegtüntetés elérte célját, a Bukarestben tárgyaló csíkszeredai bizottság meg tudta győzni Ceaușescu elvtársat a követelések helyességéről. Talán még megvan a ceruza a múzeumban, amellyel meghúzták Hargita megye határát és beírták Csíkszeredát megyeszékhelynek.

A BEFEJEZÉS 2.

PATAKI IMRE: A végén az volt az eredmény, hogy a rajoni vezetésbe, szóval az új megyei vezetésbe helyet kapott egy. Fülöp Laci a pártbizottság póttagja lett. De nem is lényeges, mert mi nem azért mentünk, nekünk nem kellett. Nekem megvolt a munkahelyem, aligazgató voltam az IFET-nél. Mindeniknek munkahelye volt. Semmi szükségünk nem volt, mi azért mentünk, mert azt akarták az emberek, hogy menjünk. Egyesek mondták, hogy bujtogatók voltunk. Mi nem voltunk bujtogatók. Igaz, kiálltunk az elveink igaza mellett. Itt is, azelőtti napokban is, akkor is. Odabent is és tovább is. Ennyi volt.

FÜSTÖS MÁRIA: Minket el akartak rendezni, az az igazság. Utána volt nyomás. Kedves Sanyi bekerült a városhoz alelnöknek, mint szociális alelnök, amíg itt volt Szász, addig nem volt baj, de mikor jött a Costea-gárda, akkor úgy fokozatosan nyomták, mellőzték. Az az igazság, hogy akkor én el is jöttem. Visszavitetek engemet. Akit tudott, addig segített. De érződött egy ilyen. Aztán, ahogy a gyárat kezdték építeni, én is mentem át a Kötöttárugyárba, úgy hogy én hatvankilenc májusától végül is ott dolgoztam. Aztán megépítettük a hévízi gyárat is, a kötöttárugyárat, ott is részt vettem. Az az igazság, hogy itt tanulták meg a mesterséget ezek a munkások, a kötöttárugyárnál s én velük együtt ott jól éreztem magamat. Ez az igazság.

JÁNOS JÓZSEF: Nekem az égvilágán semmiféle változást nem hozott. Én tovább maradtam az IRTÁ-nál, mint főraktárnok. Abban az időben három és fél millió lej értékről feleltem, amíg sikerült, hogy felmondjak ott és elmentem a szakmamba. Elmentem az Oltul-hoz fás technikusként, aztán ráruházták még a szőnyegeket is, a paplant is, meg egy csomó más feladatot. Aztán szépen lépegettem egyik kategóriából a másikba, amíg elkerültem az UNIO-hoz, itt

aztán Biró Bandi felismerte a tehetségemet s akkor tett javaslatot a minisztériumba, hogy alakítsanak ki egy tervezőosztályt exportra s akkor a szakiskolából a tízessel végző jó fiatalokat beszerveztem, megtanítottam, hogy kell tervezni, s egy doszárt elkészíteni egy termékről, s hogy kell előállni egy külföldinek, amelyik szerződést kötne bútorra. Mindenféle voltam, – minőségi ellenőr, tervező technikus, termelőfelelős, – az életben, csak zsebmetsző és rablógyilkos nem voltam.

PATAKI IMRE: Nem mertek letartóztatni. A megye apparátusába csak április elsején hívtak be, mikor a tervigazgatóságnál a kijelölt ember, a már beépített és fölvetett ember, Elekes Karcsi barátom, nem váltotta be az ígéretet. És ő is szabályszerűen nem csinálta a tervigazgatóságot. Akkor vittek át az IFET-től újabb nyomásra, Branisnak a nyomására. Így kerültem én a megyei tanácshoz. Nekem soha addig ilyen elképzelésem nem volt. Nem is akartam. Sőt voltak olyan gondjaink és olyan elképzeléseink, hogy megyünk el Marosvásárhelyre. Mert mi kászoniak vagyunk. Nekünk mindegy, végeredményben, hogy hol lakunk, ilyen meséket is hallottam, hogy magunknak akartuk. Végeredményben arról volt szó, hogy ne legyen egy újabb emigráció. Azt akartuk. Valahogy stabilizálni próbáltunk. Legyen valami gazdaság, legyen fejlődés, sikerült is.

ORBÁN ERZSÉBET: A férjem rajoni titkár volt sokáig. De aztán hogy nem volt meg az egyeteme, egy darabig még segítette, be is indította ezt a... A tartománytól jött a főnök, Bertalan Sándort Udvarhelyről hozták volt helyette, de annak megvolt a jogi végzettsége. A városi szállóban volt a szállásuk Bertalannak is, s Branisnak is, s aztán mind a kettőnek jóságában eltörött a lába. Szegény Pistának rosszul esett, mert ő be kellett indítsa őket, de aztán hogy mellőzték, áttették a helyi iparhoz. Akkor az még a megyéhez tartozott. Azután a kereskedelmi osztálynak is volt jó darabig főnöke, aztán a helyi ipar összevonódott a Novem-

ber 7-tel és az lett a vasútépítő (IPIC CF), s aztán ott lett az eladási osztály főnöke és onnan jött nyugdíjba 1982-ben.

HAJDU BÉLA: EZ így lezajlott, visszajöttek az illetékesek, megalakították a megye vezetőségét, Branis Lászlónak a vezetésével. Rólam pedig kisütötték, hogy az egészet én szerveztem meg. Jött az állambiztonsági szervnek az első alelnöke, (vicepreşedinte al consiliul securităţii din stat), így mutatkozott be nekem, egyenruhában, nem civilben, az IPIC CF-nél az irodámban, s tudomásomra hozta, hogy azt a feladatot kapta, hogy 24 órán belül abból a funkcióból, ahol vagyok, takarítson el. S mondtam, nem művészet, mert ha így van, akkor én összeszedem magamat s elme- gyek, úgy, hogy nincs nagyobb nehézsége önnek ezzel a problémával. Aztán a végén azt sütötték ki, amint említet- tem, hogy ez egy ilyen ellenforradalmi tevékenység s azért hallgatott a tömeg a végén rám, mert én szerveztem meg. S aztán a végén felmentettek abból a munkahelyből, illet- ve hát nem felmentettek, hanem tényleg csak elkergettek, mert ha valakit felmentnek, akkor annak decíziót²⁴ adnak a kezébe s felmentik rendes körülmények között, úgy, ahogy a törvény előírja. Nekem ilyen nem volt, én kellett volna kapjak, hiszen a tartományi néptanácsból volt a ki- nevezésem, mert tartományi helyi ipari vállalat volt, ahogy a megyei néptanács megalakult, közvetlenül a megyei tanács hatáskörébe került át ez a vállalat. Tehát akkor Branisnak az aláírásával kellett volna adjanak nekem egy felmentési határozatot, amivel felmentettek. Ezt nem adták meg. Munkahelyet sem adtak, el akartam helyezkedni, munka- helyeket szereztem, négy helyt is, nem engedték egyik helyen sem, hogy felvegyenek. Négy hónapig fizetés nélkül voltam. Aztán négy hónap után nagy nehezen elhelyezked- tem. De hát én ezalatt az idő alatt én nem is tudom, hogy kiknek írtam, én a Központi Bizottsághoz, Miniszterta-

²⁴ határozat (román)

nácshoz, Munkaügyi Minisztériumhoz, mindenhová írtam. Választ sehonnan nem kaptam. De addig jártam, mert aztán csak jártam, mert muszáj volt menni, elmentem s beszéltem Munteanuval. Megkérdeztem, hogy nekem miért nem szabad dolgozni? Mert ilyen munkahelyeim voltak, s megmondták határozottan, hogy nem engedik, hogy felvegyenek. Ezzel utasítottak el. Hát szeretném tudni, hogy nekem miért nem szabad dolgozni. Mitévő legyek, menjek most betörőnek vagy mit csináljak? Azt mondja, hogy nem lehet, ilyen nem létezik. Mondom létezik, vagy nem létezik, így van. Ő akkor ipari titkár volt. Végül is aztán sikerült elhelyezkednem az OCL-nél, az eladási és szállítási osztály főnöke lettem. Aztán ott dolgoztam nagyon sokat, majd átmentem az IGO-hoz s onnan jöttem nyugdíjba.

ALBERT ANDRÁS: Ezt nem lehetne megmondani. Nem lehetne megmondani, mert ezt annyit vizsgálták. Én tudom. Az akkori szekuritate is vizsgálta, más is vizsgálta, lehetek valaminek a nyomába, én nem tudom, mert valami adatokat szedtek össze, mind jöttek mentek, gyűjtögettek, de végül – így tudom én – mert egy rajoni pártbizottsági gyűlésen, bírólésen fenn voltam, és azt hiszem éppen Branis elvtárs, az első titkár mondta, hogy Ceaușescu elvtársnak személyes utasítása, hogy az összes papírokat, amit erről összegyűjtöttek, el kell tüntetni, nyoma ne legyen.

ZÖLD LAJOS: Anyagiak, tehát gazdasági érdekek játszottak közre, bizonyos lokálpatrióta érzések, minek nevezzem, túlbuzgóság, és valószínűleg az igazgatók. Csíkszereda mindig egy olyan hely volt, amely szeretett mindig megyeközpont lenni, az is volt régebb is. Ez persze az udvarhelyieknek nem tetszett, mert ők csendesebb homoródi emberek, hát valószínű ezért nem csináltak ők is forradalmat.

KRAUSZ ZITA: Egyedül én maradtam a régi helyemen. Mindenki várta, hogy hová teszik. Balogh volt megbízva az információtovábbítással, de adott pillanatban nem ő közölte a híreket, hanem én.

A BEFEJEZÉS 3.

PATAKI IMRE: Nem egészen jól sikerült. Nekem az indoklásom nagy része Bukarestben is az volt, az eredeti változat, csodálatos volt, a nagy székely megye. Viszont mikor láttuk odabent, olyan ellenállás volt, mikor Maurer is egyszer beleszólt, hogy: ez lehetetlen. Pedig láttam, hogy gondba van. Láttam, de aztán azt válaszolta, hogy térjenek vissza ehhez. Mert aztán eldöntötték, hogy divide et impera.

BOJTOR LÁSZLÓ: Föltétien megérte, hogy kitartottunk amellett, amit hetekig újság, rádió bömbölt, hogy így a helyes, s úgy a jó. S mikor már csak pár rövid nap maradt, ez volt az egyetlen módszer, hogy amit kezdetben, s mégis jobbnak is láttunk, kiharcoljuk. Amennyiben már kezdetben Udvarhely lett volna javasolva, én nem hiszem, hogy ellenlépés lett volna. Függetlenül attól, hogy kezdetben melyiket javasolták volna, nem lett volna megmozdulás Csíkszeredában. Az a tudat, hogy amit megbeszéltünk s országos szinten el volt fogadva s a rádió és tévé mondta, bömbölte, hogy így a jó s akkor, mikor már csak három nap marad a véglegesítésig, akkor változtatják meg... Azért volt így megcsinálva, Branisék szerint s lehet, hogy benne van a volt kereskedelmi miniszternek, Fazekasnak is a keze, mert ő Udvarhely valamelyik községébe született.

FÜSTÖS MÁRIA: A lakosságot jól megrendezte, Udvarhely maradt a legmagyarabb város, míg Csíkszeredának nyolcvan százaléka maradt csak. Az üzemek, azok jelentették a behozást, nemzetiségi szempontból romlott a város összetétele. De a város fejlődött, mert az igazság az, hogy legtávolabb volt a tartományszékhelytől, Vásárhelytől, és ezért el volt hanyagolva Csíkszereda.

HAJDU BÉLA: Szerintem, ha az emberek nem mozdulnak meg akkor, nem így zajlik le a megyésítés, hanem akkor tényleg Udvarhelyen lett volna a megyeszékhely. És nincs

kizárva az a része sem a dolognak, hogy Alcsíknak is egy része leszakadt volna Sepsiszentgyörgyhez. Hogyha ez így fennállt. Mert akkor így beszélték ezt a dolgot. Tehát az emberek is két dologért, nem csak egy dologért voltak fel-lázadva. Én ott lent a kicsi teremben is megmondtam, hogy az emberek nem a megyésítés ellen voltak, hanem az ellen, hogy volt egy térkép, egy jóváhagyott megyetérkép, azzal mindenki tökéletesen egyetértett, a végén pedig, amikor ezen változtattak, nem beszélték meg az emberekkel, hanem rögtön határoztak. S így az embereket telitalálat érte s nem lehetett. Nem álltak szóba a tömeggel, és azért lett a tüntetés.

JÁNOS JÓZSEF: Azelőtt egy nagyon-nagy önkényuralom létezett itt Szeredában, mert a helyi pártszervek nem tudták felfogni, nem is álmodták azt, hogy Szeredában egy adott pillanatban az emberek úgy össze tudnak gyűlni, ahogy '68-ban a megyésítésnél összegyűltek. A hatvan-nyolcas esemény után ébredtek arra a dologra, hogy nagyon figyelmesen kell bánni a néppel, mert egy adott pillanatban a csíkszeredai nép hajlamos ellenük állni.

SZENTE SÁNDOR: A delegáció tagjai, szóvivői tudták, hogy ez az út hasznukra válik, mert a megyésítés után vezető beosztásokba kerülnek. Az viszont nem jutott eszükbe, hogy a megyeszékhely kikövetelésével feladják Csíkszeredát az alattomos, ravasz honfoglalás előtt. Ezt viszont a nagyfőnök tudta, mindent átgondolt és jóváhagyott, amit a naiv, meggondolatlan látogatói kértek. Ravasz húzást csinált ellenségének, Drăghici-nek a bosszantására, lelkendezik az egyik volt delegációvezető. Ezeken a dolgokon – most harminc év után, amikor már késő – dicsekvés helyett elgondolkozhatnak az illetékesek. Az önfeladás akkor, ott kezdődött, és sajnos ma is folytatódik. Darabonként rúgják ki a földet alólunk. Igaz, hogy Csíkszereda megyeszékhellyé való előléptetése egy időre megóvta Székelyudvarhelyt az elrománosítástól. E végvár bevétele azonban

most a honfoglalók elsőszámú célkitűzésévé vált. Akkor fog elesni, amikor az Udvarhely megye létrehozásáért kardoskodók munkájának gyümölcse beérik. Valakik majd újabb ravasz húzást csinálnak, szívesen jóváhagyják Udvarhely megye létrehozását. A csíkszeredai tüntetéssel, a megyésítéssel kapcsolatosan az eltelt években sok badarságot összehordott az akkori események központi főszereplője, Fazekas János, az RKP KB egykori titkára. Sajnálattal tapasztalom, hogy újabb valótlan állítások jelennek meg a sajtóban az akkori eseményekkel kapcsolatban. Egyesek próbálják eltorzítani, félremagyarázni, elhallgatni a történeteket. Nem hajlandók elmondani, hogy kik állították őket az 1968. február 13-án Csíkszeredában kibontakozó események középpontjába? Vajon csak úgy, egyszerűen belecseppentek a dolgok menetébe, mint légy a tejbe? Vannak olyanok, akik azt hiszik, hogy őket gyanúsítják a szervezéssel, habár ennél az akciónál egyetlen egy sem volt jelen közülük. Ők csak úgy kerültek oda, véletlenül, kikaparva a gesztenyét, amit mások kezdtek sütögetni, vállalva az esetleges előre nem látható következményeket. Befejezésül, tekintettel arra, hogy az 1968. február 13-i tüntetés az országban a Ceaușescu-diktatúra kezdetén az első nagyobb méretű szervezett megmozdulás volt egy központi párthatározat ellen, amely el is érte célját, javaslom, hogy Csíkszeredában nevezzenek el utcát vagy teret erről az eseményről.

JÁNOS JÓZSEF: Az, hogy szerették volna a pártaktivisták, hogy a megyeszékhely itt legyen, az biztos, de ezt inkább azt hiszem a nép akarta, s nem is ők annyira. Inkább a nép akarátának a robbanása idézte ezt elő. Ők csendben, szépen, ügyesen tudták zsarolni a népet. Jöttek és sokszor kellett ingyen nekik dolgozni. A rajoni pártbizottságtól. Talán jobban szerették volna, hogy megmaradjon mint municípium és csendbe arassanak, minthogy pozícióra menjenek. Nekik nem sokat hozott anyagilag a megyésítés, mint amennyit hozott a rajon ideje alatt való aratás.

HAJDU GÁBOR: AZ igazságszolgáltatás területén közvetlen változást egyrészt a gyergyói és a székelyudvarhelyi bíróság felszámolása, másrészt a volt Maros-Magyar Autonóm Tartományi Törvényszék örökébe lépő megyei törvényszék létesítése jelentett. A megyei törvényszék elnökének végül is Mora Victort neveztek ki, aki románnak vallotta ugyan magát, de nagyon higgadt, megértő, mondhatnám népszerű jogász volt, aki különösen meghallgatta mindenkinek a panaszát. Megyei főügyész Puskás Vilmos lett, aki, hogy úgy mondjam, a munkahelyén lett jogász, de kétségbevonhatatlanul jóindulatú ügyész volt. Akkor létezett központi szinten egy olyan megállapodás, hogy ezekben a megyékben (Háromszék, Hargita és Maros), ha a megyei törvényszék elnöke román, úgy a megyei főügyész magyar nemzetiségű legyen és a helyettesei fordítva. Tehát nem történt meg ezen funkciók nemzetiségi alapon való kisajátítása. Az azt követő húsz év alatt persze sok minden változott, egyrészt a párt által követett nacionalista politika felfokozódása, másrészt pedig a magyar nemzetiségű jogászok számának fokozatos csökkenése következtében, hiszen a Babeş-Bolyai 1959-es kényszerházasságát követően főleg a jog és más társadalomtudományi karok magyar nemzetiségű hallgatóinak számát nyirbálták meg, hogy végül majdnem nullára apasszák. Az volt az érdekes, hogy a Marosvásárhelyről vagy máshonnan megyei tisztségekbe ideirányított személyek közül sokan vagy eleve nem fogadták el a megbízást vagy néhány hét vagy hónap után léptek vissza, mint ahogyan történt ez a megye vezetőjeként kiszemelt Branis elvtárssal is. Az emberek magatartását végeredményben mindig érdekek határozzák meg és ezeknek az érdekeknek mindig vannak, hogy úgy mondjam, letéteményesei, másrészt szószólói – s itt az érdekek fő letéteményesei, akik egyik napról a másikra funkcióba léptek volna vagy nem, pontosan az akkor működő rajoni párt és állami vezetők voltak, azoknak az érdekei forogtak kockán.

KIRÁLY KÁROLY: Két dolgot tartok fontosnak, azt, hogy ez az ellenállás a székely nép akaratnyilvánítása volt a totális kommunista rendszer ellen és nem némi kishitű perpatvar, ahogyan ezt beállítják. Tehát ezt a dolgot nem lehet és nem szabad elhallgatni; felgyülemlett elégedetlenségek is kifejlődtek úgy a kollektivizálás, mint az iparosítás hiánya miatt, amit azután ugye, a székelység megkapott. Bizony évtizedeken keresztül vajmi keveset is fejlődött a székelység és a székely nép kénytelen volt, ugye, mindenfelé munkát, megélhetést keresni. Ugyanakkor láncszeme annak a folyamatnak, amit az évszázadok során a Székelyföld és népe folytatott a megmaradásért a szülőföldön, a fejlődésért. Folytatása az ötvenhatos szabadságharcnak is, felkelésnek aminek nagy visszhangja volt Erdélyben. Itt csúcsosodott ki a Székelyföldön és Csíkszeredában volt a ennek a kicsúcsosodása. Nagy érdeme a csíki népnek. Meg kell mondani, hogy ebben a küzdelemben akkor pozitív szerepet játszottak a rajoni pártaktivisták, úgy Csíkszeredában, mint Kézdivásárhelyen, és a párt és állami aktivisták is, akik döntő többsége magyar volt, de ugyanakkor veszélyeztetve látták saját létüket, illetve gazdasági helyzetüket is. Tehát úgy a nemzeti érdek, mint az önös érdek is közreműködött. De attól függetlenül, hogy pozitívan viszonyultak ehhez, tulajdonképpen ők voltak az értelmi szerzői, az elégedetlen tömeget biztatták, hogy kitartson, mert megnyerik a csatát. A csatát megnyerték, a háborút azonban nem, még mai napig sem, mert a gazdasági, szellemi esélytelenség továbbra is megvan. Az, ami most történik, az tulajdonképpen a folytatása annak a küzdelemnek, amit a szülőföldön való boldogulásért folytat a székelység. Én itt most megemlíteném, hogy az emlékezet roppant fontos a mi hagyományunkban, történelmünkben és fontos, hogy ne feledjük. Vallom én is a költővel együtt, hogy az emlékezet az egyedüli paradicsom, ahonnan nem lehet bennünket kiűzni. Vallom azt is, hogy emlékeznünk kell

azért, hogy okuljunk, erőt merítsünk, azért, hogy összetartsunk és érdekeink mellett szilárdan kiálljunk. Emlékeznünk kell azért, mert ez az egyedüli esélyünk arra, hogy ne hátráljunk meg a nehézségek előtt, mert a székely nép, az erdélyi magyar székely nép ezen a földön nem csak államalapító, hanem államalkotó is. Ezen a földön ő kell, hogy boldoguljon továbbra is. Meg kell vívja a harcát a nemzeti, az emberi és az egyéni boldogulásért. Hiszem és vallom, hogy ez a küzdelem sikerrel jár, hogyha mi magunk le nem mondunk az érdekeinkről és nem szolgálunk idegen érdekeket, nem cselekszünk úgy mint a tanügyi törvénnyel, amikor mi magunk léptünk vissza decemberben az úgymond nemzeti koalíciós egyeztetésen, és lemondunk a történelem és a földrajz anyanyelvi oktatásáról. A másik fél nemcsak, hogy nem tett kompromisszumot, hanem vérszemet kapott és még többet akart visszajátszani abból, amit megígért. Ennek is hagyománya van a kisebbségi létünk nyolcvan éves történetében. Sajnos, nem mindig okultunk eleget, nem mindig jegyeztük meg, hogy a csapdák, az aknamezők a román elnemzetlenítő politikában oly gyakoriak és oly fényesen ígéretnek és oly határozottan mindent tagadnak, miután sikerült velünk elhitetni a jó szándékot. Sajnos, a jó szándék hiányzik továbbra is. A demokrácia nem hozott nekünk semmi újat, inkább csak újabb csapdákat, mert egyelőre nem létezik Romániában demokrácia, csak demokrácia, ahol a hagyományos román elnemzetlenítő idegengyűlölő ortodoxia, fundamentalizmus érvényes. Ez a tanulság és ebből a tanulságból minékünk okulnunk kell, mert máskülönben, hogyha szétdarabolják a szülőföldünket, a Székelyföldet, az utolsó bástyát, úgy ahogy megszüntették szinte már a peremvidéken a szórványmagyarságot, a nagyvárosokat elrománosították, a zsidókat eladták, a németeket pedig kiűzték, egyedüli nagy próbatétel maradt a román elnemzetlenítő nacionalizmusnak a székely. A székelység be kell bizonyítsa,

hogy híven történelmi múltjához, akaratához, ragaszkodásához a szülőföldhöz, nem hagyja magát megvesztegetni, hitegetni és gyökérteleníteni.

KRAUSZ ZITA: Mikor visszajöttek, ismét volt egy gyűlés. Trofin megjegyezte, hogy Fazekas őket dezinformálta, hogy nem közölték Bukaresttel, hogy tulajdonképpen mit akar a nép, mit szeretne. Azt mondta, hogy a nép hátánál megbúttak, hátulról bezgették a dolgokat, manipulálták a tömeget, nyíltan egy sem mert kiállni.

ORBÁN ERZSÉBET: Talán az egyik újságíró, Zöld²⁵ mondta a tévében, hogy még az igazságot nem tudták felfedni, hogy kezdődött ez az egész.

JÁNOS PÁL: A többit kutassák ki a szorgalmas történészek, öntsenek tiszta vizet a pohárba.

²⁵ Zöld Lajos

A visszaemlékezések egy része már megjelent a Székelyföld, a Hargita Népe, az Udvarhelyi Híradó és a Hargita Kalendárium kiadványokban, illetve elhangzott a Csíki TV Visszajátszás című műsorában.

GAGYI JÓZSEF: *Az új elit a Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után, Társadalmi Szemle, Budapest 1997/4.*

„*Forradalom*” *Csikszeredában – új megye jött létre 1968-ban, Hargita Kalendárium 1998.*

BARTALIS IMRE: *Nem a csomortániak voltak a kezdeményezők, Hargita Népe, 1998. február 18.*

JÁNOS PÁL: *Az igazság jogán, Hargita Népe, 1998. február 12.*

ERŐSS ISTVÁN: *A megye születése, Hargita Népe, 1998. február 12.*

PATAKI IMRE: *Mit mondtunk Bukarestben?, Hargita Népe, 1998. február 18.*

SZENTE SÁNDOR: *Szervezett tüntetés volt, szervezőkkel, Hargita Népe, 1998. február 26.*

SARÁNY ISTVÁN: *Hogyan készültek a felvételek?, Hargita Népe, 1998. február 26.*

SARÁNY ISTVÁN: *Nem tudom, megérte-e?, Hargita Népe, 1998. február 26.*

SZABÓ KATALIN: *Megyeecsinalók. – Székelyföld, 1998. február.*